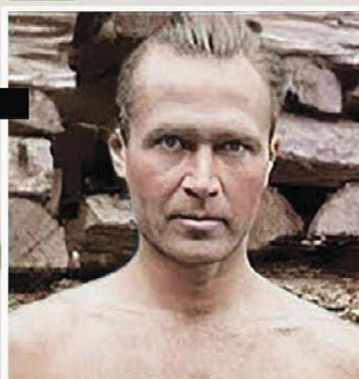

V menn

UKE 48 29. NOVEMBER 2024 kr 99

**Motstandshelten Anne Maries
pikante dobbeltspill**

HUN LURTE GESTAPO- SJEFEN TIL SENG

Riggen «Ocean Ranger»
kunne ikke synke

**SLURV SENDTE
84 I DØDEN**

UKEBLADER bc 005 057
7 023067 500057 46057
nr. 57 2024 www.vimenn.no

**BLI MED OM BORD PÅ
USS HARRY S. TRUMAN**

INNHold

REPORTASJER

6 Dødelige oppfinnelser

Les om kineseren som forsøkte å skyte seg selv til månen ved å feste 47 raketter til en stol – og andre oppfinnere som ble litt for kreative for sitt eget beste.

12 Pikant dobbeltspill

Anne Marie Breien forførte gestaposjefen Siegfried Fehmer. Takket være henne unnslopp motstandsfolk død og tortur, men etter krigen ble hun aldri kvitt stempelet som forræder.

22 Arkivgull: For fulle seil mot undergangen

Allerede ved det første stormkastet krenget Pamir voldsomt over, «som leketøysbåtene våre hadde gjort i dammen der hjemme når vinden ble for sterk». Karl Heinz Kraatz var en av de seks som overlevde forliset i 1957.

30 Nazihemmelighet bak veggen

Dypt under bakken i Østerrike føles krigshistorien nær. Johnny Haglund har utforsket Hitlers glemte fabrikk.

38 Harrytur på Oslofjorden

333 meter lange USS «Harry S. Truman» er et flytende samfunn med 5000 mann om bord – og eget jazzband.

48 Giftmordersken mistet hodet

Den svenske tjenestejenta hevnat seg med arsenikk når livet i Halden gikk imot. Hun ble den siste kvinnen som ble halshugd her til lands.

58 Tragedien på oljefeltet

Verdens største mobile oljerigg tippet rundt og alle 84 om bord forsvant i havet, med nordmenn på naboplattdormen som sjokkerte vitner.

66 Bilklassikeren: Ford Granada

For mange var en '83 Granada selve drømmebilen.

74 Reise: Laos

Verdens mest bombede land fremstår i dag som et eventyr.

I DENNE UKENS VI MENN ...

... kan du lese om kjernen i det å være helt: Å ta på seg et farefullt oppdrag for å hjelpe andre, selv om det innebærer store omkostninger for en selv – og deretter la være å skryte av det.

I vår tid synes mange det er greit å sole seg i skinnet fra egne bragder. Samtidig er vi raske til å fordømme folk og handlinger vi ikke helt skjønner, kan noe særlig om, eller aner rekkevidden av. Derfor er den 80 år gamle historien

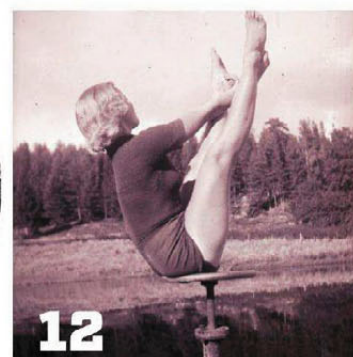
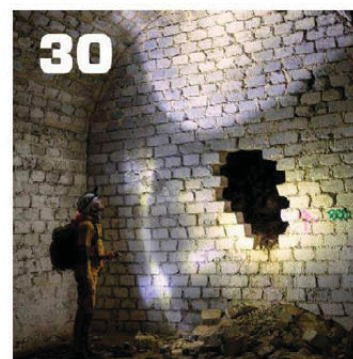
om Anne Marie Breien høyst relevant den dag idag. Anne Marie var dristig. Hun forførte en av de verste; gestaposjefen Siegfried Fehmer, for å hjelpe norske motstandsfolk. Hun skulle betale en høy pris.

Takk for at du leser Vi Menn!

Lars-Erik Nygaard

« Da filmen var ferdig, gikk jeg opp igjen i kontrollrommet. Ocean Ranger hadde kantret, og alle jeg hadde hørt bare noen timer tidligere var døde.

Forsidefoto: Privat, kolorert av Steen Redder

CITIZEN

INNHold

FASTE SIDER

10 Sløseriombudsmannen

Politikere stanset luftslovt i Nordre Follo.

18 Blinkskudd

Pilkrabbenes pikante sexliv.

20 Yans 10 på topp

Norges mest brukte guttenavn.

30 Grafikk

Nord-Koreas nye langdistansemissil.

32 Ny viten

Det er smart og sunt å klemme.

44 Quiz

Vi Menns spesialquiz med tolv nye spørsmål og svar.

45 Kryssord

Vinn én million!

48 Sudoku

Ukens hjernetrim.

47 Spør advokaten.

Trøbbel etter bruktbilkjøp.

54 Kule sider

Lunch, Pondus, Radio Gaga, Rutetid, Absurdgalleriet m.fl.

64 TimeOut

Lette nyheter.

72 Reisemix

Tips til jul i varmen – og kulden.

82 Neste uke

10

Kommunens skattebetalere skal altså ikke bare betale for senteret, men også ha det hele og fulle ansvar for at det fungerer ... og innoverer.

LEDER

Drosje er fint

Det er nesten ikke grenser for hvor mange saker som har fått plass i førsteutkastene til partiprogram for Høyre og Arbeiderpartiet. I Arbeiderpartiets, for eksempel, kan vi lese at de vil «Innføre en frivillig guidesertifisering for å redusere antallet ulykker med turister i naturen». Og: «Sørge for et godt drosjetilbud i hele landet».

Du verden.

Men veteranpolitikk nevner ingen av dem med et ord. Det er kanskje ikke så viktig?

Nå reagerer veteranorganisasjonen SIOPS – Skadde i internasjonale operasjoner.

– Vi hadde forventet at de store partiene, særlig styringspartiene Arbeiderpartiet og Høyre, hadde konkret politikk for utenlandsveteranene våre i forslag til nye program. En manglende prioritering sender et svært uheldig signal til alle dem som har gjort en innsats for Norge, og deres nærmeste og etterlatte, understreker Njål Kjølholdt-Gustavsen i SIOPS.

Det er fint at det jobbes for et godt drosjetilbud, men Norge har 53 000 utenlandsveteraner, pluss familier. Mange av dem kom aldri helt hjem, og trenger både hjelp og oppmerksomhet fra de politiske partiene.

Redaktør:
Alexander Øystå
alexander.oysta@egmont.com

Story House Egmont er en del av Egmont. Egmont er et av Nordens største mediekonserner med 6300 ansatte og aktivitet i 130 land. Vi er en stiftelse, og Egmont Fondet deler årlig ut over 90 millioner kroner til et bedre liv for barn og unge. Vårt motto «We bring stories to life» har sterke publisistiske verdier. Vi står bak mer enn 700 magasiner, tegneserier, Klikk.no, TV 2, Nordisk Film, kinodrift, samt flere deleide selskaper.

Vi Menn arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig omtale i bladet oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen. Pressens Faglige Utvalg er et klageorgan som behandler klager mot pressen i presse-etiske spørsmål.

Adresse: PFU, Postboks 46 Sentrum, 0101 Oslo. E post: pfu@presse.no

W REDAKSJONEN

Mats Ulshagen
mats.ulshagen@egmont.com

Lars-Erik Nygaard
lars.erik.nygaard@egmont.com

Martin Jansen
martin.jansen@egmont.com

Jørgen Johannessen Kind
jorgen.kind@egmont.com

Tore Strøm
tore.strom@egmont.com

VIKTIG INFORMASJON OM ABONNEMENT!

Bli abonnent på bladkiosken.no
På minside.egmont.no kan du enkelt se på og administrere ditt abonnement.

KUNDESERVICE:

Tlf. hverdager 08-16: 22 58 52 30
E-postadresse: abo-vm@egmont.com
Fint om du har ditt kundennummer klart ved henvendelse til oss.
Abonnementet løper til du sier det opp.
Abonnementspriser: 1 år kr 2198,- (pristillegg utenfor Norden)

Produksjonsansvarlig:

Ingunn Elise Kristiansen,
ingunn.elise.kristiansen@egmont.com

Markedsansvarlig:

Maria Raza, maria.raza@egmont.com

Ansvarlig redaktør/direktør:

Axel Walø, axel.walo@egmont.com

ANNONSESALG:

Salgssjef Christian Dannevig, tlf: +47 90 40 92 89
christian.dannevig@egmont.com

UTGIVER:

Story House Egmont
ISSN 0042-4951

Besøksadresse redaksjon, markedsavdeling,
annonseavdeling: Nydalsveien 12, Oslo

Postadresse: Vi Menn,
Postboks 4980 Nydalen, 0441 Oslo
Tlf: 22 77 20 00

Redaksjonen overtar intet ansvar for manuskripter og bilder som ikke er bestilt. Vi Menn publiserer også digitalt og betaler i utgangspunktet ikke flere honorarer for samme artikkel. Dette blad må ikke utleies i ervervsmessig øyemed.

TRYKK: Egmont Printing Service

story house
EGMONT

Norges største utvalg av elektriske varebiler fra 2,2m³ til 20m³

GRØNNE KAMPANJEDAGER

Maxus tar ansvar! Tidligere ENOVA-støtte fra myndighetene er tatt bort, men Maxus tar ansvar og gir miljøleasing, eller miljørabatt og miljørente, ved kjøp av ny Maxus - ditt valg!

FÅES OGSÅ MED 4x4

e-Deliver7

0,- forskudd
6.990,-
pr. mnd. eks mva*

ELLER

Miljørabatt
10.000,-
Miljørente 0,99%

T90 5-seter

0,- forskudd
3.990,-
pr. mnd. eks mva*

ELLER

Miljørabatt
165.000,-
Miljørente 0,99%

MIFA9 - 7-seter

0,- forskudd
5.990,-
pr. mnd. eks mva*

ELLER

Miljørabatt
200.000,-
Miljørente 0,99%

e-Deliver9 - 9,8M³-20M³

0,- forskudd
5.990,-
pr. mnd. eks mva*

ELLER

Miljørabatt
80.000,-
Miljørente 0,99%

4,8M³

e-Deliver3 - 4,8M³-6,3M³

0,- forskudd
3.490,-
pr. mnd. eks mva*

ELLER

Miljørabatt
23.000,-
Miljørente 0,99%

6,3M³

0,- forskudd
3.990,-
pr. mnd. eks mva*

ELLER

Miljørabatt
13.000,-
Miljørente 0,99%

OPPFINNELSENE BLE DERES DØD

Dødelig kreative

Oppfinnerne var så lidenskapelig opptatt av sine egne oppfinnelser at de til slutt døde av dem.

DOUG DUNCAN/WIKIMEDIA COMMONS

Tekst: Øyvind Steen Jensen

Multimilliardæren Jimi Heselden, mannen bak ståhjulingen Segway, ble drept i 2010. Han mistet kontrollen på Segway-en sin og falt 27 meter da han kjørte utfor en klippe. Han er langt fra den første som har tatt sin død på egen kreativitet.

Engelen Franz

Franz Reichelt, kalt den flyvende skredderen, oppfant frakkefall-skjermen. For å bevise at den virket, klatret han til toppen av Eiffeltårnet og hev seg ut i et luftig svev, foran en stor menneskemengde. De dro skuffet hjem. Reichelt kom ikke hjem i det hele tatt.

Whisky og is

Thomas Andrews laget tegningene til Titanic og fikk bli med på jomfruturen som takk for innsatsen. Han hadde advart om at skipet var sårbart for isfjell og tok til orde for at antallet livbåter burde økes fra 20 til 46, uten å bli hørt. Da skipet traff isfjellet 15. april

GETTY IMAGES

KJØRTE I DØDEN: Her endte eieren av Segway-fabrikken Jimi Heselden etter at han kjørte av veien med ståhjulingen han selv hadde produsert.

MISTET LØFTET: Henry Smolinski monterte sammen en bil og et fly og tok en kamerat med opp i luften. Etterpå var de ikke kamerater lenger.

1912, ble han sist sett gråtende med et glass whisky i hånden i baren på 1. klasse.

Umenneskelig presse

William Bullock fant opp den moderne rotasjonspressen. Da han skulle installere en presse i avisen «Philadelphia Public Ledger» og ikke fikk det helt til, forsøkte han i frustrasjon å sparke den på plass. Beinene ble sugd inn pressen, ble knust og måtte amputeres. Bullock døde under operasjonen.

Stille i fjøset

Francis Edgar Stanley utviklet dampdrevne biler han kalte Stanley Steemers. 13. juli 1918 skulle han teste dem i landlige omgivelser. Da han måtte ta en krapp sving for å komme unna noen sauer, mistet han kontrollen over bilen og kjørte rett inn i fjøset. Der hørtes først et voldsomt brak. Så ble det helt stille.

Åt skogen

Valerian Abakovsky fant opp en bil som gikk på skinner og kunne bringe jernbanesjefene raskt og bekvemt til forskjellige møtesteder i det enorme Sibir. 24. juli 1921 skulle han kjøre 22 høytstående tjenestemenn fra Tula til Moskva i jernbanebilen sin. I en hastighet av 120 kilometer i timen kjørte han rett til skogs i en krapp kurve.

Nedtur

Henry Smolinski fikk en idé om at en flyvende bil måtte være midt i blinken. Han plasserte deler fra en Cessna 337 på toppen av en Ford Pinto og greide faktisk å få doningen i lufta. 11. september 1973 tok han med seg en kompis på en luftetur. I en høyde av 300 fot var det slutt på oppdriften. Det endte i en bratt nedtur.

►

« I en høyde av 300 fot var det slutt på oppdriften.

EMILIO SEGRÉ VISUAL ARCHIVES, PHYSICS TODAY COLLECTION/WIKIMEDIA COMMONS

Strålende

Den amerikanske atomforskeren Louis Slotin eksperimenterte med plutonium da han forårsaket en mindre eksplosjon 30. mai 1946. Eksplosjonen var ufarlig, verre med strålingen. Han dekket materialet med sin egen kropp for å beskytte andre, og døde to uker senere.

Baksiden av medaljen

Den polske kjemikeren og fysikeren Marie Curie drev banebrytende forskning og fikk Nobelprisen for det – både i kjemi og fysikk. Til slutt utviklet hun leukemi og døde – fordi hun hadde utsatt seg selv for radioaktiv stråling.

Gammelt hjerte

Sylvester H. Roper (72) lagde

verdens første motorsykkel, han kalte den en velosiped. 1. juni 1896 testet han den ut på en sykkelvelodrom og fikk den opp i 60 kilometer i timen, før han falt av og døde av hjerteinfarkt. Om det var fallet som utløste infarkt eller infarkt som utløste fallet, er aldri brakt på det rene.

Gi aldri opp

Horace Lawson Hunley oppfant undervannsbåten. Det første forsøket var mislykket, hele mannskapet omkom. Men Hunley ga ikke opp. Han konstruerte en ny og forbedret utgave, oppkalt etter seg selv, og var med på jomfruturen 15. oktober 1863. Med samme resultat ...

Bare nesten

Aurel Vlaicu var en rumensk oppfinner og testpilot som gjerne testet ut sine egne fly – Vlaicu I, II og III. Fredag 13. september 1913 skulle han fly høyere enn noen noensinne hadde gjort og krysse de høyeste toppene på fjellkjeden Karpatene. Han lyktes bare nesten.

I tusen bitar

Max Valier bygget raketter. Han trodde han kunne skape en rakettbil også. Bilen hans kom opp i 400 kilometer i timen. I et forsøk på å bli enda bedre, helte han alkohol på tanken. Forsøket endte med at bilen rett og slett eksploderte.

WIKIMEDIA COMMONS

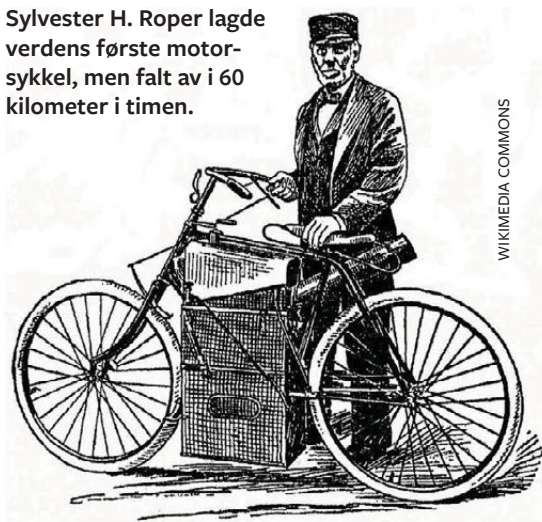
STRÅLENDE EKTESKAP:

Marie Curie ble verdenskjent for sin forskning, mindre kjent for at hun døde som følge av strålingen hun forsket på. Her sammen med mannen Pierre.

GA ALT: Den amerikanske atomforskeren Louis Slotin (t.v.) brukte egen kropp som strålevern.

HJERTEINFARKT:

Sylvester H. Roper lagde verdens første motorsykkel, men falt av i 60 kilometer i timen.

WIKIMEDIA COMMONS

LURTE SEG SELV: Aleksander Bogdanov var overbevist om at blodoverføringer skulle gi ham evig ungdom. Det gikk helt motsatt.

UKJENT/WIKIMEDIA COMMONS

UKJENT/WIKIMEDIA COMMONS

RETT I BAKKEN: Franz Reichelt, kalt den flyvende skredderen, oppfant frakkefallskjermen. Testhoppet fra Eiffeltårnet i Paris gikk dårlig. Han gikk rett i bakken foran et tallrikt og sjokkert publikum.

GEORG PAHL/BUDESARCHIV/WIKIMEDIA COMMONS

EN DRAM FOR MYE: Max Valier (midten) fylte alkohol på tanken.

Brødre i blodet

Aleksander Bogdanov, russisk psykiater, skribent, politiker og revolusjonshelt, ble etter hvert overbevist om at blodoverføring var veien til evig ungdom. Han ville gjerne være evig ung og brukte seg selv som forsøkskanin. Da han overførte blod fra en pasient som led av malaria og tuberkulose, døde han etter kort tid, 7. april 1928. Pasienten ble derimot gradvis bedre.

Mannen i månen

Wan-hun skal ha vært en kineser som i det 16. århundre forsøkte å skyte seg selv til månen ved å feste 47 raketter til en stol. Han tente alle samtidig med seg selv sittende i stolen. Smellet skal ha vært voldsomt og da røyken lettet, var det ikke mulig å finne hverken stolen eller Wan-hun. Det er liten grunn til å tro at han endte opp på månen, men han har faktisk fått et månekrater oppkalt etter seg. □

UKJENT/WIKIMEDIA COMMONS

Har du ris, ros eller henvendelser
til Sløseriombudsmannen?
Skriv til redaktør Alexander Øystå:
alexander.oysta@egmont.com

Innovasjons- luftslottet

Politikerne satte foten ned for kommuneadministrasjonens innovasjonssenter til 40 millioner. Ingen skjønnte hva det skulle brukes til.

I NORDRE FOLLO kommune ønsket kommuneadministrasjonen å bygge et såkalt «Innovasjonssenter». Hva er et innovasjonssenter? Hvilke problem skal det løse? Hvem skal innovere? Det har visst ingen i kommunen noe svar på. Bortsett fra at det høres flott ut.

I oktober la kommunedirektøren i Nordre Follo kommune frem sin handlingsplan, som skulle legge føringen for kommunens videre utvikling. Planen innebærer en god del tiltak som innbyggerne vil merke godt på kroppen – inkludert de sedvanlige kuttene i kommunens primærtjenester, som helse, omsorg og utdanning.

HANDLINGSPLANEN varsler også om at administrasjonen ønsker å spytte inn 40 millioner skatte kroner for å bygge et innovasjonssenter i rådhuset. Dette vakte oppsikt, all den tid rådhuset ble pusset opp allerede for fire år siden. Investeringen kostet den gang 50 millioner skatte kroner, og ja, selvfølgelig, det ble noen budsjettsprekker underveis. Kommunens iver etter å oppta lån, ga akkurat den sure svie som søt kløe gjerne varsler.

Investeringene i rådhuskvarta-

let representerer en årlig rentekostnad på omtrent 2,5 millioner kroner. Så kan man spørre seg om hvordan kommuneadministrasjonen forsvarer å bruke penger på ytterligere oppussing, når de samtidig må kutte tjenestene til innbyggerne?

– Vi er avhengig av å lage noe helt nytt, var forklaringen fra kommunedirektør Øyvind Henriksen til Østlandets Blad.

Tanken var å lage et eget «innovasjonssenter» i rådhuset. Henriksen begrunnet dette med at et innovasjonssenter ville gjøre kommunen mer attraktiv for arbeidssøkere. En interessant teori.

AVISEN SPURTE direktøren i organisasjon og utvikling i Nordre Follo, Ellen Wibe, om hva slags prosjekter dette senteret skal ha fokus på. Hun svarte:

– Vi kan ikke svare konkret på hvilke prosjekter som skal settes i gang.

Kommunedirektør Henriksen fulgte opp med selsomme opplysninger: Ettersom dette innovasjonssenteret åpner rådhuset for innbyggerne, altså vanlige mennesker, for å sitere en herværende statsminister, er det innbyggerne selv som har ansvar for at senteret i det hele tatt får en funksjon.

SATT PÅ VENT

I en pressemelding skriver flertallspartiene at de har bestemt seg for å ta ut saken av budsjettet, som skal vedtas i desember. De understreker at de har full tillit til kommunaldirektøren.

– Vi vil faktisk berømme kommunedirektøren for å være aktiv pådriver i et prosjekt han mener er viktig for kommunen, står det.

De skrives også at de vil jobbe for mer innovasjon, men:

– Vi tror også en debatt om dette forslaget vil overskygge alle andre viktige utfordringer som vi i høst må ha fokus på, hvor kommunens økonomi, blant annet som følge av betydelig reduserte overføringer fra staten i forhold til tidligere år, vil bli utfordrende, sier Pind.

(Fra Østlandets Blad, 25. oktober 2024)

«Det er pussig å se at kommunedirektøren roses for å være aktiv pådriver for noe han tror på. Jeg trodde det var en selvfølge.»

(Sløseriombudsmannen, november 2024)

HIT, MEN IKKE LENGER: Politikerne, med ordfører Cecilie Pind (H), satte ned foten for det svært uklare innovasjonsprosjektet, og tok det ut av budsjettet. Av og til fortjener politikere ros.

YOUTUBE/NORDRE FOLLO KOMMUNE

TÅKEPRAT: Direktør i organisasjon og utvikling (hvor tar de disse titlene fra?), Ellen Wibe, er tåkeklar: – Vi kan ikke svare konkret på hvilke prosjekter som skal settes i gang.

FAKSIMILE FRA CAVIS.NO, FOTO: ESKIL BJØRSHOL

VIL HA LUFTSLOTT: Kommunedirektør Øyvind Henriksen mener handlingsplanen er noe av det mest krevende han har lagt frem. Men et innovasjonssenter til 40 millioner var det plass til.

Kommunens skattebetalere skal altså ikke bare betale for senteret, men også ha det hele og fulle ansvar for at det funksjonerer ... og innoverer. Nå tror du kanskje at senterets brukere får en kompensasjon for det de eventuelt måtte innovere, men nei, det står det ingen ting om.

JEG HAR SJELDEN sett et så tynt forsvar for en investering på 40 millioner skatte kroner, og det i en tid da kommunen kutter drastisk ned på sine tjenester til innbyggerne.

Ikke uventet reagerte skattebetalerne i Nordre Follo kraftig. I en uoffisiell avstemning i nettartikkelen om innovasjonssenteret, svarte hele 84% NEI på spørsmålet «Har du troen på innovasjonssenteret?».

Flertallspartiene som styrer kommunen, Høyre, Fremskrittspartiet, Pensjonistpartiet og Senterpartiet, bestemte seg for at dette ikke var noe de ønsket å bruke penger på.

– Dette trenger en grundigere prosess, før vi kan ta stilling til om vi kan bruke opp mot 40 mil-

lioner kroner på innovasjon, uttalte Høyre-ordfører Cecilie Pind til Østlandets Blad.

I EN PÅFØLGENDE pressemelding skrev flertallspartiene at de ville ta saken ut av budsjettet som vedtas i desember. Sikkert etter at de hadde lest kommentarfeltene i Østlandets Blad.

For å oppsummere: 1) Det var uklart hvilket behov det kommunale innovasjonssenteret skulle løse. 2) Det var uklart hvem det var som skulle innovere. 3) Det var uklart hvordan kommunen

skulle få folk til å oppsøke senteret for å begynne å innovere.

Det viser seg at et sterkt grasrot-engasjement mot kommunalt sløseri bidrar til å vekke politikerne som skal vedta budsjettet. Vi sier takk til alle kommentarfelt-krigerne fra Follo, de gjorde sannelig et godt stykke arbeid.

Takk også til lokalavisen Østlandets Blad som omtalte saken og stilte kommuneadministrasjonen gode og relevante spørsmål. La det være til inspirasjon for andre lokalaviser i landet. Sløseri skaper engasjement og klikk.

LURTE GESTAPO-SJEFEN TIL SENG

– reddet 90 nordmenn

Anne Marie Breien forførte Gestapo-sjefen Siegfried Fehmer. Takket være henne unnslopp motstandsfolk død og tortur. Men etter krigen ble hun aldri kvitt stempelet som forræder.

Tekst: Morten Løken Kværnstrøm

Med en tysk vakt i hælene braste den 27 år gamle Anne Marie Breien inn på kontor nr. 46 på Victoria terrasse, en høstdag i 1942. Bak skrivebordet satt den mest forhatte mannen i Norge. En herre over liv og død. Med sin signatur kunne Fehmer avslutte et liv. Eller redde et. Han vek heller ikke fra å finne frem den beryktede batongen dekket med flettet lær fra skrivebordsskuffen for selv å delta i forhør om anledningen skulle tilsi det.

Siegfried Wolfgang Fehmer, jurist, medlem av nazipartiet alle-

rede i 1930, SS-offiser og sjef for den tyske kontraspionasjen i krigens Norge, kikket overrasket på den lyse, vakre kvinnen. Fehmer var svak for flotte kvinner, og var selv en mann flotte kvinner lett falt for. Og han gikk ikke av veien for å bruke beundrerinner og elskerinner til å løpe hans ærend. Av hans faste «kjærester» hadde minst én infiltrert motstandsbevegelsen.

Med en bydende håndbevegelse ba han henne om å sette seg ned. Hun presenterte seg på tysk som fru Anne Marie Langballe, bosatt i Oslo og gift med juristen Kjell Bügel Langballe. Selv var hun gymnastikklærerinne.

Det brå besøket gjaldt hennes far, Roal Breien.

Den 27 år gamle freidige, fryktløse og viljesterke kvinnen stirret Fehmer dypt i øynene. Besøket omtalte hun senere som resultat av en innskyttelse. Planen var neppe å innlede av 2. verdenskrigs dristigste dobbeltspill.

En av okkupasjonsårenes mest pikante affære omtales i den nye boken «Fehmers liste» av forfat-

terne Jan-Helge Østlund og Alexander Wisting.

Far og sønn i tysk fangenskap

Roal Breien eide storgården Breien ved Ask utenfor Hønefoss, der Anne Marie, søsteren og bro-

ren vokste opp. Breien var også medeier og direktør i Hønefoss Karosserifabrikk (Høka). I mai 1940 fikk Roal Breien ordre om at Høka skulle produsere utstyr for den tyske okkupasjonsmakten. Breien vurderte for og imot: ►

DOBBELTSPILL: Gestapo-sjefen Wolfgang Siegfried Fehmer og motstandskvinnen Anne Marie Breien utkjempet 2. verdenskrig på hver sin side, men i sengen var de tett forbundet. Den nylig utkomne boken «Fehmers liste» nyanserer bildet av både motstandshelt og krigsforbryter.

TERRORBASE: Victoria terrasse i Oslo var Gestapo-hovedkvarter. Her stormet Anne Marie Breien inn på Gestapos-sjefen Wolfgang Siegfried Fehmer kontor for å be for sin fengslede far. Det ble starten på et av de mest spektakulære dobbelt-spillene under 2. verdenskrig i Norge.

Som offiser og patriot satt det langt inne å følge fiendens ordre. På den annen side; krigen endret ikke at folk trengte arbeid. Og Høkas fortjeneste på arbeidet for tyskerne kunne pløyes inn i motstandsbevegelsens slunkne kasse. Roal Breien spilte dobbelt: Fabrikken jobbet for tyskerne, privat styrket han motstandsbevegelsen, der også han sønn Roal Breien jr. var aktiv. Sensommeren 1941 tok kapteinen Roal Breien endog over som Milorgs distrikts-sjef for Øvre Buskerud.

TRYGT UTGANGSPUNKT: Breien gård lå høyt og fritt med utsikt over Tyrifjorden på Ask ved Hønefoss. Her søkte Anne Marie Breien råd for sitt arbeid for motstandsbevegelsen, og hit tok hun med en skuddskadet gestapo-sjef Wolfgang Fehmer.

8. januar 1942 sprakk dobbelt-spillet: Far og sønn ble arrestert under en razzia på Breien gård. Anne Marie Breien var redd.

Nazistenes grusomheter hadde hun opplevd på nært hold før krigen, den gang hun gikk på gymnastikkstudier i Tyskland.

«Jeg har sett saker og ting (til og med her fra vinduet mitt), som jeg aldri kommer til å glemme», skrev hun hjem til Ringrike.

Og nå var faren og broren arrestert og anbrakt på celler i fryktede Møllergata 19 i Oslo.

Anne Marie tumlet med tanken på å befri faren og broren. Hun innså at hun måtte ha hjelp fra innsiden, fra noen høyt oppe i Gestapo. Hun gikk like godt helt

til topps, til SS-offiseren Siegfried Wolfgang Fehmer, sjef for den tyske kontraspionasjen.

Skrantende ekteskap

Da Anne Marie forlot Fehmers kontor etter det første møtet, hadde de to avtalt å møtes igjen. På kafé, men privat. At de to var gift på hver sin kant, var ikke til hinder. Fehmer var frempå med damene. Anne Marie var bare halvannet år inne i ekteskapet med Langballe, men ekteskapet hadde skrantet en stund. Anne Marie hadde allerede et knapt år etter bryllupet truffet en annen mann, betrodde hun sin søster.

Knut Langballe mislikte sterkt den etter hvert tette forbindelsen hustruen hadde med Fehmer, som hun forklarte med innsatsen for landet. Det hun ikke fortalte hjemme, var at innsatsen for landet ble brakt mellom laken og dyner, der også Fehmer var til stede.

Effekten var slående:

På uker etter Anne Maries innrykk på Victoria terrasse, ble Roal Breien hentet på cellen og ført til Fehmer. Under møtet ga Fehmer beskjed om at Roal var satt fri. Ikke nok med det, han spurte om Breien hadde noen ønsker. Roal Breien ramset opp flere navn. Disse ble også løslatt.

Etter ni måneder i enecelle på Akershus fengsel kunne faren reise hjem til gården.

Roal Breien fikk snart en anelse om hvorfor tyskerne plutselig var blitt så rause: Gjennom kona fikk han vite at datteren Anne Marie hadde besøkt Fehmer.

Etter hennes eget utsagn var faren sentral i avgjørelsen om å gå fra «fang til seng» med Fehmer, som ville bryte kontakten med henne hvis ikke forholdet ble «fullbyrdet».

«Min far oppmuntret meg hele tiden, til tross for at vi begge var klar over at min forbindelse med Fehmer gikk utover mitt rykte», skrev hun etter krigen.

En uke etter faren ble en annen venn av familien løslatt.

«Allerede uken etter min fars løslatelse skulle jeg igjen få bruk for forbindelsen til Fehmer» skrev Anne Marie Breien senere.

Anne Marie hadde spunnet et nett Fehmer hadde viklet seg inn i. Ganske raskt satt hun selv fast.

«... vi begge var klar over at min forbindelse med Fehmer gikk utover mitt rykte.

PRIVAT

PRIVAT

RESSURSSTERK: Anne Marie Breien fotografert på trappen på Breien gård på Ringerike. Hennes familie balanserte hele krigen mellom å støtte og delta i motstandsarbeidet og holde tyskerne fornøyd. Hennes to viktigste støttespillere kjente til og støttet dobbeltspillet og forholdet til Gestapo-sjefen Fehmer: faren Roald Breien (øverst) og Breiens kontakt og forbindelsesledd inn mot hjemmefront-ledelsen, Reidar Bergwitz-Larsen (nederst)

Livsfarlig spill

Anne Maries bekjentskapet med Fehmer ble tettere. Begge søkte til hverandre – fysisk og psykisk. Anne Marie kom svært nær ham i sitt livsfarlige dobbeltspill. At det kun var en målrettet aksjon med hensikt å tappe informasjon som kom motstandsbevegelsen til gode, er lite trolig.

Datidens offentlige moral brød ikke Anne Marie Breien seg syn-derlig om. Som søsteren var Anne Marie kjent for sitt ytre, og for å ha hatt flere kjæresten samtidig. Samtidens moralske grenser la ikke hindre i veien. Kvinnene var

frie, og levde på et sosialt nivå som beskyttet dem fra den verste skittkastingen.

Det gled over i et kjærlighetsforhold. Våren 1943 viste de to seg åpent sammen i byen, og Anne Marie satt ofte på Fehmers kontor. Uansett om han mis-tenkte Anne Marie for å drive dobbeltspill, risikerte begge mye.

Fehmers personlighet var en gåte. En nordmann som kom innenfor kontoret beskrev Fehmer som om det var to fullstendig ulike personer han satt overfor. «Den ene var en tilnærmet gren-seløs torturist, den andre kunne

aktivt gå inn og gi dødsdømte nytt liv, uten at det dreide seg om personlig vinning.», skriver forfatterne av boken Fehmers liste.

Fehmer gikk utover sitt man-dat ved å løslate fanger. Straffen ville vært døden.

Anne Marie Breien brukte sitt nye kontaktnett til å hjelpe flere nordmenn, blant annet ved å smugle inn matpakker til mot-standsfolk som satt fengselet på Akershus festning.

Men utad fremsto Anne Marie Breien som det farligste som fan-tes: Tyskertøsen til gestaposjefen. Hun kunne når som helst få en

kule i hodet fra dem hun støttet, hjelp og jobbet for; Motstands-bevegelsen.

Blodbadet

Osломannen Knut Reidar Ber-gwitz-Larsen ble Breiens kontakt til hjemmefronten fra våren/som-meren 1943. Han hadde sittet på Akershus samtidig med Roald Breien, og veide bare 40 kilo da Fehmer slapp ham ut ved påsketi-der 1943, etter påtrykk fra Anne Marie. Bergwitz-Larsen var inn-forstått med Breiens dobbeltspill. Anne Marie Breien var opptatt av at Bergwitz-Larsen tydeliggjorde ►

hennes rolle overfor ledelsen i Milorg. Uklar kommunikasjon kunne sette den kvinnelige agentens liv i fare, men også føre til at livsviktig informasjon ikke kom frem til hjemmefronten.

Men hjemmefront-ledelsen holdt hardt på need to know-prinsippet. Kanskje ledet dette til blodbadet som senere ble kjent som «Operasjon Corncrake»:

Sommeren 1944 meldte Breien to ganger fra om at den illegale radiosenderen «Corncrake» på Nesodden var i ferd med å bli avslørt. 4. juli gikk tyskerne til aksjon med Fehmer i spissen. En blodig kamp oppsto rundt sommerhuset på tettstedet Flaskebekk. To norske radiooperatører ble drept på stedet, mens en tredje døde av skudd- og granatskader. To fra den tyske troppen ble drept. Fehmer ble selv såret. Han fikk et skudd i hodet.

Informasjonen som kunne reddet mange liv, hadde ikke blitt tatt til følge av Milorg.

DEN SORTE NELLIK

Den svenske visekonsulen Gustav Harald Edelstam i Oslo visste å pleie sine kontakter blant de høyere, tyske offiserene i Oslo. Blant dem var Siegfried Fehmer.

Men bak de dobbelte eikedørene i representasjonsboligen i Hovfaret 25 jobbet diplomaten og adelsmannen Edelstam med norsk motstandsbevegelse. Dekknavnet «Den sorte nellik» oppsto i motstandsmiljøet.

Edelstam oppsøkte Anne Marie Breien. Han ønsket hjelp med en oversikt over gestapister og angivere. Breiens forhold til Fehmer var nøkkelen. Men snart lå Anne Marie i adelsmannens armer. De to møttes i hemmelighet, til og med i Fehmers leilighet når han var ute av huset.

Fehmer mistenkte Edelstam både for samarbeid med motstandsbevegelsen – og for å ha et forhold til Anne Marie. En gang møttes de to utenfor inngangen til hennes leilighet i Fagerborggaten, men uten at det kom til noe oppgjør mellom de to rivalene.

PRIVAT

Dobbel rykteflom

Etter blodbadet på Flaskebekk krevde Anne Marie Breien at man avklarte hennes rolle med motstandsledelsen. Bergwitz-Larsen fikk bekreftet at hun kunne fortsette sitt livsfarlige dobbeltspill. Med det fikk hun status som en kilde av høy viktighet for motstandsbevegelsen.

Men utad var hennes nære forhold til okkupasjonsmakten mest øyenfallende.

Folkesnakket blant «gode nordmenn» på Ringerike ble ikke mindre av at Fehmer tilbrakte mye av rekonvalesenstiden etter

skuddskaden fra Operasjon Corncrake, hjemme hos familien Breien på gården deres. Fehmer var stadig å se nede ved Tyrifjorden sammen med badenymfen Anne Marie. Ekteskapet med Kjell Langballe var gått til separasjon.

Ivrige sjeler på begge sider var aktive: For sitt arbeid med motstandsbevegelsen ble Roal angitt av en av bygdas mange nazister. På grunn av datterens forhold til Fehmer var mange «gode norske» overbevist om at familien var stripete.

Da krigen var over, ventet arrestasjon. Anne Marie ble arres-

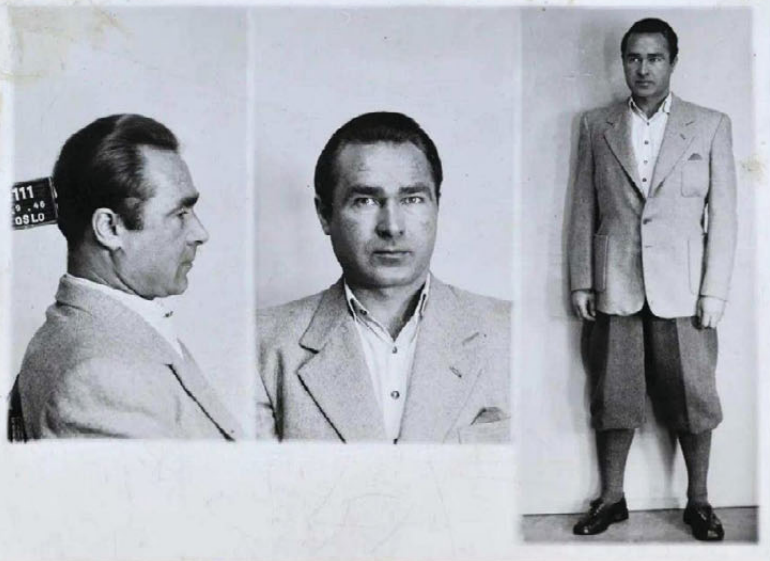
VELTRENT: Anne Marie Breien var aktiv idrettskvinne og turner, noe som gjorde at hun allerede under studier i Tyskland før krigen stiftet bekjentskap med nazismens grufulle side. Hun skulle bli brennmerket for resten av livet som følge av sin høyst spesielle motstandskamp.

tert 27. mai 1945. Faren og broren likeså.

Innhentet av fortiden

Anne Marie Breien satt ikke lenge fengslet. Men til tross for rik dokumentasjon om hennes opp-

Gestapist Siegfried Fehmer f 10/1-11.

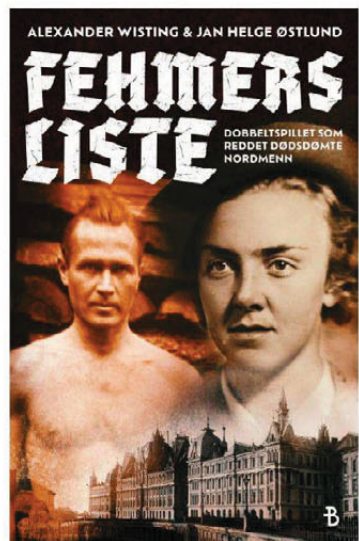

POLITIET/JUSTISMUSEET

EGEN MEDISIN: Signaleringsbilder av Wolfgang Fehmer tatt av politiet i Oslo etter at han ble avslørt mens han forsøkte gjemme seg blant menige tyske soldater etter krigens slutt.

drag under krigen, ble landssvik-sak opprettet.

Siegfried Wolfgang Fehmer ble pågrepet mens han forsøkte å skjule seg blant menige tyske soldater. Hunden hadde han overlatt i Anne Marie Breiens varetekt. Mens han satt fengslet på Akershus festning, skrev Fehmer en redegjørelse hvor han innrømmet at han visste at Anne Marie Breien flere ganger lurte ham, og utnyttet hans kontakter. Han nevnte blant annet matpakkene til norske fanger på Akershus, som foregikk fra 1942 og til freden.

BONNIER

NY BOK: Fehmers liste forteller om krigsinnsatsen til Anne Marie Breien og hennes familie.

Først halvannet år senere ble saken ble henlagt. I begrunnelsen skrev statsadvokaten «Saken bes henlagt i det jeg etter de beviseligheter som vedligger, anser det på det rene at det ikke foreligger noe straffbart forhold. Fru Breien må tvert imot ved sine handlinger sies å ha innlagt seg store fortjenester til gagn for sine landsmenn.»

Siegfried Fehmer ble dømt til døden og henrettet på Akershus festning 16. mars 1948.

Anne Marie arbeidet en stund på den amerikanske ambassaden og senere på Nato-hovedkvarteret på Kolsås et års tid. Men ryktene innhentet henne alltid, og feige ansvarlige tok den letteste utveien: Å be henne gå.

Med nedslitte nerver flyttet Anne Marie Breien til USA, til den lille byen i California der søsteren bodde. Resten av livet ble vondt for Anne Marie Breien – motstandskvinnen som reddet så mange gode nordmenn. Senere opptellinger har vist rundt 90 navn. I boken «Fehmers liste» skriver forfatterne at hun bar på et savn: En forbudt kjærlighet. Hun døde i 2003. □

Kilder: Jan Helge Østlund/Alexander Wisting: Fehmers liste, Bonnier 2024

Anne Marie Breien – I hemmelig tjeneste, dokumentarfilm, NRK 2021

OFRET DET INNERSTE

Færrest mulig mennesker måtte vite om Anne Marie Breiens tilknytning til motstandsbevegelsen.

Forfatterne Alexander Wisting og Jan Helge Østlund har i boka «Fehmers Liste» dykket dyp inn i historien om forholdet mellom Gestapo-sjefen Siegfried Wolfgang Fehmer og elskeren og motstandskvinnen Anne Marie Breien.

Dobbeltspillet mellom Fehmer og skjønnheten fra Ringerike følger en nyere tradisjon i krigshistorien, med en objektivitet de tidligere helteposene om krigens store, norske navn mangler.

– Fehmers liste er et innlegg som balanserer krigens forhold og tiden etterpå, opp mot den offisielle historien. Hun var på barrikadene 24/7. Hele tiden i livsfare, sier Jan Helge Østlund

– Hun ofret alt. Hele det innerste egentlig. Er det egentlig noen menn som hadde tålt det? undrer Alexander Wisting.

– Roal Breien måtte jo vite hva slags skjebne han sendte datteren inn i. Det er ganske heftig som pappa å gjøre det grepet der. Men det var kampen som var viktigst, sier Østlund.

– Tenk på uroen han og kona følte ved at datteren løp rett inn i Victoria terrasse! Når som helst kunne det gå galt. Stressituasjonen var kanskje konstant i de tre årene, og er så viktig å skjønne for å forstå hvordan hun agerte og hvordan hun klarte å holde kaldt, sier Wisting

– Moralsk fordømmelse klebet seg til henne. Enda Anne Marie reddet mer enn 90 mennesker, sier Østlund.

– Yrkesmessig ble hun fordømt så sent som i 1953. For meg er dét det verste.

Jens Christian Hauge skrev en «frikjennelsesattest», men han kunne gjort mye mer, mener forfatterne. De har vært opptatt av å bidra til den totale forståelsen av krigstiden og nyansene.

– Personen Wolfgang Siegfried Fehmer kan nyanseres. Samtidig er det ingen grunn til å redusere det gestapo-lederen Fehmer gjorde.

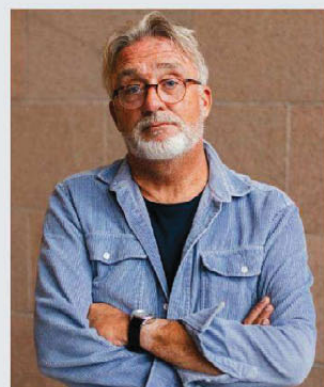
Fire i familien Breien deltok på den riktige siden. Ingen av dem fikk anerkjennelse etter krigen. Mest ofret Anne Marie. Hun ble dømt nord og ned.

– Mer alene kan du faen ikke bli, avslutter Alexander Wisting.

BONNIER

JAN HELGE ØSTLUND: Har tidligere skrevet to bind om Krigen på Ringerike, en lang rekke lokalhistoriske bøker og øvrige bestillingsverk, foruten bøker om nyere og eldre samferdsel. Har også arbeidet med ulike dokumentarserier for TV.

BONNIER

ALEXANDER WISTING: Forfatter, regissør og filmskaper, har blant annet skrevet biografier om Otto Sverdrup, Hjalmar Johansen og Roal Amundsen, og dokumentarboken «Forfulgt av staten». Han har regissert flere dokumentarfilmer og -serier for TV og kino i Norge og internasjonalt.

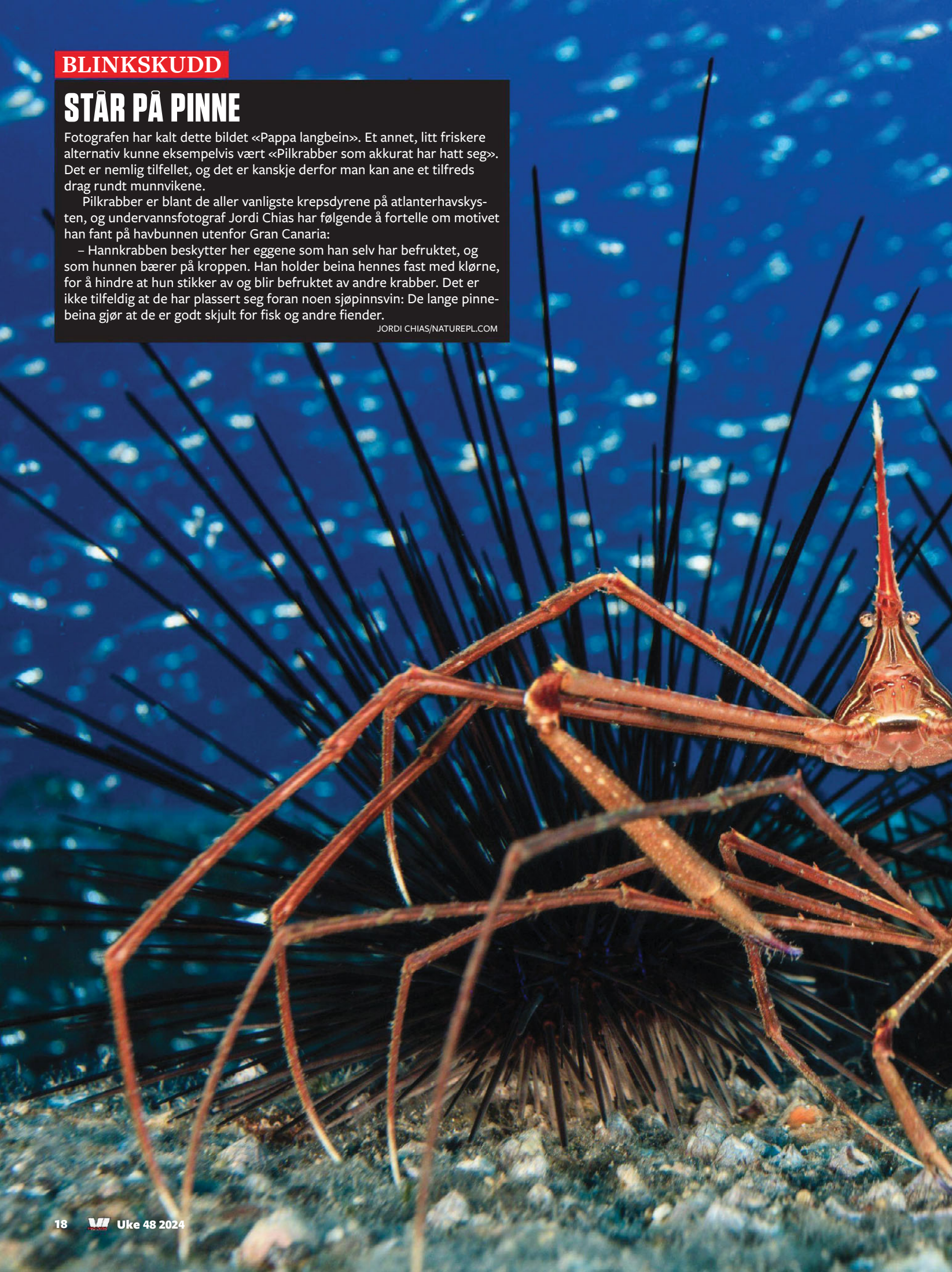
STÅR PÅ PINNE

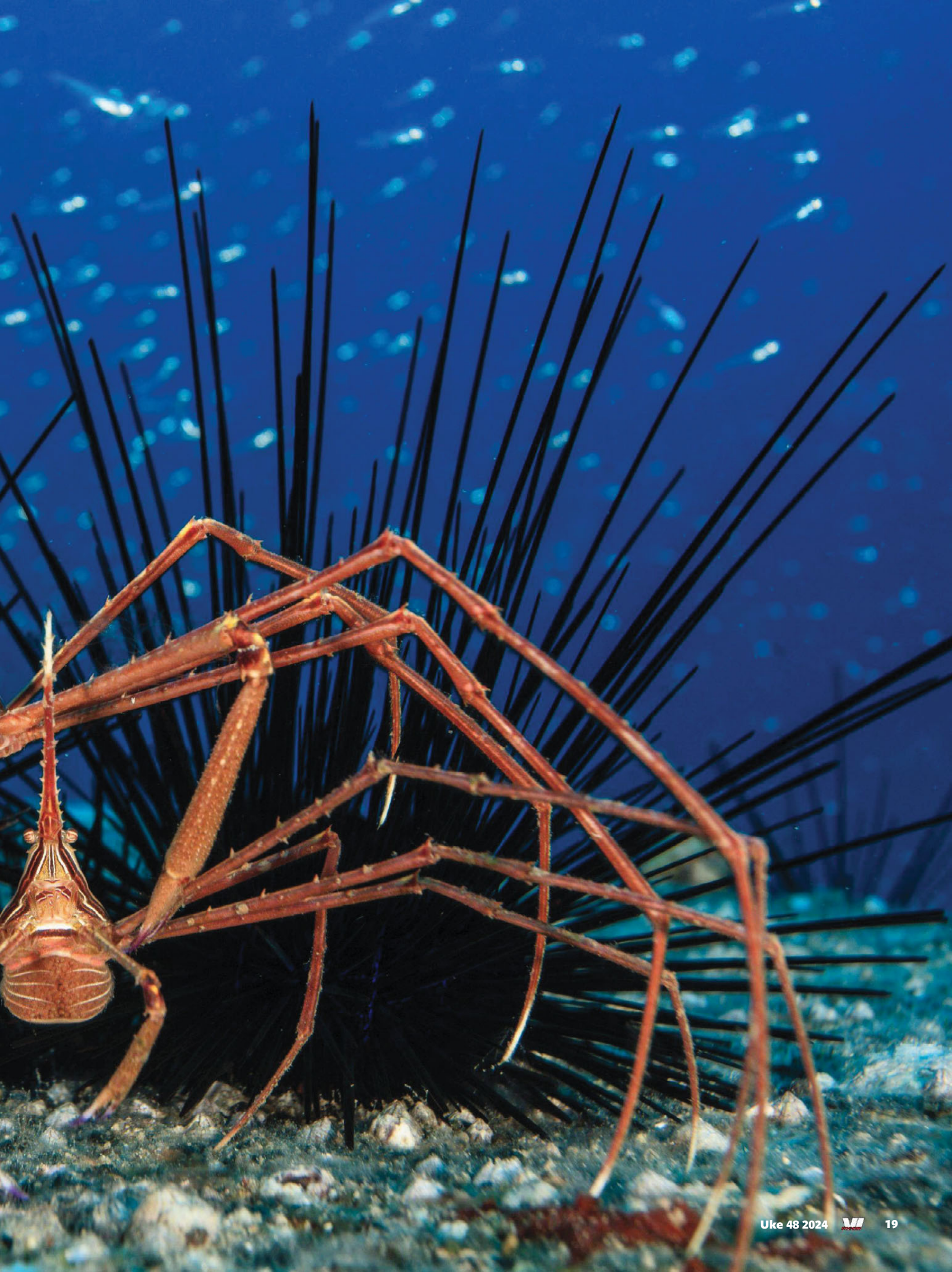
Fotografen har kalt dette bildet «Pappa langbein». Et annet, litt friskere alternativ kunne eksempelvis vært «Pilkrabber som akkurat har hatt seg». Det er nemlig tilfellet, og det er kanskje derfor man kan ane et tilfreds drag rundt munnavikene.

Pilkrabber er blant de aller vanligste krepsdyrene på atlantehavskysten, og undervannsfotograf Jordi Chias har følgende å fortelle om motivet han fant på havbunnen utenfor Gran Canaria:

– Hannkrabben beskytter her eggene som han selv har befruktet, og som hunnen bærer på kroppen. Han holder beina hennes fast med klørne, for å hindre at hun stikker av og blir befruktet av andre krabber. Det er ikke tilfeldig at de har plassert seg foran noen sjøpinnsvin: De lange pinnebeina gjør at de er godt skjult for fisk og andre fiender.

JORDI CHIAS/NATUREPL.COM

Ved Yan Calmeyer Friis

10 PÅ TOPP

Norges mest brukte navn

De ti mannsnavnene som har vært brukt mest i perioden 1880-2022. Listen inkluderer antall personer (sånn cirka) som har båret dette navnet.

1. Ole - 80 300 personer

Ole Einar Bjørndalen er en god representant for Norges mest populære guttenavn. Dobbeltnavnet viser at han ble født skiskytter, da dobbeltnavn som kjent er obligatorisk.

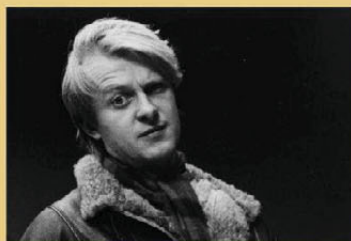
6. Johan - 55 000

Mange Johanner likte ikke å bli forbigått av Per, inkludert Johann Olav Koss, skøytekonngen i stramtsittende (rød) trikot som feide Hamar-isen med nederlendere og annet fnask i 1994.

2. Hans - 65 500

Overraskende langt bak Ole. Hans Rotmos våpen var satiren og når det røynt på, lurken. Folkekjær trønder og mannen bak Vømmøl, Ola Uteligger og aktuelle «Vårres jul». Dypt savnet.

7. Lars - 53 300

Norge har hatt mange gode Lars'er opp igjennom årene, fra Lars Grini via Lars Lillo-Stenberg til selveste rapperen Lars Vaular. Forvent klatring på listen. Lars er et solid valg i 2024.

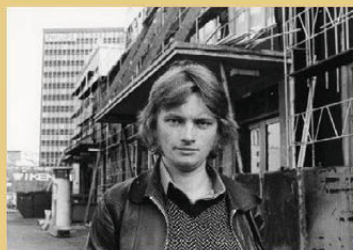
3. Arne - 61 700

Arne Scheie puster Hans i ryggen. Her måtte nesten målfoto og VAR involveres. Arne var Norges mest populære hopp- og fotballkommentator, og et forbilde for alle oss nerder.

8. Bjørn - 49 900

Et stødig norsk navn, som har vært med oss siden de norske skoger ble oppfunnet. Skikonngen og vinnerkallen Bjørn Dæhlie pleide jo å suse gjennom de samme skogene vinterstid.

4. Jan - 59 900

Jan eide døpefontene på 1950- og 60-tallet – og godt inn på 70-tallet. Guttenavnetes Wirkola. Jan Eggum er en verdig viderefører av dette flotte navnet, som også kan skrives Yan.

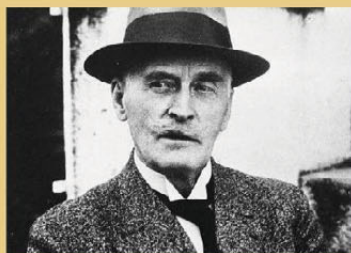
9. Olav - 49 200

Fenomenalt og kjært kongenavn. Norges tre mest populære konger het alle Olav, sønnen til Trygve, den hellige og den femte. Influenser Olav Stubberud viser at navnet fortsatt er hyperaktuelt.

5. Per - 58 500

Tett bak Jan, men fortsatt bak. Per Sundnes er en populær programleder og Melodi Grand Prix-ekspert. Han er sikkert fornøyd med 5. plassen.

10. Knut - 48 100

Humoristen Nærum er en god Knut, men det er da Hamsun også, selv om han hadde noen dårlige venner. Savner du Lukas, det mest populære navnet i 2024, så er ikke det på topp 40 engang.

POIROT'S JUL

- kos og krim!

I salg i butikken,
bokhandelen eller på nett!

www.serie.no

EGMONT

FOR FULLE SEIL MOT UNDERGANGEN

Allerede ved det første stormkastet krenget Pamir voldsomt over, og lasten forskjøv seg. Etter hvert brakk skipet ned og kastet 86 mann ut i det frådende havet. Karl Heinz Kraatz var en av de seks som overlevde. Dette er hans historie, fortalt til Vi Menn i 1960.

Tekst: **Karl Heinz Kraatz**

Tilrettelagt og redigert av
Van Calmeyer Fris

tre år har jeg hatt bildet av skuta hengende på veggen i mitt soveværelse. Det er intet kunstverk. Og jeg kan ikke si at jeg liker rammen noe særlig. Heller ikke er det noe spesielt med det sorte kledet som er svøpt omkring. Men bildet er ikke til salgs, og jeg vil aldri sette det på loftet. Hver kveld sitter jeg og ser på bildet før jeg går til sengs, og jeg fylles av både sorg og takknemlighet. Sorg fordi 80 kamerater omkom da skipet gikk ned. Og takknemlig for at jeg var blant de seks som overlevde katastrofen.

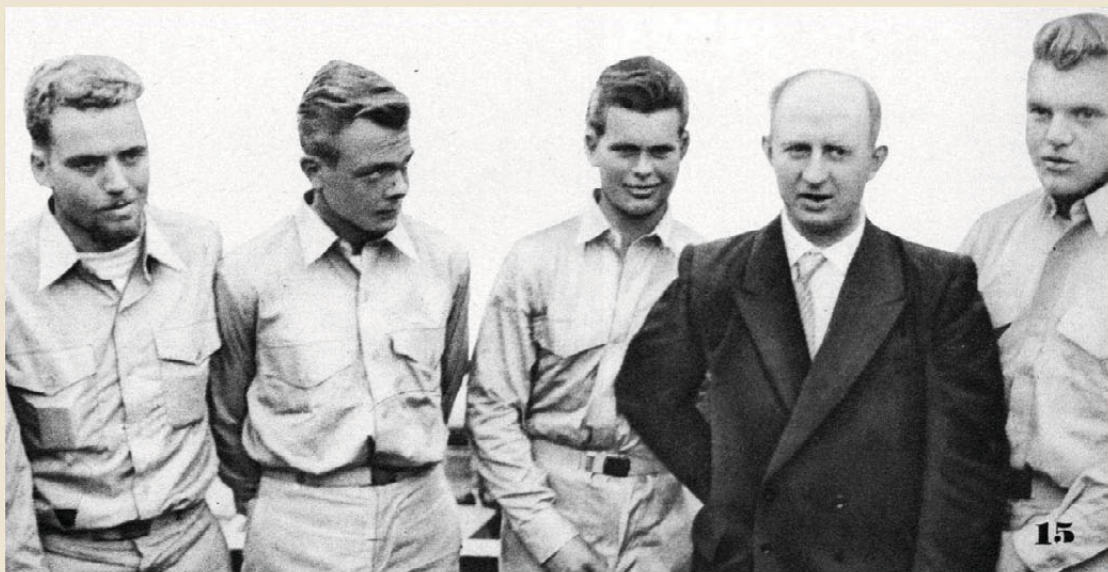
Skipet het Pamir. Og det sorte kledet rundt bildet er til minne om en av de største katastrofer som har funnet sted til sjøs i fredstid. Vi var ferdig med treningen på land og seilte fra Hamburg 29. mai 1957. For de fleste av oss var det den første turen til sjøs. 46 av de 86 ombord var skoleskipsgutter, de øvrige tilhørte skipets faste besetning.

Vi kom til Buenos Aires i god behold. Her var det meningen at vi skulle laste 3000 tonn bygg, men en havnestreik truet med å forsinke hjemturen. Følgelig besluttet kaptein Johannes Diebitsch at vi skulle laste kornet selv, under overoppsyn av skipets offiserer, slik at vi kunne komme oss av gårde.

Vi stakk til sjøs tre dager forsinket i følge planen, og med en laglig vind bak satte vi kursen mot hjemlandets kyster. Det var, som rimelig kunne være, stor stemning ombord. Vi hadde vært hjemmefra nesten fire måneder. Man må huske på at de fleste av oss var guttunger i 16–17 års alderen.

Like ved messen ombord var det hengt opp et kart, og her ▶

DØDSDOMT: Orkanens kjempekrefter, 3000 usikrede tonn bygg og en radiooperatør som ikke fikk med seg stormvarslene, var kombinasjonen av skjebnesvangre omstendigheter som sendte seilskuten Pamir og 80 av hennes mannskap på 86 til bunns.

FRA VI MENN NR. 1, 1961

OVERLEVDE: Fire av de reddede skoleskipsguttene fotografert da skipet som reddet dem, ankom til Casablanca. Fra venstre Karl Otto Duenmer, artikkel-forfatteren Karl Heinz Kraatz, Folkert Anders, hans far Walter Anders, og Hans Georg Wirth.

FATAL TABBE: Kaptein Diebitsch ble kritisert for å være røff og lite fleksibel. Å beordre skipets mannskap til selv å organisere lastingen av 3000 tonn bygg, da kaiarbeiderne streiket, og det som usikret bulk, var en fatal og utilgivelig tabbe.

FRA VI MENN NR. 1, 1961

ble vår posisjon avmerket fra dag til dag. Den ene dagen etter den andre gikk uten særlige begivenheter. Vi drev på med våre teoretiske og praktiske øvelser ombord og fikk undervisning i navigasjon, meteorologi og alminnelig sjømannskap. Det var stille vær og dårlig fart på skuta før vi krysset Ekvator, men så snart vi hadde passert linjen frisknet vinden på, og vi gjorde god fart.

Alle mann på dekk!

Lørdag 21. september begynte som alle andre dager. Sjøen var moderat og himmelen over oss delvis skyet. Vi utførte våre plikter ombord mens vi sang gamle og kjære tyske shanties. Jeg hadde vakt i messen den dagen.

Vinden frisknet på. Tallerkener, kopper og kar på bordet begynte å skli hit og dit, og jeg

hadde min fulle hyre med å hindre dem fra å rause i dørken. Det lyktes imidlertid å redde frokosten så noenlunde, selv om det var vrient nok å få servert den tradisjonelle havregrøten. Men plutselig la skipet seg over og ble liggende med en fryktelig slagside. Det var tydelig at lasten hadde forskjøvet seg. Og plutselig gikk alarmen: *Alle mann på dekk!* Jeg styrtet opp for å finne min plass på fordekket.

Kaptein Diebitsch ville minske seil, og vi hadde akkurat satt i gang da stormen kom settende. Det var så vidt vi kunne høre hverandre, selv om vi ropte og skrek av våre lungers fulle kraft.

Himmelen ble plutselig svart som midt på natten. Skipet begynte å slingre i tunge hiv og kast. Det knaket i sine sammenføyninger hver gang det stupte inn i en sjø og ble løftet opp på den neste.

Jeg var litt redd til å begynne med. Det var nok de fleste blant de yngste ombord. Man kunne ikke vente annet – det var vårt første møte med en storm til sjøs. Men snart fikk vi annet å tenke på.

Vi forsøkte desperat å få berget seil, men det var umulig i slikt et vær. Vi klarte ikke engang å trimme toppseilene. De slang og slo utenfor all kontroll, og vi kunne intet gjøre.

FORFALL: Pamir utenfor New Zealand i 1948, året etter ble hun det siste kommersielle seilskip som rundet Cape Horn. I 1957 var hun utkonkurrert av dampskipene, og i forfall.

Plutselig hørtes et skjærende hvin fra formasten da det første seilet revnet og føk ut av linene. Pamir la seg mer og mer over til babord. Kapteinen sendte noen av skipets faste besetning til værns for å kutte skjøtene. Jeg antar han ville forsøke å rette skipet opp en smule på den måten. Samtidig beordret han oss kadetter til å klynge oss fast på styrbord side for ikke å bli skyllet overbord.

Jeg ble reddere og reddere etter hvert, og jeg sa gang etter gang til meg selv:

– Vel, Karl Heinz, du har lest bøker om livet til sjøs, ikke sant ?

Og du vet inderlig godt at dette er noe som hender på så å si alle reiser, så hvorfor ta det så tungt?

De første anmodninger om hjelp

Ved 11-tiden meldte jeg meg for kapteinen og spurte:

– Herr kaptein, skal jeg gjøre i stand middagen?

I neste øyeblikk var jeg på vei ned leideren og fant endelig kassrollen med ertesuppe som hadde tatt en overhaling og landet på dørken med bunnen opp.

Med andre ord; ingen middag den dagen. Selv om seilene var kuttet ned, fortsatte slagsiden å øke. 20 – 25 – 30 – 35 – 40 grader. Det var ikke lenger mulig å bevege seg i oppreist stilling. Til slutt kom kapteins ordre: – *På med livbeltene!*

Vi adlød i stillhet.

Så fikk vi vite at radiotelegrafisten hadde sendt ut de første anmodningene om hjelp. Det var ikke noe SOS – det kom først senere. Det var en anmodning til alle skip i nærheten om å lytte på

nødfrekvensen. Moralen ombord var ennå i skjønneste orden. Jeg tror ikke det var gått opp for oss at det var virkelig fare på ferde. Noen av karene var til og med fullt beskjeftiget med å ta bilder av sjøene som slo innover dekket.

Skipet slingret og rullet videre unna været. Babords rekke hadde imidlertid lagt seg helt ned i sjøen. Hvis det lyktes å fotografere situasjonen, ville bildet blitt fantastisk. Stueren gikk rundt med en dramme flaske og sigaretter. De fleste av oss tok sjelden

eller aldri en dram, men akkurat nå satte vi pris på den. Det var gått lang tid siden frokost, og vi hadde slitt og strevet hele tiden, og drammen varmet og ga oss nytt mot.

Jeg hang meg fast i et av vantene på styrbord side og lente meg utover. Herfra kunne jeg se hele skipssiden som slo opp og ned i de voldsomme sjøene. Hvert eneste hiv kastet skipet mer og mer over på siden, og hvis jeg hadde hatt større erfaring til sjøs, ville jeg sikkert ha vært livredd eller iallfall forstått at reisen var i ferd med å ende i en katastrofe.

Imens hadde vi fått vite at en rekke skip hadde besvart våre nødmeldinger, og at de ville være ved vår posisjon innen seks timer. Men; som et tordenskrall ut av skyene kom stormkastet som skulle gjøre slutt på den stolte skuta Pamir.

Skipet krenget over akkurat som leketøysbåtene våre hadde gjort i dammen der hjemme når vinden ble for sterk. Skipet kastet seg over til ræne grov seg ned i den frådende sjøen, én gang, to ganger, tre ganger. Den fjerde gangen kom de ikke opp igjen.

Skipet veltet seg over, og jeg ble kastet ut i sjøen. I neste øyeblikk sendte en kjempebølge meg til værs og jeg fikk plutselig en følelse av ensomhet som ikke lar seg beskrive. I neste øyeblikk så jeg Pamir gå ned.

Infernalsk larm

Luften ble fylt av en infernalsk larm av seil som ble revet i stykker som gamle filler, av voldsomme smell og brak fra master og rær som knakk. Det lød som kanonskudd i mørket. Like etter var alt stille. Bare vinden ult sine lange hyl over et hav uten skip.

Jeg så dusinvis av kameratene mine som svømte fortvilet omkring. Bare noen få av flåtene var i behold. De fleste av livbåtene hadde befunnet seg på babord side, og det hadde ikke vært mulig å lære en eneste en på grunn av slagsiden. Livbåtene til styrbord hadde ikke vært å tenke på en gang – de hang høyt oppe i luften og ga oss ikke den fjerneste chance.

« Plutselig hørtes et skjærende hvin fra formasten.

SERAFIMS BERZINS / WIKI

SISTE FOTOGRAFI: Det siste fotografiet. Bildet ble tatt av sjefingeniør Serafims Berzins ombord på M/S Coolangatta. Pamir har kurs rett inn i orkanen Carrie.

Noen få av oss klamret seg til et livbelte. En stund etter fikk vi øye på en av livbåtene som hadde slitt seg løs. Den lå og duppet i sjøen med bunnen i været. Jeg slapp taket i livbeltet og begynte å kjempe meg frem gjennom sjøen sammen med tre-fire andre. Det var minst 25 meter bort til livbåten, eller kanskje det var 250, jeg vet ikke. Iallfall virket det som om vi brukte hele dagen på å komme frem.

Ti mann - til å begynne med

Vi ble kastet hit og dit i den voldsomme sjøen og svelget litervis av vann. Men vi kom frem til slutt, og det lyktes oss å få livbåten på rett kjøl. Ikke så lenge etter var vi

ti mann ombord. Båten var fryktelig tilredt. Baugen var slått av, og det var nesten ingenting igjen av hekken. Og med 10 mann ombord virket den som et nøtteskall mellom de tårnhøye sjøene som truet med å grave oss ned. Nå og da ble båten kastet rundt, og vi havnet i sjøen.

Vi klamret oss fast til roret og alle steder hvor det var mulig å få et aldri så lite feste for fingrene.

Det kom en ny sjø, og dermed ble vannkannen kastet løs fra festet og ut i sjøen. Det eneste vi klarte å redde var et drivanker og pakken med nødrasjoner. Utpå natten fikk vi se et skip. Det kom kloss opp til oss, snudde og forsvant.

Utpå morgensiden bukket den første under. Litt lenger utpå morgensiden fikk vi se et fly og flere skip. Dette ga oss nytt mot.

Stormen hadde lagt seg, vinden spaknet etter hvert, og til slutt var det bare de hvite skumtoppene som minnet oss om redselsdøgnet som lå bak oss. Vi delte de siste nødrasjonene mellom oss. Det var noen tørre kjeks, litt ost og sjokolade.

Neste dag kastet vi drivankeret overbord, rev løs en av spantelistene og heiste en oljevest som nødseil. Restene av en redningsvest skar vi opp og festet det som et flagg i toppen.

Dag etter dag, natt etter natt

Men ingen redning. Og dagene begynte å gå mens vi led de frykteligste kvaler på grunn av tørst og sult. Så snart dagslyset kom, begynte haiene å kretse rundt livbåten og vi torde ikke lenger svømme rundt båten for å få oss litt mosjon etter all stillesittingen. Ingen av oss var alvorlig skadet, men huden var ødelagt av saltvannet. Det var verst om natten.

TV-FILM: Katastrofen ble tysk TV-film over to deler i 2006, «Der untergang der Pamir». Her fra innspillingen. Man tok seg visse friheter med fremstillingen, ikke minst har alle fått andre navn.

ISTYKKERSLÅTT: Ingen av livbåtene ble låret, da de på babord side var under vann, og de på styrbord side umulig å få løs i den posisjonen de befant seg. De fleste livbåtene ble slått i stykker. Den Kraatz berget seg i, var også skadet.

Vi slet oss gjennom time etter time i en tilstand midt mellom søvn og bevisstløshet. Nå og da så vi raketter flamme mot himmelen, og vi holdt hverandre i hendene for å holde motet oppe.

To av våre kamerater døde og ble senket i sjøen. Vi snakket ikke meget. Det kunne gå mange timer mellom hver gang noen av oss sa et eneste ord. Jeg trodde ikke jeg ville klare en natt til. Enda to kamerater døde. Den ene like før vi ble plukket opp. Han var bare noen minutter fra redningen.

Det var sent på kvelden. Jeg antar at vi hadde drevet omkring i omtrent fem døgn da vi plutselig fikk se et skip.

Og de hadde sett oss!

Like etter hadde de satt en båt på vannet, og én etter én ble vi løftet opp lederen og tatt imot med åpne armer ombord i skipet som hadde reddet oss fra den visse død i den tolvte time.

Noen dager etter ble vi satt i land i Casablanca og derfra reiste vi med fly til Frankfurt. Vi var hjemme igjen! Senere fikk vi vite at de hadde funnet én til. Seks mann av en besetning på 86!

Fire av oss er fremdeles sjøfolk. Jeg er nettopp kommet hjem etter en tur på flere måneder med et motorskip. Men jeg går gjerne ombord i en seilskute igjen, på tross av Pamir-tragedien. Det er på seilskute du finner det sanne og ekte sjømannskap! □

KAPTEIN UTNE TIL TJENESTE I ORKANENS UTKANT.

Den dekorerte og erfarne sjøfartshelten kaptein Frithjof Utne var ofte i eller nær begivenhetenes sentrum når det dro seg til på de syv hav. Han fikk krigskorset for sin innsats under 2. verdenskrig. I 1957 befant han seg i Atlanteren i stormens utkant da orkanen Carrie traff seilskuta Pamir.

Utne oppfanget hennes siste nødrops. Så ble det stille.

«Klokken 14.01 den 21. september mottok jeg følgende nødrops fra det tyske skoleskipet Pamir:

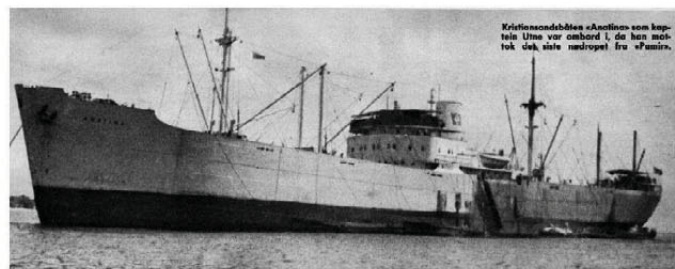
«Fourmasted barque Pamir in heavy hurricane position 35—57 N 40—20 W all sails lost listing 47 degrees danger of sinking. Master.»

Dette var siste radiomelding fra Pamir. Antagelig ble de sendt like før skoleskipet forsvant i dypet. Min første tanke var å gå til ulykkesstedet. Men så hørte jeg at to andre skip lå tre hundre miles nærmere havaristen, og gikk nå mot den.»

Kaptein Diebitsch må bære en stor del av ansvaret for katastrofen. Det var han som i sin iver etter å komme avsted, trosset havnearbeiderstreiken og beordret mannskapet til å laste de 3000 tonnene bygg, noe de uerfarne karene gjorde i bulk (det lå fritt, uten sikring). Da lasten forskjøv seg i møtet med uværet, var i virkeligheten skuten allerede dødsdømt. At radiooffiseren, grunnet nedbemanning, hadde så mange utenforliggende oppgaver at han ikke fikk hørt radio-varslene om orkanen, må rederiet ta en stor del av ansvaret for.

Siden luker og andre åpninger ikke ble lukket med en gang, tillot de sannsynligvis store mengder vann å komme inn, hun krenget da ytterligere, og den usikrede bulklasten av bygg forskjøv seg, noe som forverret krenget.

Kapteinen ga ikke ordre om å oversvømme de kornfylte ballastankene, noe som kunne ha hjulpet henne med å rette seg opp. Livbåtene kunne ikke settes på vannet fordi babord side var under vann, og styrbord side hevet i en slik vinkel at båtene ikke kunne løsnes. Hun sendte nødsignaler før hun kantret klokken 13:03 lokal tid, og sank etter å ha drevet med kjølen i været i 30 minutter midt i Atlanteren. Tre skadede livbåter som hadde løsnet før eller under kantringen, samt den eneste livbåten som hadde blitt satt ut, drev i nærheten. Ingen av dem inneholdt proviant eller fungerende nødraketter. Mange haier ble senere sett nær posisjonen.

SISTE NØDROPP: Kaptein Frithjof Utne befant seg ombord i motorskipet Anatina da orkanen traff Pamir. Han hevdet at han mottok seilskutas siste nødrops, men var for langt unna.

Nord-Korea tester kraftig missil

Samtidig som de sender soldater til fronten i Ukraina, har Nord-Korea nå utført sin hittil kraftigste rakettutskyting, noe som kan tyde på at de nyter godt av det militære samarbeidet med russerne.

Tekst: **Mats Schjølberg Ulshagen**

Foto: **NTB** Grafikk: **Graphic News**

I følge sørkoreanske myndigheter ble missilet skutt opp i en bratt oppskytningsbane, noe som betyr at det ble sendt høyt opp i atmosfæren i stedet for langt horisontalt. Missilet tilbakela omtrent tusen kilometer og var utstyrt med fast drivstoff. Fastbrenselsteknologi har lenge vært et strategisk mål for Nord-Koreas leder, Kim Jong-un, da det gjør missilene enklere å klargjøre og mer utfordrende å avskjære. Det er god grunn til å tro at Russland har hjulpet Nord-Korea med å utvikle denne teknologien. Landene inngikk nylig en avtale om omfattende strategisk, inkludert militært, samarbeid. USA og andre vestlige land har uttrykt bekymring for at Russland kan bidra med teknologi og annen støtte til Nord-Koreas rakettprogram, selv om Kreml har avvist dette.

Kan nå USA

Ifølge James Martin Center for Nonproliferation Studies (CNS), som samler informasjon om Nord-Koreas missiltester, var denne siste testen bemerkelsesverdig både i rekkevidde og teknologi. CNS-registrene har dokumentert tester med missiler som kan frakte minst 500 kilo over 300 kilometer, og det viser utviklingen av Nord-Koreas våpenteknologi siden 1984.

Testen ble utført like før det

PÅ TV: Oppskytingen ble behørig omtalt i sørkoreanske medier.

amerikanske valget, og analytikere tolker det som et forsøk fra Nord-Korea på å trekke til seg internasjonal oppmerksomhet. Japan har bekreftet at missilet nådde en rekordhøyde på 7000 km og fløy i 86 minutter – nok til i teorien å kunne nå USA. Likevel informerte Washington om at missilet ikke utgjorde en umiddelbar trussel. USA, Sør-Korea og Japan har oppfordret Nord-Korea til å avslutte sine «provokative og destabiliserende handlinger.»

Soldater til Kursk

Samtidig meldes det at opptil 8000 nordkoreanske soldater har blitt sendt til Kursk-regionen ved Ukrainas grense, klare til innsats. USAs utenriksminister Antony Blinken fortalte at soldatene har fått opplæring i artilleri og dronebruk på frontlinjen, og de skal være iført russiske uniformer. Dette markerer første gang siden 1. verdenskrig at Russland inviterer fremmede soldater til sitt territorium.

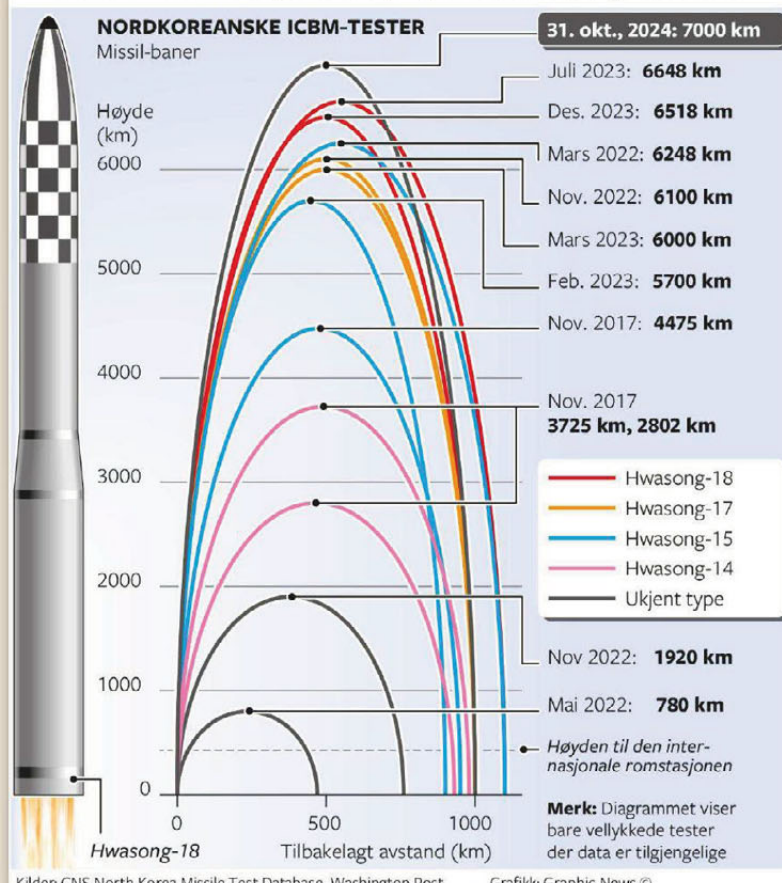
USAs forsvarsminister Lloyd Austin påpekte at dersom nordkoreanske soldater deltar i kamp-handlinger, kan de bli legitime mål for Ukraina og landets støtte-spillere.

STRATEGISK SAMARBEID:

Kim Jong-un og Vladimir Putin har inngått et strategisk samarbeid.

Nord-Korea gjennomfører sin lengste ICBM test

Pyongyang har utført en test av et interkontinentalt ballistisk missil (ICBM) som ser ut til å ha den høyeste og lengste banen noensinne av nordkoreanske missiler, med en flytid på 86 minutter, ifølge Sør-Korea.

Kilder: CNS North Korea Missile Test Database, Washington Post

Grafikk: Graphic News ©

HØYT: Nord-Koreas siste
rakettoppskyting har
kapasitet til å nå USA.

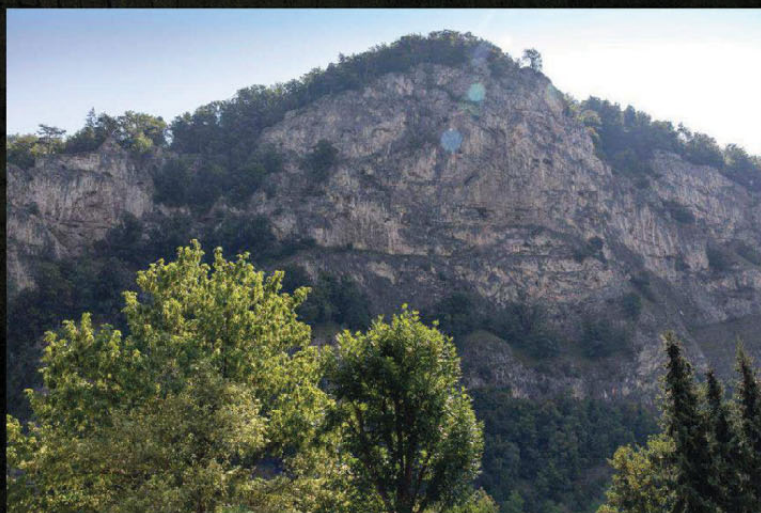
« Her produserte nazistene flymotorer og deler til blant annet Messerschmitt.

HITLERS HEMMELIGE FLYMOTOR- FABRIKK

Ingen kart forteller hvor den underjordiske fabrikken fra krigens dager ligger. Men bak en godt skjult inngang ligger 10 000 kvadratmeter produksjonshaller som et vitnesbyrd om Hitlers brutale krigsindustri og nazistenes klokketro på at de ville vinne krigen.

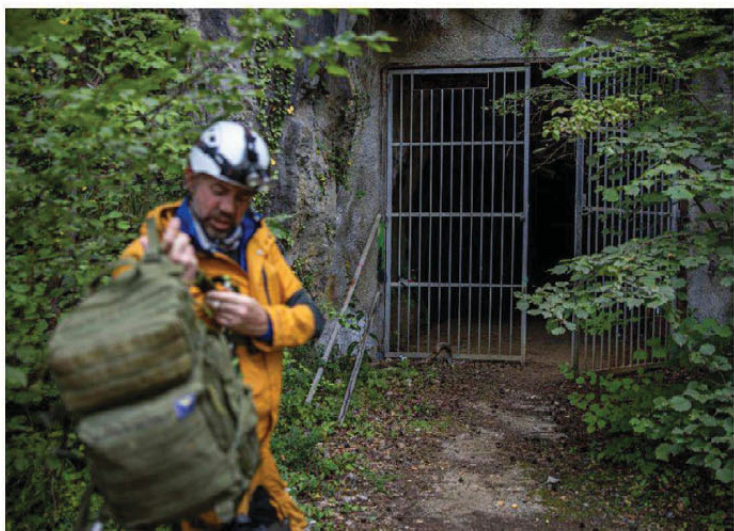

HISTORISK MØRKE: Dypt inne i fjellet føles krigshistorien nær. Hva som engang foregikk her, er grusomt. Lite på utsiden av fjellet røper eksistensen av «Marmor»-anlegget. Inngangen ligger i skogholtet til høyre.

KJENTMANN: Johannes i prat med en lokal mann som viser frem et kart som indikerer at «Marmor»-anlegget også har en andre etasje. Men den lokalkjente ber om at vi ikke røper koordinatene til anlegget. De vil ikke ha folk på besøk.

INVITASJON TIL MØRKET: Det står kanskje ikke det, men en åpen port gjør at Johannes og jeg føler oss invitert inn i til denne mørke, underjordiske verdenen.

Tekst og foto:
Johnny Haglund

Fjellsiden er loddrett og ved foten står tykk skog. Her ett sted skal nærme-
re 10 000 kvadratmeter
fabrikk fra 2. verdenskrig
ligge.

Tidligere militær-
dykker Johannes Hauk Junge
(47) fra Vestlandet og jeg leter.
Vi har koordinater til hvor inn-
gangen skal ligger, men det er til
begrenset hjelp.

– Faktisk er inngangspartiet til
fabrikkkanlegget, eller rettere sagt;
området hvor inngangen mest
sannsynlig ligger, skravert på

Google Maps. Kanskje er forkla-
ringen fare for steinras, sier
Johannes.

Men bare et steinkast fra fjellet
ligger landsbyen Peggau. Johan-
nes har derfor en annen teori: At
østerrikske myndigheter vil helst
ikke ha folk som graver i landets
krigshistorie.

Johannes har graving i gamle
dokumenter fra krigen som
hobby. Hans samboer, Anne, er
dessuten fra Østerrike, og hun
har velutviklet teft for bortgjemte
dokumenter. Sammen sitter de på
unik kunnskap om nazistenes gjø-
ren og laden i dette landet midt i
Europa.

– Krigens historie fascinerer,
sier Johannes. Fordi nazistene var

veldig nøye med å skrive ned
absolutt alt de gjorde er det mye
å finne hvis du bare graver dypt
nok, sier han.

Porten åpen

Vi vandrer inn i skogen på leting
etter spor som kan lede til den
underjordiske fabrikk. En liten
bekk renner mellom trærne.

– Drenering fra anlegget, tror
Johannes.

En passasje som trolig var en
vei en gang, leder gjennom sko-
gen. 80 år etter krigen er veien
overgrodd og lite synlig før du
står på den. Vi følger sporet, og
brått åpenbarer et stort hull seg i
det massive fjellet. Men det er
murt igjen.

SKAPSKRAP: Johannes står
foran noen skap fra krigens
dager. Det meste av det som var
igjen etter krigen ble tatt ut av
lokalbefolkningen da freden
kom.

– Etter krigen ble disse under-
jordiske anleggene sikret, fortel-
ler Johannes.

Men han tror det finnes flere
innganger.

– Nazistene drev stort her.

Og ganske riktig: Nok en inn-
gang dukker opp. Den har vært
stengt med jerngitter, men nå
står porten på vidt gap. Porten vi
har drømt i flere måneder om å
finne, inn til én av Hitlers ukjente
og hemmelige underjordiske
flyfabrikker i Østerrike.

Det finnes mange slike fabrikker som dem, forteller Johannes.

– Noen, som denne, produserte deler og motorer, mens delene ble satt sammen i andre. Kun et fåtall av flyfabrikkene er kjent. De fleste er gjemt og glemt.

Våpen og sjampinjonger

Vi legger den varme sommerdagen bak oss og entrer en mørk, kald og fuktig verden. Allerede få meter inn i fjellet forstår vi at dette neppe kan være en av nazistenes produksjonshaller.

– Råsprengt fjell, registrerer Johannes.

– Denne hallen var bygd av nazistene og helt sikkert tiltenkt produksjon, men ble aldri ferdig.

SOPPTIMISTER: Etter krigen ble de uferdige produksjonshallene tatt i bruk til dyrking av sjampinjong. Mye står igjen. Detaljer rundt dette finner vi svært lite dokumentasjon på.

Vi går gjennom fem slike haller. Uferdige alle sammen. Men kraftige betongvegger her og der forteller at tyskerne garantert hadde planer om å bruke også disse hallene til produksjon. Og alt ble bygd mot slutten av krigen, noe som vitner om at tyskerne neppe trodde krigen skulle være over i 1945. Og i hvert fall ikke at de skulle bli den tapende part.

Men også fra etterkrigstiden står spor igjen inne i fjellhallene:

– Sopp ble dyrket inne i fjellet etter krigen, forteller Johannes. Utstyr etter sjampinjong-produksjonen står igjen, men alt er forlatt for lenge siden.

Hemmeligheten bak veggen

Vi er på jakt etter mer enn murvegger, tomme haller og spor etter matsopp, og tar oss videre inn gjennom mørket. Vi lyser opp vegger og tak på jakt etter en forbindelse. Brått dukker en vegg av mur opp. Deler av taket har rast ned. Vi klatrer opp på haugen av steiner og jord. Taket er alt annet enn sikret. Et nytt ras kan komme i dag – eller om hundre år. Men vi tar sjansen. Heldigvis. For så kommer et hull til syne i lyset fra lyktene våre. Hullet er laget i nyere tid. Noen har hakket seg gjennom veggen. Vi klyver raskt ned og gjennom, og med ett står vi i haller med buet tak; 75 meter lange, åtte meter brede og syv meter høye.

– Her sto 1080 maskiner. 2820 krigsfanger arbeidet her under siste del av krigen, forteller Johannes ivrig.

– Her produserte nazistene flymotorer og deler til blant annet Messerschmitt og deres ME 262 – verdens første jetjager.

Alt i alt ligger ni slike enorme haller i fjellet. Fire av dem ferdige, hvor produksjonen foregikk frem til krigens slutt.

I ly for bombene

Hitlers fabrikker i Østerrike var en viktig del av Nazi-Tysklands krigsindustri, spesielt produksjonen av jagerfly og bombefly. Etter Tysklands anneksejon av Østerrike i 1938, kjent som «Anschluss», kastet Tysklands våpenprodusenter raskt sine øyne på landet. Østerrike ble sett på som en verdifull ressursbase, ikke bare på grunn av sin geografiske plassering. ▶

ring, men også for sin industrielle kapasitet.

Tidlig i 1944 hadde de allierte oppnådd luftherredømme over Tyskland. De store tyske industribyene ble bombet nesten daglig, av Royal Air Force om natten og US Airforce om dagen. Nazistene innså at de måtte ta i bruk underjordiske, bombesikre produksjonsanlegg i Sør-Tyskland og Østerrike.

– Nazistene flyttet produksjonene inn i fjell, gamle bergverk og tog tunneler, samtidig som de også bygde ut enorme underjor-

diske bunkere som denne, forteller Johannes der vi rusler rundt i mørket.

Noen skap fra krigens dager står i en av hallene. Sjøppel fra tidlig på 2000-tallet ligger i en annen hall og vitner om at folk har vært her før oss også i senere tid. Mest inntrykk gjør likevel tanken på hva som en gang foregikk her inne. For nazistenes flyindustri var alt annet enn et vakert eventyr.

Helvetet i helvete

Etter hvert som krigen skred

VEIEN INN: Johannes studerer murveggen, hvor et hull tok oss videre til de ferdige produksjonshallene på andre siden. Ras fra vegg og tak utgjør en risiko, og ingen vet når taket raser neste gang.

frem og Tyskland begynte å lide under mangel på arbeidskraft, ble millioner av mennesker tvunget til å arbeide under umenneskelige forhold i den tyske krigsindustrien. Blant tvangsarbeiderne var konsentrasjonsleirfanger, krigsfanger og sivile fra okkuperte områder.

Østerrikske fabrikker var intet unntak. Arbeidsforholdene var forferdelige, dødeligheten var skyhøy. Og slik skulle det være: Allerede i 1939 innførte nazistene begrepet «Tilintetgjørelse gjennom arbeid».

Lokale geologer anbefalte fjel-

JETJAGERE: Etterlatt ved Obertraubling flystripe i Tyskland i 1945.

« Alle disse leirene ble brukt for å mate Hitlers krigsindustri med arbeidskraft.

UFERDIG: I en av de uferdige produksjonshallene, er det tydelige spor som forteller at nazistene hadde store planer om å utvide produksjonen.

SKREKKLEIRER: Sentralt i Hitlers flyproduksjon i Østerrike, sto Mauthausen.

kostet mange liv. De som ikke var i stand til å jobbe, ble som hovedregel skutt.

Norske krigsfanger

I det større anlegget med kodenavn «Bergkristall», rundt 22 mil unna, ble krigsflyene ferdigprodusert. Her arbeidet det 121 nordmenn. Av disse vet vi at 44 døde. Hvorvidt nordmenn også var her ved «Marmor»-anlegget, finner vi ingen dokumenter på. Men alle disse flyfabrikkene og deres slaver, hadde en fellesnevner; alle kom fra konsentrasjonsleiren Mauthausen.

Da Den røde hær nærmet seg våren 1945, ble fangene tatt ut av anlegget og fraktet tilbake til Mauthausen – men ikke med tog eller lastebil. De måtte gå. Fanger som ikke lenger var i stand til å marsjere, ble skutt.

Fjellanlegget ved Peggau ble stengt i begynnelsen av april 1945. Etter frigjøringen ble 77 lik funnet i flere graver i og rundt byen. I leiren der fangene bodde, ble anslagsvis 100 fanger drept. I tillegg kommer alle som ble sendt tilbake til Mauthausen fordi de ikke lenger var arbeidsdyktige og mest sannsynlig ble myrdet der.

Med dette i tankene, føles det nesten som å bevege seg på en kirkegård her inne i mørket. Å komme tilbake til nåtiden, fred og sommeren på utsiden, er befriende. □

let ved Peggau til et underjordisk anlegg, og prosjektet fikk kodenavn «Marmor». Rundt 400 fanger ble hentet fra konsentrasjonsleiren Mauthausen 14. august 1944 og ble anbrakt i en leir med brakker like ved.

– Rundt Mauthausen oppsto 42 satellitt-konsentrasjonsleirer – blant dem Gusen, den kanskje verste av dem alle, forteller Johannes.

Gusen ble på folkemunne kalt «Helvetet i helvete», og gjennomsnittlig levetid for fangene her, var fire måneder.

– Alle disse leirene ble brukt for å mate Hitlers krigsindustri med arbeidskraft, forteller Johannes.

Fangene jobbet 12-timersskift. I løpet av de tre første månedene ble 32 fanger drept. Mishandling og noen ganger vilkårlige skyting,

DA FREDEN KOM

Etter krigen ble maskinene som var igjen i tunnelsystemet demontert av sovjeterne/russerne.

CHARLES R. SANDLER

Deretter ble inngangene murt igjen. I andre tilfeller sprengte russerne inngangene til disse anleggene. Etter at okkupasjonsmakten trakk seg tilbake, gikk også befolkningen inn i tunnelene og tok ut byggematerialer som murstein og rør.

Senere har slike forlatte tunnelanlegg blitt brukt av nynazister til deres aktiviteter, særlig på 1980- og 90-tallet.

TOK KONTROLL:
Amerikanske soldater utenfor «Bergkristall» mai 1945.

Søt aggresjon

➤ Noen ganger kan det å se en søt baby eller en liten hund gjøre at du blir fristet til å klemme den lille til det punktet hvor det ikke er mer igjen. Dette gjør deg ikke til en psykopat, men er et fenomen som kalles «cute aggresjon». En rekke kulturer har egne ord for fenomenet; på tagalog kalles den uimotsåelige trangten til å klemme noe søtt «gigil».

I psykologien omtales dette som dimorfe uttrykk, hvor våre ytre handlinger ikke samsvarer med hva vi føler. Det kan sammenlignes med å gråte av latter.

En studie, ledet av K. Stavropoulos, viste økt hjerneaktivitet når deltakerne så på søte bilder. Forskere mener at cute aggression fungerer som en «nødbrems» for følelsene våre. Når vi ser noe søtt, utløser det positive følelser, og hjernen vår reagerer med å sende ut mer negative impulser som en slags emosjonell motvekt.

Kilde: IFLScience

Kunstig framtid

RAY KURZWEIL har mer enn 60 års erfaring med arbeid innen kunstig intelligens, og kom opp med ideen om singularitet – tidspunktet når kunstig intelligens vil overgå den menneskelige. I sin siste bok, *The Singularity is Nearer*, deler han sine spådommer for hvordan KI vil påvirke livene våre i fremtiden. Kurzweil spår at KGI (kunstig generell intelligens), en type KI som kan utføre oppgaver som mennesker, vil være tilgjengelig innen 2029. Dette i kontrast til dagens KI, som kun fungerer innenfor spesifikke områder. Han mener veksten vil bli eksponentiell, og at vi vil se betydelige fremskritt i årene som kommer.

Kurzweil tror videre at vi vil kunne bremse, eller til og med stoppe, aldring i løpet av de neste 5-10 årene. Han hevder at vi vil oppnå noe han kaller

«longevity escape velocity», hvor medisinsk teknologi kan forlenge livet raskere enn tiden går. Selv om dette er en hypotese, peker han på at folk allerede lever lengre, takket være fremskritt innen helse og teknologi.

Han mener at nanoteknologi vil spille en viktig rolle i å knytte hjernen til datamaskiner, og han foresier at vi i fremtiden vil kunne «smelte sammen» med KI, noe som vil gi en dramatisk økning i menneskelig intelligens. Han spår at vi innen 2045 vil kunne skape et sømløst grensesnitt mellom menneske og teknologi, der teknologisk vekst blir ukontrollerbar og ikke lenger mulig å snu.

Ray Kurzweil ser frem til en tid hvor vi kan overvinne aldring og samarbeide med KI.

Kilde: BBC

VISSTE DU AT...

- ... slanger kan sove i flere måneders strekk?
- ... hvaler kan kommunisere med hverandre over avstander på flere hundre kilometer?
- ... den lengste elektriske ålen kan gi et støt på opptil 600 volt?
- ... sjokolade inneholder en liten mengde koffein?
- ... varme gjør at luftballonger stiger?
- ... elektrisk strøm kan reise raskere enn lysets hastighet i enkelte fibre?

Dropper romfart

➤ Boeing vurderer å selge sin romfartsavdeling, inkludert Starliner-programmet, på grunn av enorme økonomiske tap den siste tiden. Starliner har hatt forsinkelser og tekniske problemer, blant annet under sin første bemannede testflyvning til Den internasjonale romstasjonen (ISS) i september. Boeing har tapt hundrevis av millioner og vurderer nå å selge, men alle samtaler er fortsatt i en tidlig fase. Inntil videre fortsetter selskapet sitt arbeid med NASAs Space Launch System og andre romprosjekter.

Kilde: Space.com

Stamceller øker ikke kreftfaren

➤ Forskning viser at personer som har fått stamcelle-transplantasjoner for blodkreft ikke har høyere risiko for kreftfremkallende mutasjoner, selv mange år etter transplantasjonen.

– Fantastisk nyhet for folk som gjennomgår disse behandlingene, sier Alejo Rodriguez-Fraticelli, stamcellebiolog ved Institutt for biomedisinsk forskning i Barcelona.

Hun ledet forskningsarbeidet.

Studien undersøkte 32 individer, inkludert både givere og mottakere, som hadde fått transplantasjoner for mellom 7 og 46 år siden.

Forskernes funn viste at både givere og mottakere hadde lignende mutasjonsmønstre, uten økt kreftfare.

Kilde: Nature

VISSTE DU AT ...

... mygg trekkes mot personer med høy kroppstemperatur?
... planeten Saturn kunne flyte på vann hvis man fant en stor nok innsjø?
... kråker kan bruke verktøy for å løse problemer?
... blodet ditt utgjør omtrent 7-8% av kroppsvekten?
... planeten Jupiter har en storm som har rast i over 300 år?
... du kan høre en blåhvals hjerteslag fra over tre kilometer unna?
... fingrene dine rynker seg i vann for å gi bedre grep?
... koalabjørner sover opptil 22 timer om dagen?

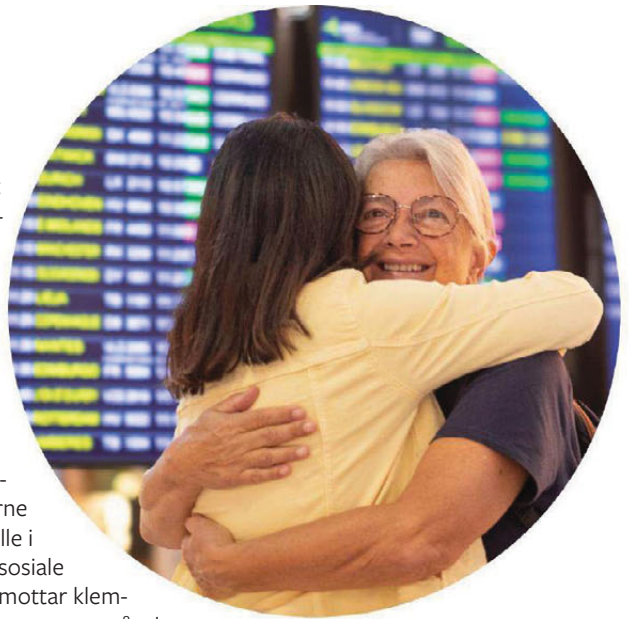
Klem til

På flyplassen i Dunedin i New Zealand er det innført en tre minutters grense for avskjeds-klemmer i avgangsområdet, for at det ikke skal oppstå kø. Nå mener forskere at klemmer er viktige, spesielt i forbindelse med flyvning.

Studier viser at personer som ofte klemmer, har mindre stresshormoner før stressende situasjoner. Denne effekten av klemmer kan være spesielt relevant på flyplasser, hvor folk ofte opplever stress og angst.

Men klemmer har flere fordeler. Klemmen utløser endorfiner som gir en følelse av ro, og forskerne understreker også at klemming spiller en viktig rolle i menneskelig tilknytning og som en måte å styrke sosiale bånd på. Studier viser også at personer som ofte mottar klemmer, har lavere risiko for å bli forkjølet og færre symptomer når de blir syke.

Kilde: The Guardian

NTB

Vitenskapelige fakta

Hva som kan unnsnippe et svart hull

Den avdøde fysikeren Stephen Hawking viste at svarte hull faktisk finnes. Senere motsa han seg selv og hevdet at det ikke var slik at ingenting kunne slippe ut av dem.

Stephen Hawking
1942-2018

Først blir et svart hull dannet

1 En stjerne bruker opp sitt hydrogendrivstoff, kolliderer og eksploderer som en supernova

Stråle av høy-energetisk materie strømmer fra svarte hull når de sluker stjerner og planeter

Hendeshorison: innenfor den sørger hullets gravitasjon for at ingenting slipper ut

Akkresjonsskive: kaotisk roterende ring av materie rett utenfor hendeshorisonen

Materie **Anti-materie**

Årsak: ved et svart hulls hendeshorison dukker par av materie- og antimateriepartikler opp og utsletter hverandre umiddelbart

Senere «fordamper» det svarte hullet

Etter å ha slått fast at svarte hull finnes, bekymret Hawking seg for at de stred imot kvantefysikken.

Den er der ... Hawking fastslo i 1974 roterende svarte hull i teorien gir fra seg svak elektromagnetisk stråling.

Og den er svak Hawkings stråling er så svak at den ikke kan registreres mot en uklar «kosmisk bakgrunn».

Astronomer leter nå etter den

HAWKINGS STRÅLINGS-BØLGER

ROTERENDE SVART HULL

© TNS/Bulls
KILDER: NASA, European Southern Observatory

Batman på Månen

I august 1835 publiserte New York-avisen The Sun en serie artikler om oppdagelser av den engelske astronomen Sir John Herschel. Artiklene, skrevet av den fiktive Dr. Andrew Grant, beskrev et enormt teleskop som avslørte frodige skoger og merkelige skapninger på Månen, deriblant enhjørninger og menneske-flaggermus. I den siste artikkelen skrev «journalisten» at teleskopet var blitt ødelagt i en brann.

Det hele var selvsagt en bløff, skrevet av reporter Richard Adams Locke, som ønsket å tulle med religiøse teorier om vitenskap. Bløffen fikk imidlertid global spredning, og Locke undervurderte hvor lett folk lot seg lure.

Kilde: BBC

Ringenes sperre

«Smartringer» blir av enkelte trukket fram som det neste store. Samsung har allerede lansert sin smartring, og Apple sin skal være rett rundt hjørnet. Ringene kan foreløpig spore helse og søvn, og mange tror det vil kunne komme mange spennende funksjoner i tiden framover. De vil imidlertid neppe erstatte eller overgå klokker og mobiler med det første.

Ifølge Dr. Yang Wei fra Nottingham Trent University er størrelsen den store fordelingen. Ringen er mer diskret og behagelig å ha på, særlig under søvn. Batterilevetiden er også lengre, fordi smartringer gjør færre oppgaver enn for eksempel klokker.

Imidlertid har de vist seg dårlige på eksempelvis treningsregistrering. Ringene mangler GPS, skjerm og muligheten til å vise data umiddelbart, og de har lite lagringsplass.

Selv om smartringer kan bli praktiske for håndfrie funksjoner i fremtiden, er de foreløpig kostbare og har et begrenset bruksområde. Hvis søvnsporing er en prioritet, kan en smartring være nyttig – men ellers kan en smartklokke være et mer fleksibelt valg.

Kilde: Science Focus

Harrytur

Hangarskipet USS «Harry S. Truman» har ikke bare rundt 85 fly og helikoptre om bord. Det har også eget jazzband.

Tekst: **Martin Jansen**

DET VAR LITT AV ET SKUE

da 333 meter lange USS «Harry S. Truman» gled gjennom Drøbak-sundet, forbi Oscarsborg, med kursen for hovedstaden. Det meste i Indre Oslofjord ble smått ved siden av det enorme skipet. Den italienske fregatten «Carabinieri F593», som deltok i følget til det amerikanske hangarskipet, så ut som en litt stor tender i forhold. Hangarskipet ankret opp utenfor Malmøya der det lå i fire dager med strenge avstandsrestriksjoner for sjø og luft. Skipets visitt skjedde i forbindelse med øvings-

aktivitet i norsk farvann. Forsvaret skiver på sin nettside at «Harry S. Truman» sammen med flere av sine støttfartøy, gir det norske forsvaret en unik mulighet til å videreutvikle samarbeidet og jobbe tettere sammen med en viktig alliert som USA. Det er planlagt øvelser med flere av Forsvarets avdelinger.

– Norges og Forsvarets evne til å ta imot allierte er avgjørende for forsvaret av Norge og Norden. Ved å være til stede i nærområdene til Norge og de andre landene i vår region, viser USA tydelig at de vil stå sammen med

TORBJØRN KJOSVOLD / FORSVARET

**FLYTENDE
FLYPLASS:** Dekket
er 78 meter langt.

NORGESVISITT: USS «Harry S. Truman» i Drøbaksundet på vei til Oslo fredag 1. november. Et Bell 412-helikopter fra 339 Special Operations Aviation Squadron følger med fra luften. Konvoien ble ledet av fregatten KNM «Thor Heyerdahl F314».

sine allierte, og at stabilitet i nordområdene også er viktig for dem, uttaler viseadmiral Rune Andersen, sjef for Forsvarets operative hovedkvarter (FOH).

I tillegg til statsminister Jonas Gahr Støre, utenriksminister Espen Barth Eide og representanter for Forsvaret, fikk også noen få andre gjester komme om bord, blant dem Vi Menns redaktør, Alexander Øystå.

– Når man stiger om bord blir man jo slått av at dette er en enormt mektig krigsmaskin, noe som i seg selv selvsagt er imponerende. Tenk så mange generasjoner med ingeniørkunst og logistisk perfektjonisme som ligger bak et slikt skip. Jeg blir likevel mest ydmyk og takknemlig. Dette

er amerikanske kvinner og menn som er villig til å ta en kule for Norge. Heldigvis bygger vi nå opp vårt eget forsvar kraftig, men vi vil fortsatt være avhengig av våre amerikanske allierte, sier Øystå.

USS «Harry S. Truman» er et flytende samfunn med rundt 5000 mannskaper om bord. Skipet har et eget Supply Department som sørger for servering og underholdning. Øystå fikk oppleve skipets mest egenartede velferdstilbud: eget jazzband.

– Da han fikk høre og se at de hadde sitt eget jazzband, var opplevelsen komplett, sier Øystå.

Slagordet til skipet er «Give 'em hell» som stammer fra Harry S. Truman valgkampanje i 1948 da han kjempet om å bli gjenvalgt ▸

PRIVAT

VELFERDSTILBUD:
Skipet har eget jazzband.

KRISTIAN B. SOLERØD / FORSVARET

HELVETESMASKIN: «Give 'em hell» er skipets slagord.

KONVOI: Det digre hangarskipet var omgitt av strenge avstandsrestriksjoner i Oslofjorden. Bildet er tatt fra en Stridsbåt 90.

HENRIK S. ANDERSEN / FORSVARET

til USAs president. Demokraten Truman satt to perioder. Og med rundt 90 fly om bord og enorm slagkraft, er skipet litt av en helvetesmaskin. Kraftkilden i skipet som er oppkalt etter ham er to atomreaktorer som driver fire dampmaskiner. Reaktorene gjør at skipet i teorien kan seile uavbrutt i 20 år før det trenger å skifte brenselstaver. Topp hastigheten er rundt 30 knop. Hangarskip er i prinsippet et flytende flyplass og de viktigste områdene om bord er den gigantiske hangaren og den 78 meter lange flystripen på dekk. Fire heiser sørger for å frakte fly fra hangaren og opp på dekk, og fire katapulter drevet av damptrykk gir flyene tilstrekkelig fart for takeoff. De viktigste flyene om bord er multirolle jagerflyet

Boeing F/A-18E/F «Super Hornet» og Boeing EA-18G «Growler», som brukes til elektronisk krigføring. Det finnes også et par Grumman E-2 Hawkeye om bord, som taktiske fly, samt Sikorsky MH-60R Seahawk, helikoptertypen som blir Forsvarets nye maritime helikopter.

USS «Harry S. Truman» ble sjøsatt i 1996 og satt inn i tjeneste to år senere. Det er det åttende skipet i «Nimitz»-klassen, som består av totalt 10 skip. Skipene er bare marginalt mindre enn den nye «Ford»-klassen, som foreløpig kun består av USS «Gerald S. Ford». Det besøkte Norge og Oslo i fjor, og skal etter planen få selskap av USS «John F. Kennedy» neste år. □

FIRE DAGER: Det enorme hangarskipet lå oppankret utenfor Malmøya i Oslo. Det forlot Norge onsdag 6. november.

GJEST: Vi Menns redaktør Alexander Øystå fikk komme om bord i USS «Harry S. Truman».

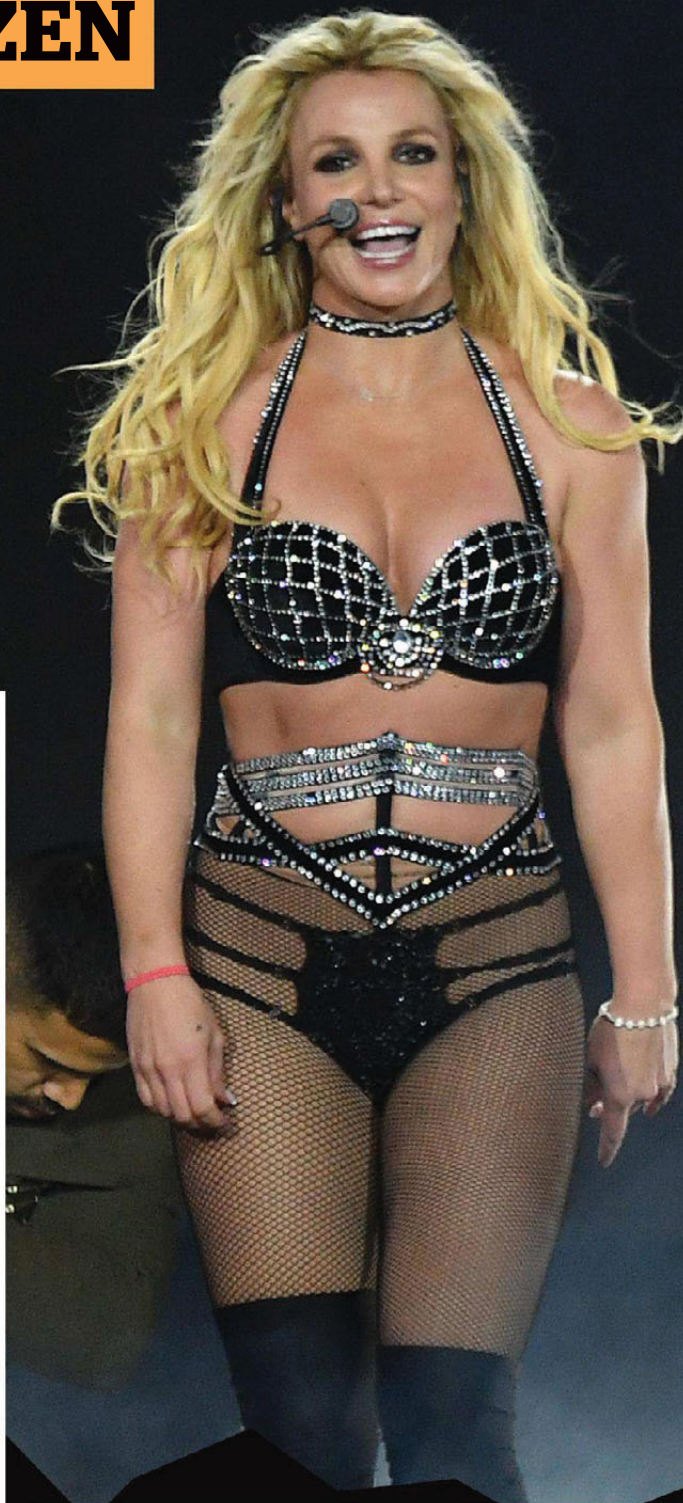

TUNG DIPLOMAT: Henry Kissinger beskrev hangarskip som 100 000 tonn med diplomati. USS «Harry S. Truman» består blant annet av 60 000 tonn stål og har en dypgang på 11 meter, noe som ble en utfordring i Indre Oslofjord.

TORBJØRN KJOSVOLD / FORSVARET

ONAR DIGERNES AASE / FORSVARET

For deg med vett
under issen

1. De uforståelig sterke kreftene som skapte Universet, sørget for at alt som finnes i dag ekspanderte fra nesten ingen ting til 20 millioner lysår på ett sekund. Hva kalles teorien som hevder at alle våre gleder og sorger begynte med et gigantisk smell?

2. Forholdene om bord på riggen «Ocean Ranger», som forliste i 1982, var så elendige at mannskapet på naboriggene ga den et meget lite flatterende kallenavn. Hva var det?

3. Hanndyret heter bukk, men hva kalles det voksne hunndyret av hjort?

4. Norge har 49 nasjonalparker, med Sør-Spitsbergen som den største, på 13 286 km². Men hva er Norges største nasjonalpark på fastlandet?

5. Stedet regnes som den mest snøsikre vinterdestinasjonen i Sør-Norge, og er siste rest av sivilisasjon før du legger ut på Valdresflya. Her foregår også det nasjonale åpningsrennet i langrenn...?

6. TV2 hadde fra 1994 til 2022 et meget populært program som tok opp problemstillinger for forbrukere...?

7. To amerikanske hangarskip, begge oppkalt etter amerikanske presidenter, har besøkt Oslo siste halvannet år. Hva heter de?

8. Hva kalles sjakktrekket hvor konge og tårn kan flyttes samtidig?

9. Ei uokråke og gudbenådet artist (bildet) som nylig presterte å få musikkvideoen til låta «Baby one more time» til å runde en milliard avspillinger på YouTube...?

10. Donald Trump ble valgt til president i USA i begynnelsen av november. Han vant også det som kalles «popular vote». Hva er det?

11. En av dem som omtales som «The founding fathers» i USA, altså som skrev den amerikanske grunnloven, var også oppfinner av banebrytende saker som bifokale lesebriller og lypæren. Det har vært bilde av ham 100-dollarseddelen i mer enn 100 år. Hva het han?

12. Hvilken berømt vitenskapsmann, født i New York av tyske immigrantforeldre, sa de berømte ordene: «Jeg er blitt Døden, ødelegger av verdener»?

Svar: 1: Big Bang-teorien 2: «Ocean Danger» 3: Kalle 4: Hardangervidda (3422 km²) 5: Beitostølen 6: TV2 Hjelper deg

7: USS Harry S. Truman og USS Gerald R. Ford 8: Rokade 9: Britney Spears 10: At han vant ikke bare i antall valgmenner, men også i antall stemmer (med en margin på mer enn to millioner) 11: Benjamin Franklin 12: J. Robert Oppenheimer

	REPTIL	GAUE	RØD FISK	SPELL	★	SYND- FYLD		HUSET	VASS- DRAG		JOURNAL- NUMMER	EURØ- PEISK STAT	FYRIGE	
						VITEN BÅE								
	→				→						↘		BRAKE	
	GAMMEL MYNT				LIKSOM					STRØM- PE LENGDE				
	FANGST- UTSTYR	RIVER	NAIV		IRRI- TERE 450				LÅT FUGLEN					
	↘						LØVTRE HJEM							
	KANON							DØDE- LIGE		PINEN VILES BRØR				KYST
	→				↘	ANTALL SAGA- SAMLING								
	ELSK SÆRT			RUTENE							↓	BLØ GRUNN- REGL		
★	KUNST PÅ LATIN	↓	UTROP	FOLKE- DANS	ENDELSE					KLOSSER	SPINKEL			
TONERT SITTE- MØBEL					LINJE HIS- TORISK VALPLASS			ELDE GIGA- BYTE					VINDEN	
↘							KRYP- ENDE	MYNT EGNE				FYR TIDL. PARTI		ANGRIPE
HALE							URT KRYR		BASERE BØKK					
LEV- NING	UGRESS	↓	MØRET SEG UTGI- VELSE		KOMFYR- MERKE GREPET				INNSJØ	AVFALL MARK				
↘				DAG- BOKA							FRYST	FOTOER BESLÅS		
HØYVANN PUNKT				MERKE KAKLER				NATUR- FENOMEN FOR- DELEN				SYKD.	★	
↘				GATE KLYPENE		TRE	↘						↘	SLØSER
OM- TUMLET			LOFUGL ØR				TALER TIL						SODD RUVE	
GROV	INSTRU- MENT	↘				GELED- DET Å				UENIG- HET LIK				
↘		BÅND SØTSAK			ALVENE				501 TIDL- GERE STAT		SLETTE LYD			
KILLING SAMLING			VEKST KARENE			TIL DØMES ILD- STEDENE		MEDI- SINER MYNT- ENHET						
↘				BRENNE FOR KOMMU- NIST			DASKET STED PÅ TOTEN							FRØ
ANSETTE		FÆL				KVINNE KRYPT						JERN- BANED	DRAG	
↘						↘	→	→	→		LOV	HEI INGEN- LUNDE		
MYNTEN		MUNTER ELV				HEDEN WC		VEKS- TENE BIBEL- DEL						
↘				MENING			UVILJE			OPP- TRINNET				
EDLE				I KLOSTER				STRATE- GISK						FXO

	6				7			
		7	3				6	9
		5			4			
		1	6		9	3	4	7
	8						9	1
			5					
1								6
	9	8						2
2				4		7		

		3						
	9					7		
4			3		8			9
1	2			3				4
	6							5
	7	8			6	3		
		7			2	9	4	6
6		2	8					

			7		2		8	
			4		8		1	
2				9				
			5					
6	5				1		3	
8							6	9
		6	1			4		
	8							
4	3			5				7

	9					5	3	4
3	6			4	5	2		
				7		1		
	8		3				9	
							6	
		7		3	8			
	5				7		8	6
		8			6			

	5	6						
1			3					
	3	4	1			2	7	
5				7		8	2	
		7						
			4		6	7	1	
9					1	4		
							6	
	4	5						9

				1	9		8
		4		6		2	
5		8					
		5		3	4		
8			1	6	4		3
6				5		7	
		7		9			
3		1				5	
				3			

4	8	9	6	3	5	2	1
3	6	1	4	2	7	8	9
2	5	7	8	1	9	3	6
6	4	3	9	5	8	7	1
8	7	2	1	6	4	5	9
1	9	5	2	7	3	4	8
5	1	8	3	9	2	6	4
9	3	4	7	8	6	1	2
7	2	6	5	4	1	9	3

6	4	5	7	3	2	1	8	9
2	1	8	5	9	4	3	6	7
9	7	3	6	8	1	4	5	2
3	8	9	4	2	6	7	1	5
4	2	7	8	1	5	6	9	3
5	6	1	9	7	3	8	2	4
8	3	4	1	5	9	2	7	6
1	9	2	3	6	7	5	4	8
7	5	6	2	4	8	9	3	1

4	1	8	5	9	6	3	7
9	5	3	2	1	7	4	8
6	2	7	4	3	8	9	5
2	7	9	1	5	4	8	6
1	8	4	3	6	2	7	9
5	3	6	8	7	9	1	4
3	6	1	9	4	5	2	7
8	4	5	7	2	3	6	1
7	9	2	6	8	1	5	3
8	4	5	7	2	3	6	1

[illegible]

46

SPØR ADVOKATEN

Ved Ali Afshar

Advokat Ali Afshar eier og driver advokatfirmaet
Auxilium i Oslo. Han bistår Vi Menns lesere ved
å svare på innsendte spørsmål. Lurer du på
noe som kan være interessant for flere?
Skriv en epost til redaktør
alexander.oysta@egmont.com

Innsendere er anonymisert.
Vi venter på å høre fra deg!

Jeg har kjøpt en bruktbil og
har masse problemer med
den. Hva kan jeg gjøre?

Du spør, Ali svarer

Trøbbel etter bruktbilkjøp

Dersom man har kjøpt en bil som virker å ha problemer, må man først undersøke om den rent faktisk har en mangel. Her anbefaler Forbrukerrådet at man får en sakkyndig vurdering.

En bil har en mangel hvis den ikke er i den stand som dere har avtalt, eller hvis den ikke svarer til de opplysninger som er gitt av selger. Hvis dere ikke har avtalt noe konkret, skal bilen være slik man normalt kan regne med ut fra alder, bruk og kjørelengde.

Forbrukerrådet opplyser at det fra og med januar 2024 ikke lenger er lov å selge bil med forbeholdet «som den er». Selger er forpliktet etter loven til å opplyse om alle feil og mangler som avviker fra alminnelige krav til kvalitet, funksjonalitet o.l.

Dersom bilen faktisk har en mangel, er det viktigste man gjør å reklamere til selger. En reklamasjon er en beskjed til selger om at bilen har en mangel, og i beskjeden må det fremkomme konkret at du ønsker å reklamere. Dette bør du gjøre med en gang du oppdager mangelen. Gjør man ikke det i tide, kan alle potensielle krav gå tapt.

Dersom det foreligger en mangel ved bilen, og du har reklamert i tide kan du kreve:

Retting: Du må først akseptere at selgeren forsøker å rette opp feilen eller mangelen. Dette skal skje innen rimelig tid og uten kostnader eller vesentlig ulempe for deg.

Omlevering: Bytte til en tilsvarende vare, men det er sjeldent aktuelt når selger er privatperson.

NTB/SHUTTERSTOCK

Prisavslag: Prisavslaget skal normalt tilsvare reduksjonen i bilens verdi.

Heving av kjøp: Selger har normalt to rettetforsøk for samme mangel.

Erstatning: Husk å ta vare på kvitteringer, slik at du kan dokumentere utgiftene.

Dersom selger ikke vil godta reklamasjonen din eller ikke besvarer dine henvendelser kan du kontakte advokat. Du får ofte dekket kostnaden gjennom bilforsikringen din. Man kan også klage til forbrukertilsynet eller anlegge sak for forliksrådet.

SISTE KVINNE HENRETTET I NORGE

INGEN MISTENKTE før det var for sent

GOOGLE

TJENESTEJENTA

Med arsenikk tok tjenestejenta livet av en kollega og ekteparet hun jobbet for. Én til ble forgiftet, men overlevde mirakuløst. Drapene i grosserer Stangs hjem for 150 år siden ledet til at Sophie Johannesdotter (37) ble henrettet, som den siste kvinne i Norge. ►

ÅSTEDET: I Stanggården døde både først en tjenestejente under sterke smerter, siden fruene i huset, Cathrine Elisabeth, og til slutt sjefen selv, grosserer Niels Anker Stang. Først etter en påsatt brann på loftet begynte man å stille spørsmål ved den svenske tjenestejenta Sophie Johannesdotter (over).

Skafottet og utsiktene til å få bivåne en ekte henrettelse trakk skuelystne fra fjern og nær. Retterstedet lå på «Kaken» like innenfor fabrikkportene på den temmelig nyetablerte treforedlingsbedriften Saugbruksforeningen. Her rådet den reneste markedsstemning denne iskalde februar dagen i 1876. Handelsreisende forsynte folk med både smultringer og varm drikke. Salget gikk strykende. Blant drøyt tre tusen fremmøtte gikk praten. Et sentralt tema var trolig den svenske tjenestejenta som skulle henrettes. Var hun en ren lystmorder?

Den bitende vinterkulda hadde gjort folk utålmodige og stivfrosne. Men så kom endelig hovedpersonen: Sophie Johannesdatter. Kortesen med tre kjøretøyer ble møtt med fyrop og skrik.

Den dødsdømte kvinnen gikk rolig opp til skafottet, tok en slurk vin, erklærte seg skyldig og leste deretter ti vers av en svensk salme. Men de som hadde ventet å få se anger hos den dødsdømte, ble skuffet. Kvinnen hadde ikke noe ønske om å ha bind for øynene, men fikk det allikevel. Så falt øksen.

En voldsom død

Grosserer Niels Anker Stang i Halden hadde spist en porsjon byggsuppe i kveldingen, og begynte å føle seg dårlig sent på kvelden 10. desember 1874.

Magesmertene ble bare verre utover natta, han fikk voldsomme brekninger og kraftig diaré.

Tilstanden ble ikke bedre neste dag. Grosserereren fikk smerter i underlivet, leggkrampe og han følte det som om kroppen sto brann. Så ble han blekere, huden ble kald og han merket at pusten økte. Samme kveld døde han, drøyt 70 år gammel.

Lidelsene var ikke ukjente i familien Stangs hjem.

To år tidligere hadde det samme skjedd med fruen i huset, Cathrine Elisabeth. Først fikk hun diaré og vondt i magen, men ble så etter noe tid bedre. Derfor så hun ikke noen grunn til å tilkalle lege. Men om kvelden opplevde

hun voldsomme brekninger, og natta igjennom måtte hun kaste opp. Tilstanden bare forverret seg frem til hun døde. Fru Cathrine Elisabeth ble 63 år.

I kjølvannet av ekteparet Stangs smertefulle død, havnet et

dødsfall noen år tidligere i nytt lys: Stang-familiens tjenestejente Maren Johannesdatter var helt plutselig blitt dårlig og sendt til sykehus. Der forverret tilstanden seg og hun ble lam i armer og ben før hun døde. Samme dagen som

hun skulle giftet seg, ble ungjenta begravet.

Noen forklaring på det høyt uventede dødsfallet ble aldri funnet.

Ondskapen bredde seg

I 1866 hadde Sophie Johannesdatter flyttet fra fattige kår i Dalsland i Sverige til Østfold for å prøve lykken i Norge. Hun fikk jobb på bomullsspinneriet i Fredrikshald, som Halden het den gang.

To år senere fikk hun tjeneste i herskapshuset til grosserer Niels Anker Stang, en av byens rikeste og mest innflytelsesrike menn. Overgangen må ha vært stor for Sophie, som hadde vokst

«... de som hadde ventet
å få se anger hos den
dødsdømte, ble skuffet.

opp under fattige og tøffe kår i Sverige. Hun hadde lite skolegang, og ble beskrevet som en usedvanlig lite pen kvinne.

Ansettelsen av den nye tjenestejenta førte til uro i huset til grosserer Stang.

Snart valgte flere av tjenerne å slutte hos grosserereren. Årsaken var Sophie, som de mente var ondskapsfull, full av løgn, og stadig drev og baktalte de andre.

Mens Sophie klarte å innnynde seg hos grosserereren, var forholdet til fru Stang anstrengt og stadig dårligere. Fru Stang skal ved flere anledninger ha prøvd å si opp tjenestejenta. Antagelig var det grosserereren selv som tok henne under sine vinger.

RETTERSTEDET: Saugbruksforeningen på «Kaken» i Halden, fotografert i 1906. Like innenfor porten ble skafottet satt opp før Sophie Johannesdotter ble halshugget.

Helt til han en dag oppdaget at Sophie stjal.

Da tok Sophie affære.

Grosserereren skulle aldri senere drikke byggsuppe igjen.

Fikk arsenikk fra Sverige

Bruk av arsenikk for å rydde folk av veien, hadde Sophie hørt om hjemme i Sverige: Der hadde en prest forgiftet flere gamle og syke ved å blande noen dødelige doser i nattverdsvinen.

I 1869 fikk Sophie tilsendt

FORGIFTET: Grosserer Niels Anker Stang var den tredje som måtte bøte med livet.

POLITIMUSEET I OSLO

NEDSETTENDE KARAKTERISTIKKER: De negative beskrivelsene av Sophie Johannesdotter, her fotografert like etter pågripelsen i 1875, var mange: Hun ble omtalt som «usedvanlig lite pen», løgnaktig og ondskapsfull.

arsenikk fra sin søster for å bruke på et utslett hun hadde. Det var i alle fall det Sophie sa.

Men arsenikken fikk snart en helt annen anvendelse.

Sophie hadde røket uklar med Maren Johannesdatter, én av de andre tjenerne. Ikke at de hadde vært venner før, men nå skyldte Sophie den andre tjeneren tre spesidaler. Selv mente Sophie at

Maren bare hadde vært svakelig og drikkfeldig – i tillegg til å være gravid. Maren Johannesdatter ble dermed prøveklut for Sophies eksperiment: En tekopp med arsenikk, og så var Maren ryddet av veien.

Spørsmål ved Marens plutselige død ble ikke stilt, for dødeligheten var høy på denne tiden og sykdommer florerte. Livet gikk ▶

videre sin vante gang hos grosse-
reren – helt til den svenske tje-
nestejenta fikk nok av fruen i
huset.

Fru Stang ble lagt for hat, og
fikk snart merke følgene. Nok en
dose med arsenikk kom over
svenskegrensen. Kaffekoppen
husfruen ble servert viste seg å
være dødbringende.

Dermed var også hun ryddet av
veien.

Så fulgte igjen to rolige år.
Men så oppdaget grosserer Stang
at Sophie tok for seg av familiens
eiendeler. Det ble skjebne-
svangert.

Etter grossererens død tok
sønnen over huset, og ga Sophie
sparken. Men før hun gikk ut av
porten, rakk hun å forgifte den 16
år gamle Mathilde Wiel som

hadde flyttet inn. Ungjenta var
seig og overlevde mot alle odds.

Tilsto

Skjebnen til Sophie ble beseglet
av en idé hun plutselig fikk om å
tenne på Stang-familiens hus. 10.
februar 1875 gjorde hun likeså
godt det. Motivet forble uklart:
Ville hun rett og slett ta livet av
Mathilde Wiel, ettersom arsenik-
ken ikke fikk den virkningen hun
hadde håpet på? Eller ville hun
ganske enkelt skjule tyveriene?

Da politimester Wessel
begynte å undersøke brannen,
begynte ganske snart mistanken å
bli rettet mot Sophie. Flere av de
andre tjenerne hadde observert
Sophie på loftet med et brenn-
ende lys, og hun ble arrestert.
Så begynte ryktene å svirre.

UKJENT

HENRETTET: Skarpretterøkse som ble brukt under henrettelsen.
Den er i dag på Politimuseet i Oslo.

ET VOLDELIG SAMFUNN

Torgrim Sørnes har skrevet flere bøker om dødsstraffens historie i Norge, i årene 1772 til 1876.

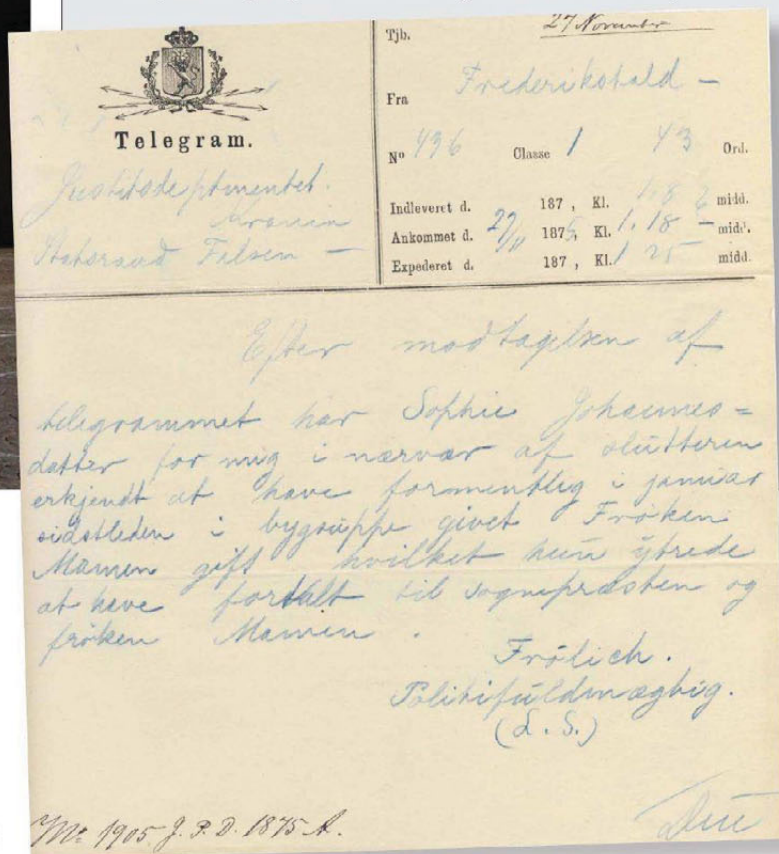
Den pensjonerte overlegen Torgrim Sørnes som tidligere jobbet på Ahus, har studert hva som førte mange mennesker til retterstedet. Viktige kilder har vært rettsdokumenter og avisartikler.

– Bruken av dødsstraff i Norge begynte å falle etter 1770. Siden falt den jevnt og trutt frem til 1814. Men det demokratiske Norge var et revolusjonært regime, så etter 1814 begynte man å henrette ikke bare grove mordere, men også postranere og falskmyntnere, forbrytere som ikke hadde møtt bøddelen siden 1600-tallet. Men etter 1845 ble bare mordere henrettet, og mot slutten av 1800-tallet måtte mordet i tillegg være spesielt graverende.

Etter 1876 ble alle benådet. – Hvor voldelig var samfunnet på denne tiden? – Mer enn i dag. På 1800-tallet var Bygde-Norge preget av knivstikking, fylleslagsmål og barnemord i en grad vi i våre dager ikke kan forestille oss. Æreskodeksen levde blant bondene, og enhver forurettelse skulle og burde løses med hevsn. Bruken av offentlig dødsstraff, med mange tilskuere, kan nok ha hatt en innflytelse når det gjelder å få ned voldsutøvelsen. – Hvordan vil du beskrive Sophie Johannesdatter sammenlignet med de andre morderne? – Det ser ut som om hun var i samme klasse som de andre giftmorderne. Giftmord er en spesiell øvelse. Det ser ut som om giftmord er som å spise potetgull; har du først begynt, er det vanskelig å slutte. Sophie oppga aldri noen fornuftig motiv for sine drap – i motsetning til de andre giftmorderne – og dermed kommer hun i samme klasse som en del andre giftmorderne. Det nærmeste man kommer til motivasjon her er den makt morderne ga mordersken over liv og død. Sophie var en kvinnelig psykopat, men det var nok de andre morderne også på sitt vis. Sophie var en raritet i Norge i det hun fikk holde på så lenge og så motivløst. Jeg kan ikke finne noen parallell til henne i norgeshistorien. De fleste

andre giftmordere og seriemordere hadde ett eller annet motiv. – Ble noen dømt til døden for mord de ikke hadde begått? – Nei, ikke hva jeg har funnet. Noen var såpass forstyrret i hodet eller direkte åndssvake at de i våre dager ville ha vært frikjent eller puttet inn på tvungent psykisk helsevern, men alle hadde gjort det de var beskyldt for.

TILSTÅELSE: Et telegram som forteller om Sophies tilståelse av å ha brukt gift som drapsmiddel.

FENGSEL: Halden gamle politistasjon. Bak vindu nummer to fra høyre i andre etasje satt Sophie Johannesdatter fengslet.

Flere uoppklarte dødsfall i ett og samme hus virket mistenkelig. Arsenikk ble funnet blant tingene hennes. Sophie blånektet til å begynne med, men viklet seg etter hvert inn i selvmotsigelser.

Sophie forklarte at hun hadde brukt samme bolle til byggsuppen til grosserereren, som hun hadde brukt til arsenikkuren mot sitt eget utslett. Brannen var et rent uhell, hevdet hun.

Ekteparet Stang ble gravet opp. Likene ble obdusert og viste seg å være fulle av arsenikk. Konfrontert med funnene, kom Sop-

hie med den ene tilståelsen etter den andre, både om drapene og mordbrannen. Det ble også avdekket at Sophie hadde prøvd å ta livet av sin overordnede, frøken Mamen. Rykter gikk også om at hun hadde myrdet sin egen far og en gartner.

Skyldte på Satan

19. juli 1875 ble Sophie dømt til døden, og 27. november signerte kong Oscar 2. dødsdommen. 7. desember søkte Sophie om benådning, men søknaden ble avslått. Mens hun satt i fengselet, diktet hun en vise og erklærte at hun hadde blitt en kristen. 18.

februar 1876 ble dødsdommen fullbyrdet, og det var Norges siste bøddel, Theodor Larsen, som gjorde jobben. Sophie Johannesdatter var den siste kvinne som ble henrettet i Norge, og den nest siste som ble henrettet i Norge i fredstid. Sophie Johannesdatter var også den siste forbryter som ble dømt til døden etter den gamle straffelov av 1842. Ti år senere hadde hun fått livsvarig.

Noe motiv for ugjerningene hun hadde begått, fant man aldri. Selv mente Sophie at det hele hadde vært en «Satans Indskyldelse». □

Kilder: Torgrim Sørnes: *Onskap. De henrettede i Norge 1815–1876*
Frank Kiel Jacobsen: *Giftblandersker og lensmannsmordere*

Ubetenksomt

– Jeg var utro mot samboeren min, og da hun konfronterte meg med det på telefonen, så gjorde jeg det enda verre.
– Få høre!
– Nei, hun ringte altså og sa: «Jeg skjønner nok at du har drevet på med ei annen dame, din drittsekk! Nå pakker jeg sakene mine og flytter inn til søstera mi!»
– Og da svarte du?
– «Greit, sees når du kommer hit.»

En advarsel

Mannen: – Hvorfor kjøper du hele tiden planter når du alltid ender opp med å ta livet av dem?
Kona: – Bare for å minne deg om hva jeg er troende til!

Avbrutt søvn

– Jeg har funnet selve definisjonen på å være småbarnsfar.
– Og hva er så det?
– Det er å høre en lyd i huset klokka tre på natta, for så å håpe at det er en innbruddstjuv og ikke ungen som har stått opp igjen!

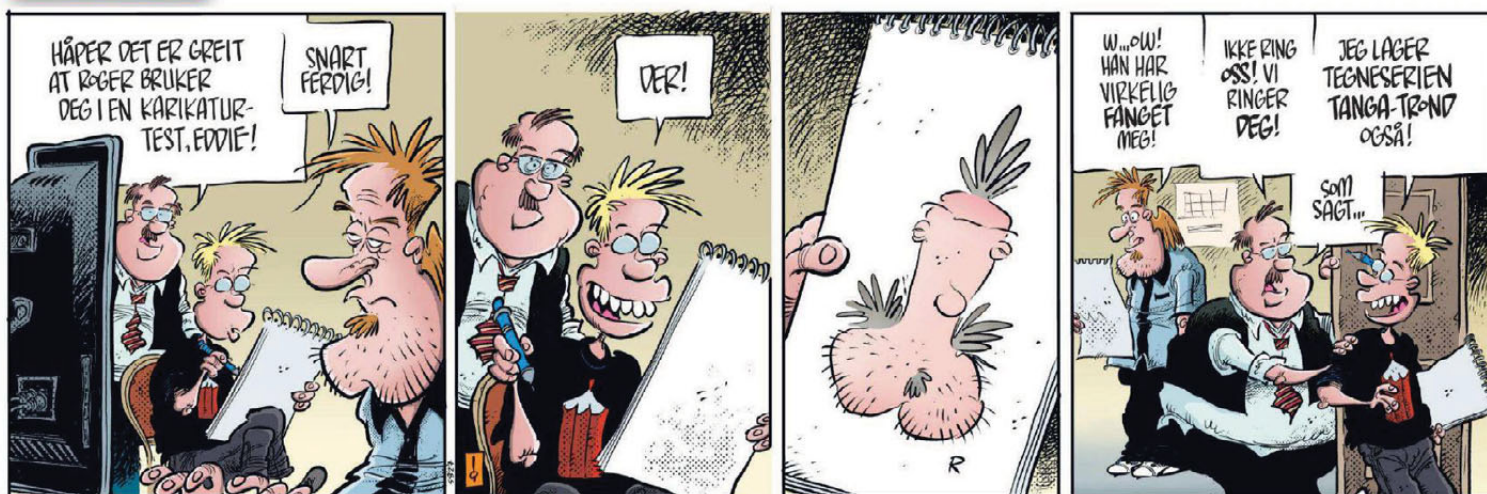
Gal kattedame

– I morges så jeg at nabokjerringa sto på trammen og snakket med katta si. Den stakkars dama trodde at katta skjønte hva hun sa!
– Lo du av henne, eller?
– Ikke slik at hun så det, men da jeg kom inn igjen i stua, så fortalte jeg bikkja om det – og vi fikk oss sannelig en god latter sammen!

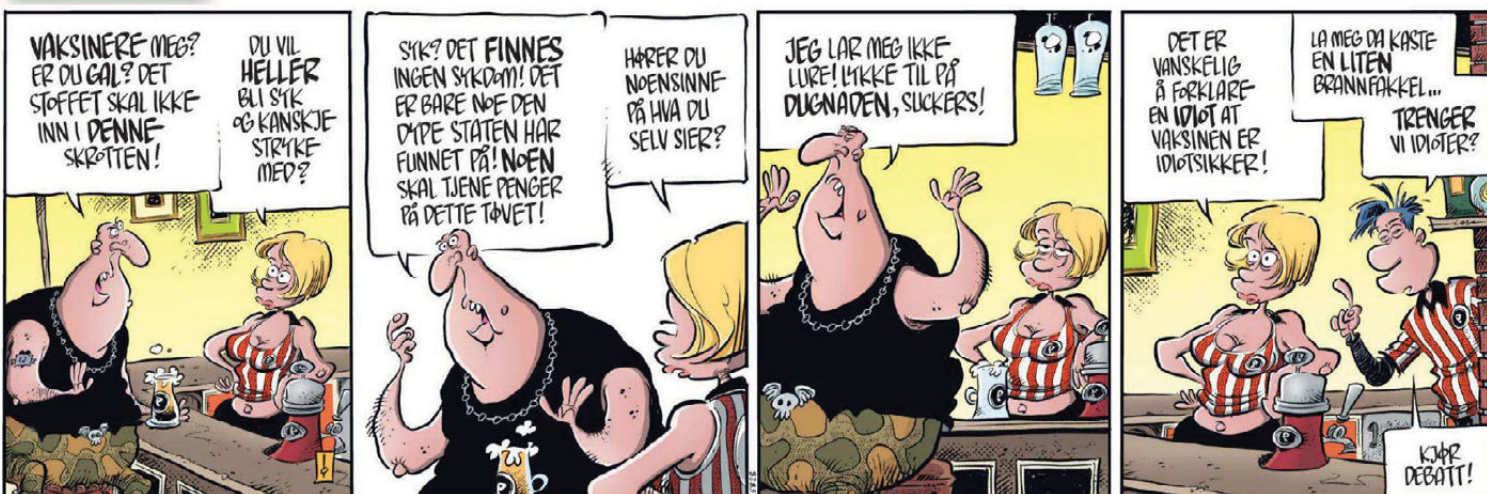
OPPGULP

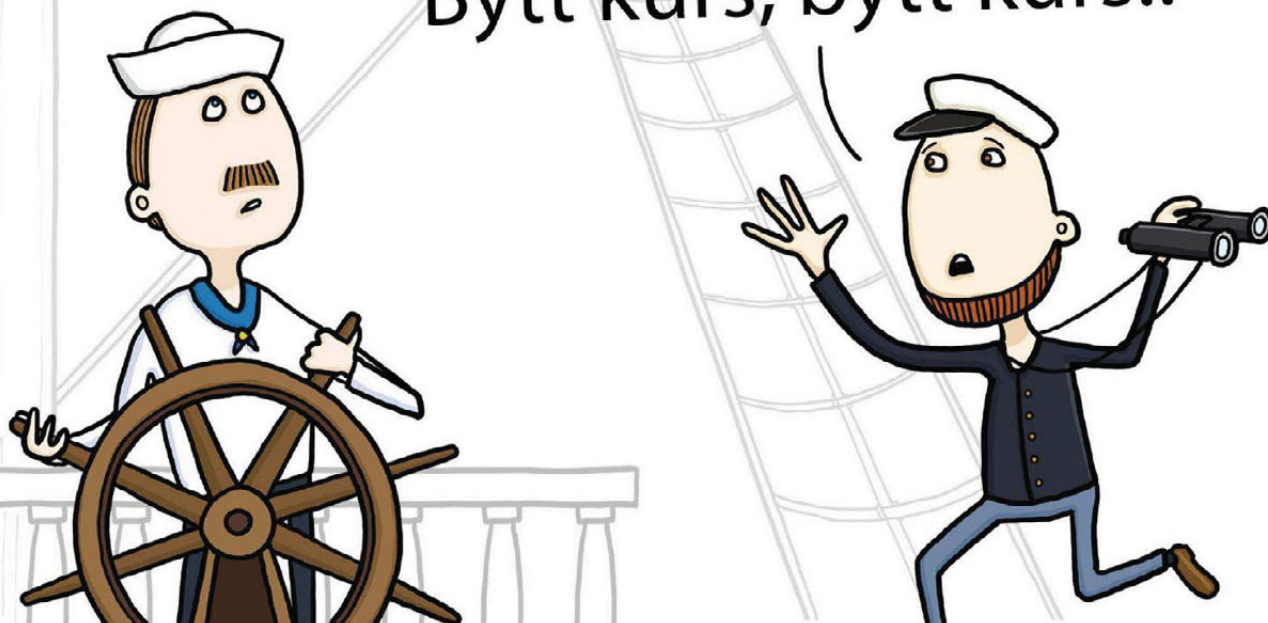
PANOLIS

PANOLIS

Bytt kurs, bytt kurs!!

Samme ettermiddag sa Brynjar opp kurset i rosemaling og meldte seg på bokbinding

Finans- rådgivning

– Jeg har lyst til å kjøpe meg en større bolig, men et lån kan ta 30 år å betale ned. Da er jeg en gammel mann.

– Jeg har den perfekte løsningen for deg.

– Jaså?

– Jepp, du skal ikke ta opp et lån i banken, men rane den. Da er du ute om ti!

Fornuftig regel

Kona syntes mannens alkoholforbruk var vel høyt og tok ham for seg.

– Du burde lage deg en regel for når du kan drikke, sa hun.

– Det har jeg gjort allerede, sa mannen.

– Har du? Den vil jeg gjerne få høre!

– Jeg drikker bare tre dager i uka.

– Tre dager i uka? Hvilke snakker vi om?

– I går, i dag og i morgen.

Snøret i bønn

En mann ved bardisken spurte dama ved siden av om han kunne spandere en drink på henne.

– Før jeg svarer på det, så vil jeg gjerne vite om du har kjæreste, svarte hun, – sånne som deg har alltid det.

– Nei, vi slo opp for en måned siden, sa mannen.

– Det var jo leit, sa dama, – men i så fall tar jeg gjerne et glass hvitvin.

Noen enheter senere hadde de funnet tonen, og ble enige om å dra hjem til henne.

Der gikk det som det måtte.

Da mannen tok på seg klærne igjen, sa dama: – Hvordan kan det ha seg at en kjekk mann som deg, som i tillegg er smart og god i senga, ikke klarte å holde på en kjæreste?

– Vel, sa mannen, – hovedgrunnen er vel at kona mi fant ut om henne.

FLISESPIKKER

© Øyvind Sagåsen

Sexløst vennskap

De to kompisene satt og snakket sammen.

– Tror du at menn og kvinner kan være venner uten at det er sex involvert? sa den ene.

– Det tror jeg helt klart, sa den andre, – og min erfaring er dessverre at et slikt forhold kalles et ekteskap ...

Lys på mobilen men ikke i toppen

De to blondinene satt og snakket sammen.

– Det er helt utrolig, sa den ene, – men i går kveld skrudde jeg på lommelykten på mobilen min for å lete etter mobilen!

– Å, sa den andre, – hvor var den, da?

Multitasking

– Kona mi og jeg hadde en liten krangel om menns og kvinners evner i går. Det viste seg at hun mente kvinner er bedre til såkalt multitasking enn menn.

– Hva svarte du til det?

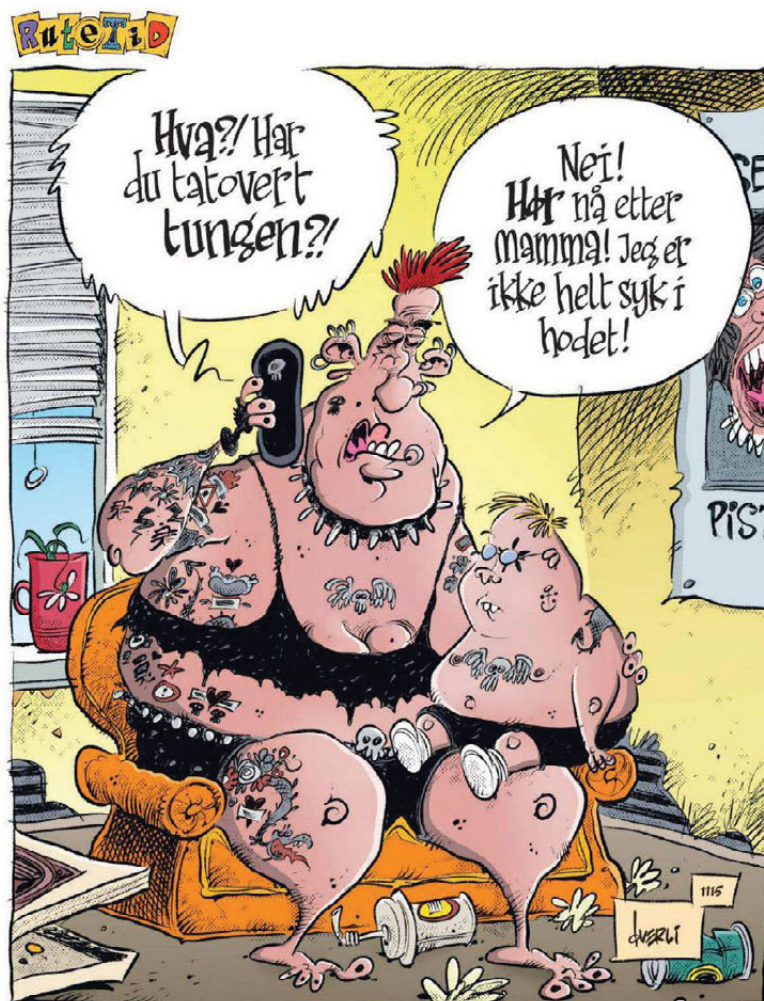
– Jeg sa hun burde sette seg ned og ti stille. Da viste det seg fort at hun ikke klarte noen av delene ...

Smart som en femteklassing

Mor jobbet hjemme da sønnen, som gikk i femteklasse, plutselig dukket opp.

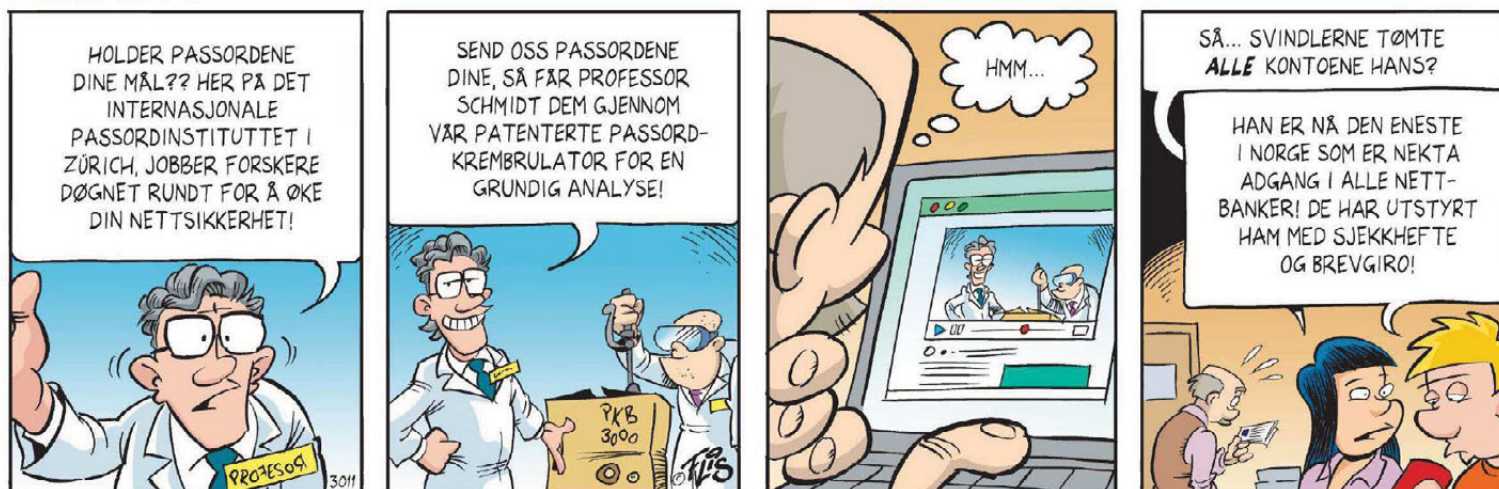
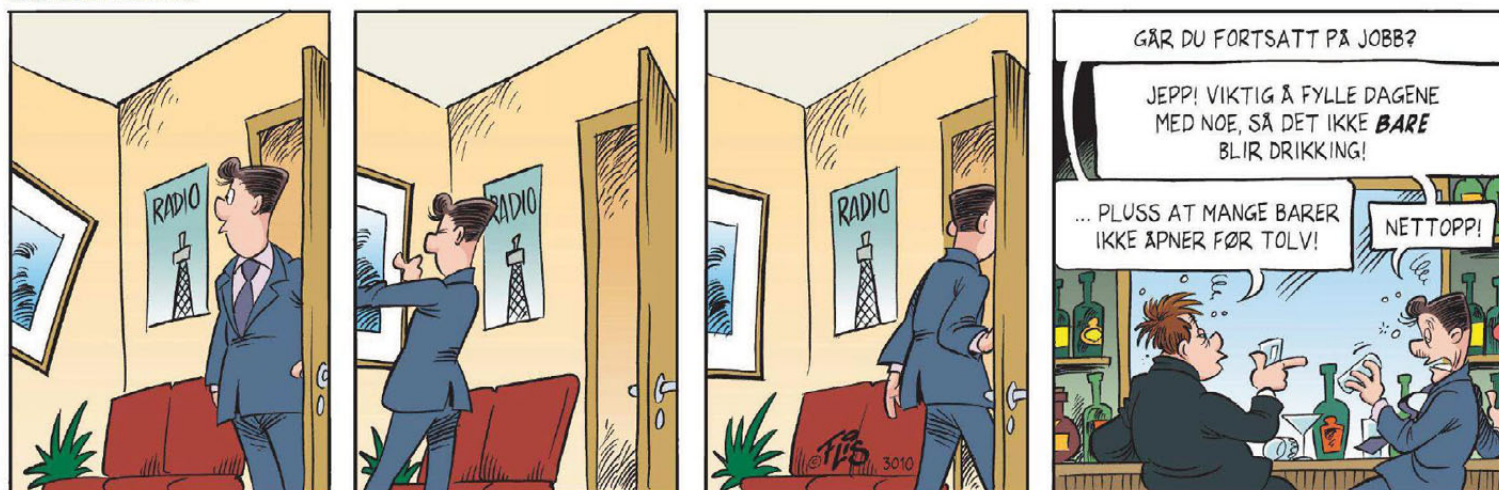
– Hvorfor i all verden er du her nå? spurte hun overrasket.

– Jeg ba bare læreren om lov til å få gå på do, sa sønnen, – men jeg sa ikke hvilken do jeg tenkte å gå på!

av Børge Lund © B. Lund/distr./strandcomics.no

Dårlig start

To kompisar satt på puben og snakket om en tredje, som nett-opp hadde blitt skilt etter et svært turbulent ekteskap.

– Så røk det til slutt, sa den ene, – og det var kanskje like greit etter så mange konflikter. Jeg skjønner at dette har pågått veldig lenge. Fikk du med deg da bråket startet?

– Ja, sa den andre, – jeg tror du kan si det sånn. For jeg var gjest i bryllupet ...

Stemmer i hodet

Psykologen åpnet døra og inviterte inn neste pasient.

– Du var jo her i forrige uke fordi du hørte stemmer i hodet, sa psykologen og kikket i papirene sine, – men ettersom jeg forstår, har dette nå blitt verre?

– Det kan man trygt si, sa pasienten, – for nå har stemmene opprettet en gruppechat!

Satt inn i avlen

En bonde dundret på døra på nabogården, og den ti år gamle sønnen der lukket opp.

– Er foreldrene dine hjemme? spurte naboen.
– Nei, sa guttungen, – de måtte dra til veterinæren med hesten.

– Er broren din Henrik hjemme, da?
– Nei, han er inne i byen et ærend.

Nå mistet nabobonden tålmodigheten.

– Jeg må snakke med faren din om Henrik, buste han ut, – den slampen har gjort datteren min gravid!

– Akkurat, sa tiåringen og tenkte seg om, – jeg vet at pappa tar 1000 kroner for utlån av oksen, og like mye for hingsten, men jeg har ærlig talt ikke peiling på hva han tar for bror min!

KJEMPET: Mannskapet på
supplyskipet Seaforth Higlander
kjempet desperat for å redde
mannskap fra Ocean Ranger fra
livbåten de satt i. Forgjeves.

A dramatic, low-angle photograph of the Ocean Ranger oil rig, tilted precariously in a dark, stormy sea. The rig's complex steel structure is visible, with the words "OCEAN RANGER" painted on a section. The sky is filled with heavy, dark clouds, and the water is turbulent with white-capped waves crashing against the base of the rig. The overall mood is one of danger and peril.

MENNESKELIG SVIKT SENKET DEN USENKBARE OLJERIGGEN

«OCEAN DANGER»

Forholdene om bord på oljeriggen «Ocean Ranger» var så ille at mannskapet på naboriggene på spøk døpte den om til «Ocean Danger». Spøkefuglene skulle få mer rett enn de hadde sett for seg. ▶

Sikkerhetstiltak skal veie opp for menneskelige feil og dårlig opplæring, i hvert fall i teorien. I motsatt fall kan konsekvensene bli voldsomme – som da 84 oljearbeidere mistet livet utenfor kysten av Newfoundland 15. februar 1982. Rammen for tragedien og dramaet var et vær som slett ikke er usannsynlig utenfor kysten av Norge, særlig nordpå der en del oljeselskaper og politikere ivrer etter å sette i gang.

Brått stille

Arne Hans Hoddevik (80) var kontrollromsoperatør på Zapata Ugland, en norskeid plattform som lå i synsavstand fra Ocean Ranger, den fatale natten i februar 1982.

– Da jeg gikk av vakt ved midnatt, hadde jeg hørt flere av mannskapet på Ocean Ranger kalle opp dem der hjemme for å prate om hverdagslige ting, forteller Hoddevik.

Etter at vakten var over, gikk han ned fra kontrollrommet for å se på en film.

– Da filmen var ferdig, gikk jeg opp igjen i kontrollrommet. Ocean Ranger hadde kantret og alle jeg hadde hørt bare noen timer tidligere var døde, forteller Arne Hans Hoddevik.

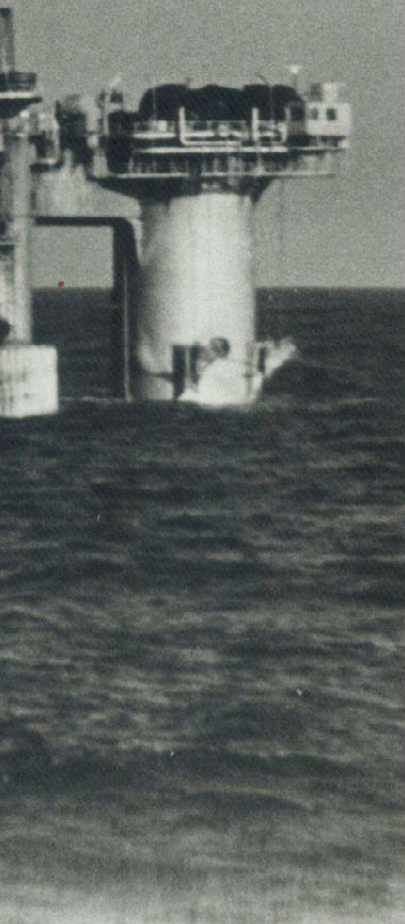
Skulle tålt mye mer

Ocean Ranger var verdens største mobile oljerigg. 84 mann jobbet om bord. Den delvis nedsenkbare riggen sto på to enorme 122 meter lange pongtonger. De skulle være nok til å holde riggen stabil, selv i vind opp mot 190 kilometer i timen og bølger på 34 meter. Og det kunne komme godt med. For 14. februar 1982 mottok oljeplattformene i området varsel om at en storm var på vei.

Mannskapet om bord på plattformene i området startet rutinemessige forberedelser på uværet. På Ocean Ranger ga den raske vindøkningen problemer med å få gjennomført alle sikringstiltak. Klokken 19.45 ble Ocean Ranger truffet av en 15 meter høy bølge. Bølgen var i seg selv ikke noe problem, hadde det ikke vært for at køynene i kontrollrommet for

« Det var ett minutts håp, så falt alle over bord. De ropte og skrek i det iskalde vannet.

STØRST I VERDEN: Ocean Ranger var verdens største oljeplattform, ansett som teknisk uovertruffen – og usenkbar. Men det var bare til mannskapet ikke gjorde jobben som de skulle.

WIKIMEDIA COMMONS

SKALKET IKKE LUKENE:

1 viser nivået for bølgen som traff Draupner E-plattformen i Nord-sjøen 1. januar 1995.
2 viser høyden på bølgen som traff Ocean Ranger.
3 viser hvor kontrollrommet for ballast-tankene lå. Her hadde mannskapet glemt å sikre lysventilene som så ble knust av bølgene.

ballasttankene ikke var sikret med metallukene som skulle beskytte mot slike bølger.

Glasset i kjøynene klarte ikke å stå imot kraften i bølgen, og knuste. Vann fosset inn og over kontrollbordet. Elektriske kretser kortsluttet. I løpet av sekunder var hele ballastsystemet for den flytende oljeplattformen satt ut av funksjon.

«They are gonners»

Om bord på Ocean Ranger måtte mannskapet kommunisere med broen på walkietalkie da det interne telefonsystemet brøt sammen. Fra kontrollrommet på Zapata Ugland der Arne Hans Hoddevik jobbet, kunne man derfor følge utviklingen i dramaet minutt for minutt.

Kommunikasjonen var ikke egnet til å berolige lytterne. Samtalene røpet at mannskapene ikke hadde nødvendig fagkunnskap.

En halv time før midnatt var strømmen tilbake i kontrollrommet på Ocean Ranger. Alt så igjen ut til å fungere normalt – i noen sekunder. For idet systemene ble skrudd på igjen, kortsluttet de på nytt temmelig umiddelbart. En av de første feilene som oppsto tidligere hadde gjort at det var mer vann i ett av de forreste pongtongrommene. Etter at systemene kortsluttet igjen, åpnet noen av ventilene i pongtongene seg. Når vann så fylte opp alle rommene, ble riggen for- tung og begynte å helle forover.

Da riggen ble bygd, ble pumper installert for å justere nivået på vannet – men kun bakerst i pongtongene. Nå da riggen helle- forover, klarte ikke pumpene å pumpe ut vannet. Operatøren i kontrollrommet skrudde av hovedstrømsbryteren. Det skulle stenge alle ventiler automatisk. Men det var for sent.

GETTY IMAGES

PRIVAT

FULGTE DØDSKAMPEN: Arne Hans Hoddevik var kontrollromsoperatør på den norske oljeriggen Zapata Ugland, som lå like ved Ocean Ranger. Over sambandet kunne han følge hvordan mannskapet kjempet for livet i stormen – og tapte.

Om bord på Ocean Ranger ble situasjonen likevel ikke vurdert som kritisk. Ingen alarm ble sendt ut til resten av mannskapet eller supplybåten Seaforth Highlander som lå stand by like ved.

Mannskapet i kontrollrommet prøvde i stedet å koble seg forbi systemet manuelt.

Uten trening, og med et avansert kretssystem, var forsøket ren gambling.

Gamblingen slo feil.

Istedenfor å få lukket alle ventilene som var åpnet, ble enda flere åpnet. Derek Norman var værobservatør på Ugland Zapata:

– Vi hørte het diskusjon bryte ut mellom folk på Ocean Ranger, andre plattformer og folk på land. Vår kontrollromsjef, som var kjent for å være en stoisk rolig nordmann, ristet på hodet og sa «They are gonners».

Alarm-overraskelse

Klokken 01.00 ringte formann på

VITNER: Den norske riggen Zapata Ugland (bak) var mindre enn Ocean Ranger, men klarte seg helt greit gjennom stormen 15. februar 1982. En viktig årsak: Mannskapet var drillet i ekstraordinære forhold og kjente riggen.

Ocean Ranger, Jack Jacobsen, til operatøren Mobils hovedkvarter for å fortelle at de var i store problemer. Der oppfatter de alvoret, og alarmerte kystvakten. Generell alarm ble sendt ut til alle båter og fly i området. Fem minutter senere kalte radiooperatøren på Ocean Ranger opp Seaforth Highlander med beskjed om at situasjonen var kritisk.

Meldingen ble tatt imot med overraskelse. For supplybåten som lå en snau times gange unna, hadde ikke hadde fått noe forvarsel. Og nå fikk de plutselig beskjed om at plattformen Ocean Ranger hellet 15 grader fremover i vinterstormen. Ytterligere fem minutter senere sendte radiooperatøren ut et generelt «may-day».

Klokken var 01.10 og Ocean Ranger hadde vært i tiltagende

krise i seks timer. Først nå gikk alarmen på plattformen. Mens mange av de 84 om bord på Ocean Ranger forsøkte å oppfatte hva som var i ferd med å skje, ga radiooperatøren følgende beskjed til kystvakten:

– We may not be able to hold the rig. (Det kan være vi ikke klarer å redde riggen.) Hans bekymring slo til. 01.30 sendte

radiooperatøren beskjed om at mannskapet gikk i livbåtene.

Det skulle bli det siste noen hørte fra plattformen.

Tomme redningsvester

Supplyskipet Seaforth Highlander satte fart mot riggen for å bistå. Både skip og mannskap var vant til drøy sjø fra mange år med oppdrag i Nordsjøen. 40 minutter

senere kom Seaforth Highlander frem til Ocean Ranger.

Det første mannskapet oppdaget, var tomme redningsvester som fløt rundt i sjøen med tente lys – små lanterner som ble tent automatisk i møte med vann. Fra et sted ute i mørket mellom de høye bølgene steg så de en nødrakett mot himmelen. Kanskje det var håp likevel?

Styrmannen på Seaforth Highlander manøvrerte den snaut 1500 tonn store røde supplybåten nærmere området der nødraketten måtte ha vært skutt fra. Sjømennene var forberedt på å trosse fare for eget liv på det slagte dekket for å redde flest mulig fra det som måtte være en livbåt, der ute i mørket.

Ut av stormen og sjøsprøyten fløt ganske riktig en livbåt. Nå gjaldt det å finne en måte å få fol-

« Du hører dem skrike, og du prøver å stenge det ute, for du vet du ikke vil klare å redde alle.

SEEBER/WIKIMEDIA COMMONS

kene om bord over til Seaforth Highlander. Noe redningsnett fantes ikke. Eneste håp var å få kastet over og festet en line om bord i livbåten.

NTB

KANTRET: Mannskapet på Ocean Ranger rakk å komme i livbåtene før riggen gikk ned. Men ingen ble reddet ut fra livbåtene som denne, som ble funnet flytende opp ned dagen etter katastrofen.

En mann fra livbåten forsøkte å få tak i linen. Først én gang. Så en gang til. Etter flere desperate forsøk, klarte mannen å få festet linen. Evakueringen kunne begynne.

Men riggmannskapet hadde det for travelt. Utålmodigheten skapte trengsel på livbåtens dekk. Med for mange på dekk samtidig, kantret livbåten.

– Det var et minuttets håp, så falt alle over bord. De ropte og skrek i det iskalde vannet, forteller Erik Rees, mannskap på supplybåten.

Rees viste at de bare ville overleve noen få minutter i vannet.

– Du hører dem skrike, og du prøver å stenge det ute, for du vet du ikke vil klare å redde alle.

Som et siste desperat forsøk på å redde noen, kastet Rees og de andre på supplyskipet ut sin egen redningsflåte. Men flåten blåste forbi mennene i sjøene. Ingen av dem var lenger i stand til å svømme de få takene mot redningen.

Fra dekket på Seaforth Highlander ble det igjen kastet ut en line. Én mann klarte å feste et grep om linen. Nesten over rekka fikk han tak i hånda til Rees. I fem sekunder holdt Eric Rees taket på mannen fra Ocean Ranger. Han så fortvilelsen i øynene på mannen i sjøen før kreftene tok slutt. Taket glapp og mannen gled tilbake og forsvant i de det opprørte, iskalde havet. Det var det nærmeste noen av de 84 om bord på mannskapet på Ocean Ranger var redningen.

Håp til fortvilelse
På Zapata Ugland forsto mann-

GETTY IMAGES

UTRØSTELIGE: De fleste av de 84 døde oljearbeiderne på Ocean Ranger kom fra små samfunn på Newfoundland. De var vant til uvær og stolte så mye på utstyret at de satte til havs selv med manglende kunnskaper og erfaring. Flere tusen mennesker på Newfoundland samlet seg i sorg i St. Johns katolske kirke.

skapet i kontrollrommet at alt håp var ute.

– Vi var jo sjokkert. Jeg ble værende i kontrollrommet og hørte kommunikasjonen med Seaforth Highlander. Håp gikk til fortvilelse på få minutter, erindrer kontrollromsoperatør Arne Hans Hoddevik.

– Vi hørte at siden på livbåten var revet opp, at ingen klarte å ta imot tauet på de første forsøkene, at de var stivfrosne, og så til slutt at livbåten gikk rundt., forteller nordmannen.

Eventuelle spekulasjoner om mannskapet hadde vært tryggere om bord på den påstått usenk-bare riggen tross alt, ble ettertrykkelig parkert klokken 03.15. Da flippet Ocean Ranger rundt og sank.

«Bare å skru»

Én mann om bord på Ocean Ranger hadde ikke fulgt rutinene denne februar-natten. Donald Ruthbund var på vakt i kontrollrommet for ballasttankene da ulykken skjedde. Han hadde ingen formell utdanning for oppgaven. Ingen elektrikere eller ingeniører som kjente systemet, var på vakt. Det var regnet som en enkel jobb å håndtere pumpe som holdt riggen stabil, det var «bare å skru på noen knapper». ODECO inc., firmaet som hadde bygd plattformen, hadde et

krav om at en balastkontroll-operatør skulle ha 80 ukers off-shore-erfaring før han kunne begynne konkret trening for jobben i kontrollrommet. Ingen av dem som hadde denne jobben på Ocean Ranger var i nærheten. De hadde mellom 40, og helt ned i så lite som 12 ukers erfaring.

Kontrollromsoperatør Henning Hanssen fulgte også dramaet fra Zapata Ugland:

– I flere måneder før den tippet rundt, hadde vi gitt naboplattformen kallenavnet «Ocean Danger». De var ikke så nøye med sikkerheten. Antall skadeuhell på dekk var for eksempel mye høyere enn på vår plattform, sier Hanssen.

– Vi kjente jo folka der borte, både fra tiden i land og fra turene att og fram til plattformen. Vi brukte samme helikopter, og ofte landet vi på Ocean Ranger før vi fløy bort til oss. I ettertid anser jeg ulykken som et resultat av manglende opplæring og dårlig sikkerhet. Forhold langt fra det vi hadde på vår plattform, forteller Hanssen. □

Kilder: The Rooms provincial archives, St. John Ocean Ranger disaster, CTV, Cinenova Production, Mick Gzowski (2002) CBC News, digital archives <https://blogs.wilkenweather.com/2017/02/15/ocean-ranger>

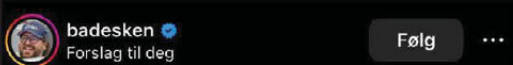
Ved Mats Schjølberg, Ulshtagen

DENNE LÅTA HAR JEG
KALT «ELEFANTENS
KJÆRLIGHETSSANG».

NYTT FRA NETT

➤ **ROGER SETTER ORDET PÅ
DET MANGE TENKER.**

Ringerikes Blad

**Roger håper å se mye
mindre til kona neste
år: – Jeg er optimist**

BADESKEN/INSTAGRAM

Ny strategi

Grethe håpet at fluepapir var
det som skulle til for å tiltrekke
seg noen ekte mannfolk.

LIK FAR DU NYTT HAR – FOR LIVET!

V menn

Til tross for likestilling

KONA HAR ALL MAKT HJEMME

Tore Wolff (58) — bushpilot

HARDANGER- VIDDAS HERSKER

Stolen på tjernets bunn

FORSKERNE VIL AVSLØRE

UFO- GÅTEN

Uløste mysterier

Vi skal tilbake til 2. november 1993, og hovedoppslaget er like aktuelt i dag: UFO-gåten. I 1993 ble ikke observasjonene lengre avfeid som tøys, det ble forsket på de uforklarlige fenomenene i Hessdalen – som i dag. I fjor slapp USA flere videoer fra jagerfly som bare gjør mysteriet større. Hva kan disse lynraske gjenstandene være? Påtroppende president Donald Trump har lovet å offentliggjøre også det som har vært hemmeligstempelt – hvis han holder ord.

0230

bc

VINN
REISE
FOR 2

ESERE KÅRER
ÅRETS
MANN

V+
menn

Du finner artikler på
www.vimennpluss.no,
i likhet med alt annet
vi har gitt ut siden
starten i 1951

ELEGANT: Ford Granada har en stilren og stram linjeføring. Hverdagslig elegant.

1983 Ford Granada L Lincoln:

For mange var de

Etter tredve år i aktiv tjeneste, nyter en ganske spesiell Ford Granada

KLASSIKER

tte drømmebilen

pensjonisttilværelsen sammen med sin eier, Helge Stangeland fra Sandnes.

Vi har for vane å ramle over hittil ukjente kjøretøy bare steinkast fra vår egen bopel. Bilen vi nå skal stifte bekjentskap med, er intet unntak. Vi kjenner Helges sønn, Rolf, som er hovedansvarlig for «avdukingen» av skattkammeret denne gangen.

– Kom, ska' du få se någe, sier Rolf og tar oss med inn i en tilsynelatende helt vanlig garasje.

Idet vi setter foten innfor dør-
listen mister vi litt munn og mæle. Foran oss står en Ford Granada, 80- og til dels 90-tallets store drøm for mang en ungdom. Ikke bare det, den fremstår også som svært velholdt. Hvordan er det mulig? Restaurert? Nei er svaret. Bilen har gått ærlige 237 000 kilometer. Minst, ettersom kilometertelleren i hvert fall har vært to runder rundt, om ikke tre. Vi lar tvilen komme den til gode og forholder oss til to runder rundt. Uansett er det en bragd. Det skal sies at den har blitt flekkklakkert i hjulbuene bak og fått ordnet ett og annet sår i lakken med årenes løp. Ståloformen holder seg sjeldent borte fra kjøretøy her i kalde nord, Granadaen er intet unntak.

De mest ihuga Granada-fans er kanskje skuffet over at det ikke er en 2.8i Ghia, men en 2.3 L. Ikke hvilken som helst L heller, men en Lincoln-utgave. Når så vi sist en slik en? Aldri, er det ærlige svaret.

Følgesvenn for livet

Bilen er av modellåret 1983 og solgt ny i Norge i mai samme år, til en kar med etternavn Pollestad et sted på Jæren. Registeret er litt uklart hva gjelder eierhistorikken, men Helge kan fortelle at han er eier nummer tre og overtok bilen senhøsten 1987. Siden har den blitt der. Noe av årsaken til bilens gode tilstand ligger i kjørelengden. Da Helge overtok bilen hadde den skarve 65 000 kilometer på telleren. Siden puttet Helge og familien på med cirka 8000 kilometer hvert år. Sjeldent brukt om vinteren. Vinterdekk vet den knapt hva er.

Slik varte og rakk det frem til for fem år siden, da bilen fikk «oppgradert» status som verneverdig med påfølgende rolig pensjonisttilværelse og langt mer

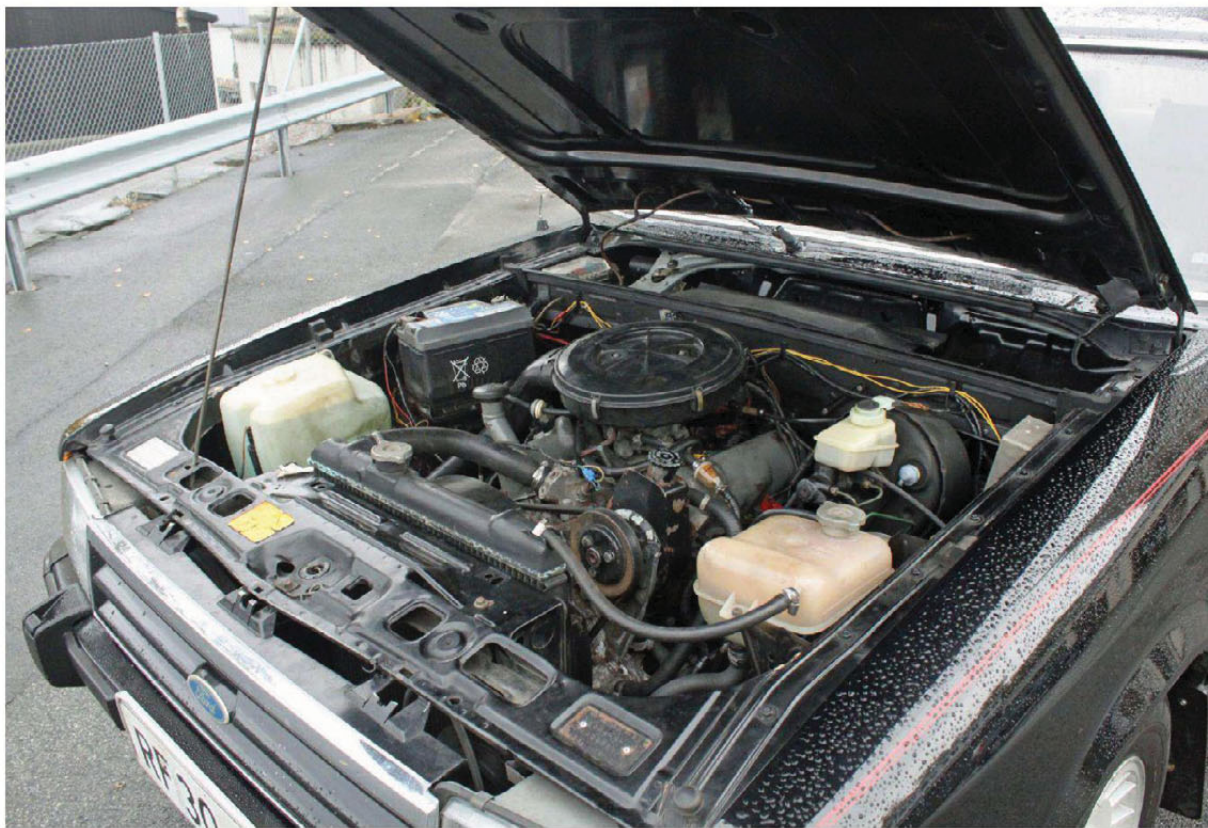

**FOR-
GJENGEREN:**
Ford Granada
anno 1972.

FULL INSTRUMENTERING:

Legg merke til vrihjulsbryter for viske-intervall og dimming av instrumentlys.

LINCOLN-UTSTYR: Takkonsoll hører med i Lincoln-pakken. Her med nivålys for bensin, kjølevæske, olje, spylervæske og bremsevæske.

SOM EN KLOKKE: Ærlig og ryddig motorrom med god plass og tilgjengelighet. Cologne V6 i urørt originalstand. Går som en klokke.

TEKNISKE DATA

1983 Ford Granada L Lincoln

Motor:	OHV, 2294cc Cologne V6, frontmontert med bakhjulsdrift.
	Solex 35 forgasser.
Gir:	4-trinns manuell
Sluttutveksling:	3.66:1, uten sperre.
Kompresjon:	9:1
Effekt, hk:	113/5300 omdr.
Dreiemoment, Nm:	176/3000 omdr.
Egenvekt, kg:	1275
Lengde/bredde/høyde, cm:	467/180/141
Akselavstand, cm:	276
Bagasjerom, liter:	352-1268
0-100 km/t, fabrikk, sek:	11,7
Toppfart, km/t:	173

behagelige 2-3000 årlige kilometer.

Granada Lincoln - hva betyr det? Ford Granada dateres tilbake til Consul/Granada fra 1972.

«Vår» bil er som kjent fra 1983 og er da å regne som en Granada Mk2 serie 2, den siste generasjon Granada, produsert fra september 1981 til og med februar 1985. (En tredjegenrasjon Granada ble riktignok solgt i Irland og Storbritannia, men dette var i prinsipp en Ford Scorpio.)

Likheten til serie 1 er stor, men

er allikevel distansert fra sine eldre søsken takket være nye støtfangere med løse hjørner som var trukket nærmere hjulåpningene, samt revidert design på grill og sidespeil samt riflede baklykter.

Mk2 serie 2 var å få i fem forskjellige utgaver, alt etter ønsket utstyrsnivå: Granada, Granada L, Granada GL, Granada 2.8 Injection (sportsmodellen) og Granada Ghia.

Sistnevnte var da den mest påkostede utgaven med elektriske

vinduer, treinnfelling på dør-trekk, over lokket til hanskerommet og rundt girspaken.

Fra april 1983 ble basisutgaven endret fra Granada til Granada L, og det som var Granada L kalles så Lincoln i tillegg. Eller Jubileum. Eller begge deler, alt etter når den er produsert. I Storbritannia går den under navnet LX, mens hos «söta bror» heter den Komforpakket. Forvirret? Det er vi også, men heng med videre, så gjør vi et dyddykk ned i historien.

Granada L Lincoln

Granada L Lincoln var neste steg opp på modellstigen og ble levert med grill og støtfangere lakkert i bilens farge, tonet glass, oppvarmede forseter, og vindusviskere med intervall. I tillegg valgte man å tilføye mye av utstyret funnet i GL-modellen, som takkonsoll med varsellamper, leselamper bak, instrumentpanel med turteller, oljetrykksmåler og ampere-meter, elektrisk oppvarmede og justerbare sidespeil, sentrallås, treinnfelling på dashbordet og

stofftrukket innertak. Den er også levert med digital klokke og midtkonsoll.

Den observante leser legger gjerne også merke til at bilens dekk står på Ghia-felger, har ekstra lys under støtfangeren og en rød pinstripe langs sidene. Dette utstyret er levert originalt på bilen, men er montert av forhandler her i Norge, sammen med Lincoln-emblem på bagasjelokket. Noen biler er dog levert med Lincoln-emblemet på forskjermen ved sideblinklyset i tillegg.

Noen biler fra høsten 1984 er merket som Jubileum, andre både som Lincoln og Jubileum.

Årsaken til dette ligger i at Ford i USA hadde rettighetene til

Lincoln-merket og likte ikke at dette ble brukt på en europeisk modell. Etter ca. ett års tid ble Lincoln faset ut til fordel for Jubileum.

Men de lærde strides. Det har ikke lyktes oss å finne noen offisielle skriv som bekrefter Ford USAs innblanding, men mange nok kilder opplyser om samme historie. I tillegg avviker Helges Granada da den er for gammel til å ha blitt levert med Ghia-felger, rød pinstripe og ekstralys, ettersom dette først offisielt sett ikke ble levert før høsten 1984. Igjen lar vi tvilen komme bilen til gode.

Motorsterk og behagelig

Heldigvis er det enklere å forholde seg til tilgjengelige motorer

INGENTING Å LEGGE SKJUL PÅ: Det motsatte av emblem-delete. Her står alt en trenger å vite.

ORIGINALE: Ghia-felger er i 14 tommeres dimensjon og er originale til bilen ifølge eier. Rillede baklykter nytt for MK2 serie 2.

for Granada L Lincoln, nemlig fire: 2.0 OHC, 2.3 V6, 2.5 diesel og fra høsten 84 en 2.8 V6 med forgasser. Innsprøyting var forbeholdt 2.8 Injection og Ghia. Firetrinns manuell girkasse var standard, med femtrinns kasse (standard fra høsten 84) eller tretrinns automatgir som tilgjengelige tilvalg. Disse, sammen med soltak var for øvrig populære tilvalg. Helges bil er dessuten utstyrt med servostyring og bremsekraftforsterker, sistnevnte var standard.

Hvordan kjører så en Granada

Lincoln? Behagelig. Den føles på ingen måte gammel, men heller ikke moderne. Det merkes at man sitter i et eldre kjøretøy, men den sluker ujevnheter i veien og fartsdumper langt bedre enn mange andre langt mer moderne biler. Selv med bare fire gir forover og lav utveksling i bakakselen føles den ikke stresset og trekker godt selv under 2000 omdreininger. Lyden fra seks sylindere i V-form gjør sin fremtreden nå og da uten å være til sjenanse. Man plages riktig nok ikke av ukontrollert nakkesleng ved akselerasjon, men er man på utkikk etter slike begivenheter i bilveien, er dette feil kjøretøy å betrakte. Setene har god sittekomfort og er «hentet» fra det som før april 1983 var

STIL: Vinylkleddedørtrekk med stoff i midten som matcher bilens seter.

GOD Plass BAK: Legg merke til askebeger i armlenet. Elektriske vinduer var tilvalg, noe denne bilen ikke har. Her skal det sveives.

frukter. Turen hjem gikk via de litt «finere» bydelene Trones og Sandved. Det kan godt tenkes at flere av husene her hadde en Granada i gården for om lag 30 år siden.

Bilen gikk som kjent upåklagelig, uten den minste antydning til misnøye med hverken oppgave eller vær. Man kan nesten si at den virket glad og takknemlig for arbeidet den ble satt til, ikke bare vente i garasjen på neste godværsmulighet. Fra hverdagshelt til kosebil. Måtte alle få en slik pensjonisttilværelse. □

Granada L. Interiøret er i upåklagelig stand, alder og kjørelengde tatt i betraktning, med bare noen få vitner om innhugg fra tidens tann.

Kosebil

Som bildene vitner om, var ikke værgudene spesielt begeistret for Granadaen eller kameraet vårt, for den saks skyld. Allikevel fikk bilen strukket på beina og tatt oss med på en liten rundtur i Sandnes med Rolf Stangeland som sjåfør og guide. Ned i sentrum, rundt Øglænds-kvartalet hvor mang en DBS og Tempo ble laget. Ut til Dale og det gamle asyl, med en liten tur innom eplehagen for noen raske bilder blant trærne som for lengst hadde sluppet sine

14 648

Antall registrerte bedrifter innen overnattings- og serveringsvirksomhet i Norge

MALDIVENE: Pakk med julesokkene til en sandstrand i Indiahavet.

Jul under palmene

Julestria kan bli overveldende. Flere og flere vurderer derfor et enklere alternativ: pakke kofferten og reise vekk.

EN REKKE REISESELSKAP tilbyr juleturer til andre lengde- og breddegrader og en annerledes høytid, fri for mas og kjas. Ett av dem er Carpe Diem, som blander gode, gamle kjenninger med noen eksotiske destinasjoner.

I Las Palmas på Gran Canaria får du storbyfølelse, avslapning og bortimot solgaranti. Kanskje

lokker Kypros mer, med muligheter for utforskning av øyas gresk-romerske historie.

Et mer eventyrlig og spennende alternativ er Oman, med en julefeiring mellom hav og ørken. Her kan du oppleve beduinliv, falkoneri og landsbybesøk. Foretrekker du en juleferie med ekte lokal atmosfære, kan Maldivene være et utsøkt valg. På den lille øya Maafushi kan du oppleve maldivisk kultur og snorkling. Der kan du også bidra til bærekraft og naturvern ved å plante koraller og rydde strender.

Det er også mulig å velge seg et europeisk reisemål. I Venezia kan du oppleve kanalene og historiske byggverk, seile gjennom byens ikoniske lagune og utforske UNESCO-listede naturområder. Eller kanskje Malaga passer bedre? Turen inkluderer en nyttårsfeiring i autentisk spansk stil med tapas, kunst og en spektakulær nyttårsmiddag.

Sjekk ut Carpe-diem.no for priser og mer info om turene.

Lag din egen juleferie

Bestill tidlig: Flypriser stiger raskt nær jul, så det er lønnsomt å sikre seg både fly og overnatting i god tid. Sjekk også for fleksible billetter hvis planene endrer seg.

Velg riktig destinasjon: Tenk på klimaet og sesongen dit du reiser. Ønsker du sol og strand, kan Kanariøyene, Kypros eller Thailand være gode valg. For en mer eksotisk opplevelse, er steder som Marrakech eller Dubai populære i desember.

Sjekk lokale feiringer: I mange land blir jul og nyttår markert annerledes. Sjekk om det er lokale festivaler, markeder eller feiringer du kan delta i – det gir turen en ekstra dimensjon.

EN SPANSK EN: De kan pynte til jul i Spania også.

CARPE DIEM

Jul til havs

Om bord på Hurtigruten kan juletrær og snøslaps byttes ut med utsikt til fjorder og fjell. Skipene går fra Bergen til Kirkenes og tilbake, med stopp i en rekke kystbyer, inkludert Trondheim, Bodø, Tromsø og Honningsvåg.

Underveis får passasjerene oppleve små havner og tettsteder som holder på sine egne juletradisjoner. På julaften ligger skipet til kai i en utvalgt havn, der passasjerene blant annet kan delta i lokale julegudstjenester.

Om bord serveres tradisjonell norsk julemat, og det blir lagt til rette for en rekke ulike aktiviteter som juleverksted og foredrag om nordlyset. Du kan også bli med på utflukter, eksempelvis hundesledeturer og samiske besøk.

VISIT NORWAY

Gøteborgs-utsikt

Strawberry-eide Clarion Hotel Draken åpnet dørene 1. oktober 2023, og er det nyeste tilskuddet til Gøteborgs skyline. Med sine 104 meter og 34 etasjer, er Hotel Draken byens høyeste hotell, ragende over havneinnløpet.

Hotellet er bygd rundt den verneverdige kinoen Draken, som først åpnet i 1956. Den er fortsatt i drift og fungerer som en kulturscene hvor både teater, filmvisninger og festivaler finner sted.

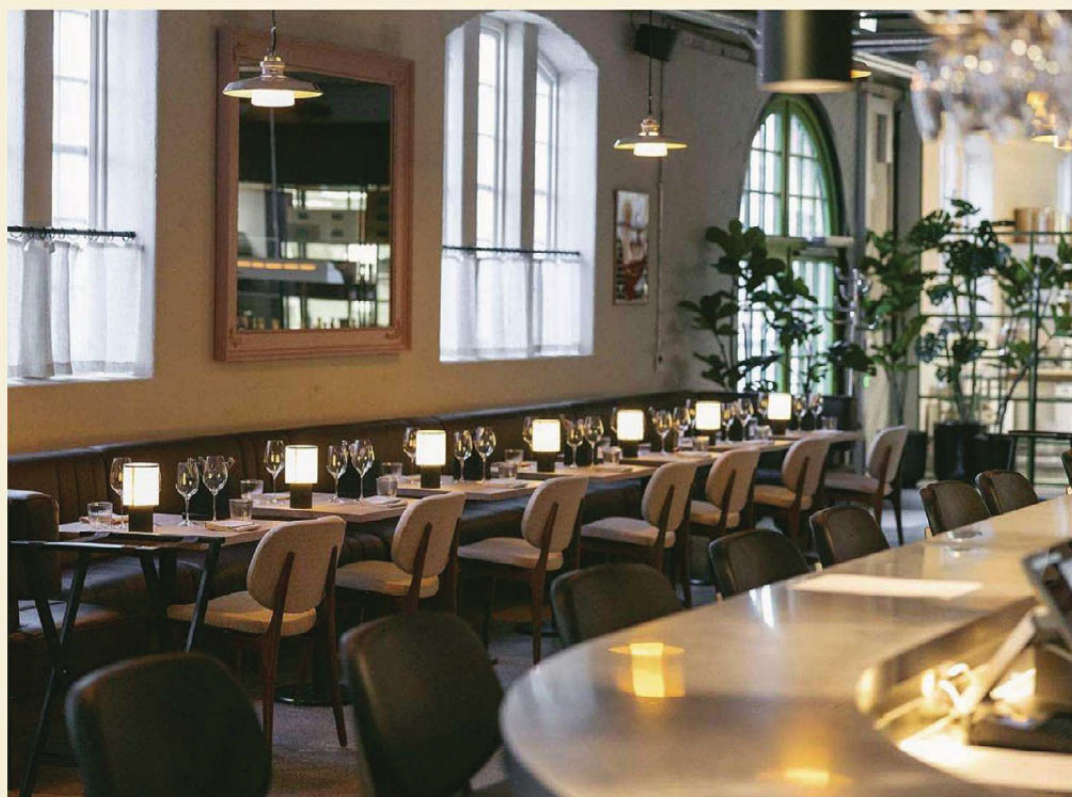
Clarion har som mål for sine hotell at de skal være en «vibrant hub», en pulserende møteplass for både lokalbefolkningen og hotellets gjester. Det betyr at livingroom-baren, skybaren, to restauranter og et fullskala spa er åpent for alle.

Gourmet-bistro

Bocuse d'Or-sølvvinner Christopher W. Davidsen og fem ganger norgesmester for vinkelnerne, Henrik Dahl Jahnsen, har slått hodene sine sammen, og resultatet er Trondheims nyeste tilskudd på restaurantscenen.

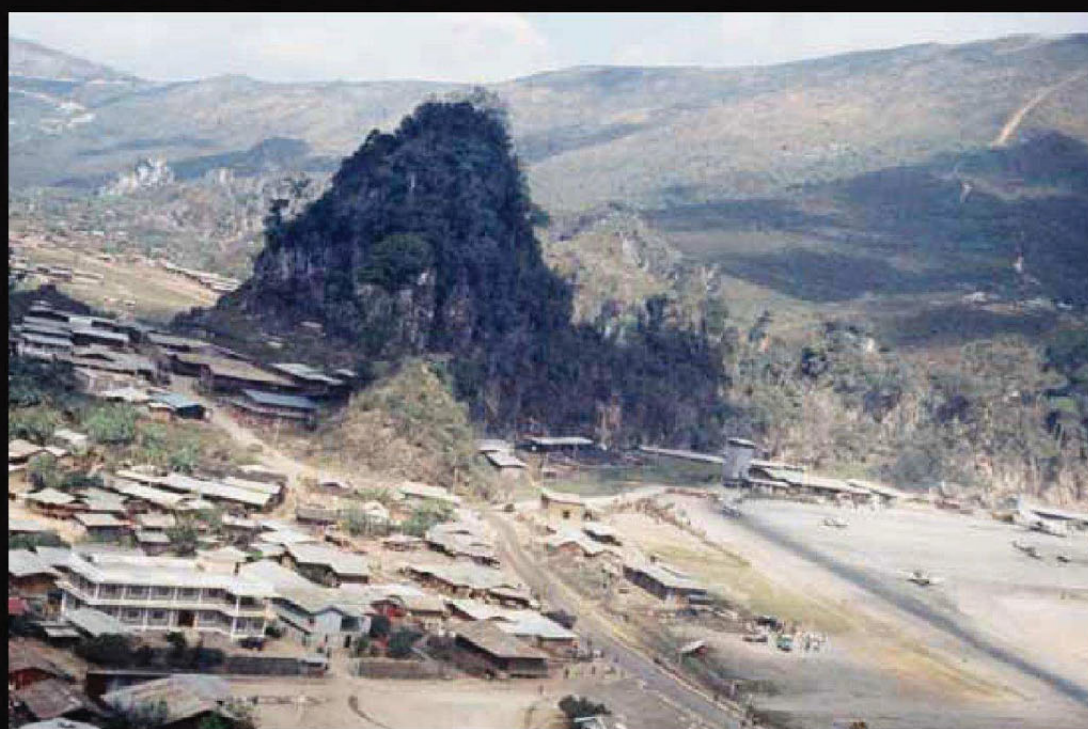
I løpet av få måneder har Tollbua allerede rukket å bli medlem av De Historiske, og fått omtale i Michelin-guiden. Oppskriften skal være en kombinasjon av raske retter og høy kvalitet.

Tollbua tilbyr fire- og seks-retters menyer, samt en rolig lounge for vin og cocktail-drinker. Med fokus på lokale råvarer og sesongbaserte retter, har restauranten raskt tiltrukket seg et stort publikum, og fått god mottakelse som en «laidback» bistro med høyt nivå på mat og service.

Dette stedet fantes offisielt ikke

Laos blir ofte oversett som en reisemål i Sørøst-Asia, men landet har alt, utenom strender: eventyraktig regnskog, gåtefulle kjemperukker, fransk koloniarv og utforskede CIA-hemmeligheter. ▶

STEDET SOM IKKE FANTES: Long Tieng – dekknavn 20 Alternate – var verdens mest hemmelige sted under Vietnamkrigen. Flystripen er i dag byens hovedgate. Byen er fortsatt hemmeligstemple.

CIA

Visste du at...
I 1975 ble den
laotiske kongen
tvunget til å abdisere,
og at kommunist-
partiet overtok
makten?

LONG TIENG I DAG: Utsikt over Long Tieng, stedet som ikke fantes. Den største paramilitære operasjonen som noen gang er utført av CIA fant sted i det lille sørøstasiatiske kongeriket Laos. Operasjonen er ofte omtalt som «Den hemmelige krigen». Long Tieng spilte en svært sentral rolle som amerikansk base under Vietnamkrigen.

Veien blir smalere og vi passerer enda en militærbase. Det er bratte fjell dekket av tett jungel. Det nærmest ufremkommelige terrenget er ideelt for geriljakrig. Det var her inne at CIA valgte å etablere sin hovedbase under Vietnamkrigen. Det ble USAs største militære innretning på fremmed jord. Dalen Long Tieng (staves også Lueng Chien) ble kalt verdens mest hemmelige sted, og det er i dag strengt bevoktet av laotisk militære. Guiden Doungsa klarte imidlertid å skaffe en spesialtillatelse gjennom å betale noen «gebyrer» og kjører med firehjulstrekk til den beskjedne summen av 300 dollar dagen. Dalen ligger kun 70 kilometer fra Phonsavan, men reisen tar tre timer. På 60- og 70-tallet var det Laos nest største by, og hadde en befolkning på mer enn 40 000. Til tross for dette var byen ikke avmerket på noe kart, og den ble heller aldri nevnt ved navn – eventuelt bare kalt 20 Alternate. Ved ankomsten møtes vi av Dim, den lokale guiden og en representant for myndighetene. På Google Maps kan jeg se at mange av bygningene rundt meg heller ikke nå er avmerket på kartet. Det er fortsatt hemmeligheter på stedet hvor CIA utviklet sine metoder

TEMPELET: Tempelet Vang fikk bygget i Long Tieng. Taket lekker, bygningen henger knapt sammen, men er fortsatt i bruk.

FORVITRET: Tennisbanen til Vang Pao i Long Tieng. En hund venter på servern som aldri kommer.

GETTY IMAGES

GENERALEN OG HELTEN: Vang Pao, hmongenes høyt elskede leder, var kjent for å kjempe side om side med sine menn. USA kunne ikke hatt en mer lojal mann i Indokina. Pao døde i USA i 2011, 81 år gammel.

og strategier under Vietnamkrigen.

Lojal mann i Indokina

Da Japan invaderte Indokina under andre verdenskrig, forsvarte den etniske hmong befolkningen de franske koloniherrene. Vang Pao (1929–2011) var sønn av hmong-folkets leder og fulgte i sin fars fotspor. Han ble general i det fransk militæret og forsvarte kongedømmet da borgerkrigen startet i 1959. Generalen ble CIAs mann i Laos, og hmongene deres beste krigere.

Utenfor kongens sommerhus spiller soldatene kulespillet boule. Det er god utsikt over Long Tieng-dalen herfra. Huset ble bygd av Vang Pao til kong Savang Vatthana som bare oppholdt seg der én gang. I dag er det helt nedslitt. Flere vietnamesisk

produserte maskingeværer står inne i huset og utenfor er det nylig kastet opp en skyttergrav.

På 1960-tallet var flystripa i Long Tieng verdens travleste. I dag er den hovedveien i landsbyen. Vi parkerer på den vestlige siden. På motsatt side ligger flere militærbrakker. En tropp marsjerer. På vår side er en bygning med rustne sovjetiske militære kjøretøy.

På gressletten forfaller et gammelt tempel. Det ble bygget av Vang Pao. Manglende vedlikehold gjør at tiden har satt sine spor. Vannet drypper fra taket. Det er fotoforbud inne i det hellige rommet. Interessant nok er tempelet i bruk, til tross for at det ble bygget av fienden.

En mann kommer og åpner opp porten og vi kommer inn på Vang Paos eiendom og rusler

forbi en forvitret tennisbane. Inne i huset er alt det opprinnelige inventaret fjernet. I andre etasje henger portretter av Ho Chi Minh og Kaysone Phomvihane (leder for Laos' kommunistparti) side om side. Laos fikk en sterk tilknytning til Vietnam etter at kommunistene tok makten i 1975.

Vang Pao, militære offiserer og CIA-ansatte måtte evakueres i all hast, og etterlot et hmong-folk som følte seg sveket av amerikanerne. De ble utsatt for brutale hevnaksjoner og er fortsatt en meget utsatt minoritet i Laos. I USA var deres innsats lite kjent, men ved Vang Paos død i 2011 ble han endelig fremstilt som en av amerikanernes virkelige krigshelter. Pao hadde organisert en hær på 100 000 soldater, og han var kjent for å kjempe side om side

Visste du at...
Høyeste punkt er Phu Bia, 2817 meter over havet?

HOVEDGATEN: Flystripen, verdens travleste under Vietnamkrigen. I dag en stille hovedgate i en hemmelig by.

med sine menn. USA kunne ikke hatt en mer lojal mann i Indokina.

Kved i hovedstaden

Somsack sprer biljardkulene. Vi er på en av hovedstaden Vientianes biljardbarer. Et sted hvor man lett kommer i kontakt med lokale innbyggere.

– Jeg jobbet som bombesøker i Laos. Det var den eneste jobben jeg fant da jeg kom tilbake, sier han.

Somsack ble født i en flyktninngleir i Thailand og bodde hele sitt voksne liv i Frankrike, men da han ble 30 år bestemte han seg for å besøke hjemlandet. Reisen endret alt. Han ønsker å fortelle

om sine erfaringer, men betingelsen er: No photo.

– Jeg kunne ikke bruke min bakgrunn som profesjonell hundetrener, så det ble bombesøker. Jeg fikk 300 dollar måneden for den risikable jobben, forteller han.

Det var liten opplæring av personalet og en betydelig sikkerhetsrisiko knyttet til arbeidet.

– Vi fant en bombe som vi trodde var ufarlig og hadde den på lasteplanet i to uker. Det viste seg å være en Spikeboy. Hadde den gått av, ville vi blitt sprengt i fillebiter. Arbeidsforholdene og systemet her preges av korrupsjon. For å få en kontrakt må man underby hverandre, og være lur. Ved siden av å rydde områdene selges også informasjon om bombenes lokalitet og virkninger til etterretningstjenester og våpenprodusenter, sier Somsack. ►

SELVPORTRETT: I verdenshistoriens mest bombede land føler artikkelforfatteren det riktig å posere med en klasebombe.

Biljardspillet går dårlig. Somsack har fått ned de fleste kulene. En kvinne i baren smiler til meg og jeg går bort. Stemmen hennes er bemerkelsesverdig mørk. Jeg spør hva hun heter.

– My name is Ladyboy!

Ok, tilbake ved biljardbordet. Somsack forteller videre om sine bombesøk.

– Det var en kaffebonde som fant en bombe på over et tonn i åkeren sin. Han hadde akkurat sådd ny avling. Det var umulig å flytte bomben. Vi kjøpte inn TNT og sprengte den. Resultatet ble et krater på størrelse med en halv fotballbane. Det var regntid og det dannet seg en innsjø. Så kunne han starte med fiskeoppdrett, hevder Somsack.

Han skyter ned den sorte ballen. Jeg har tapt og baren krever tre kroner. Med unntak av Ladyboy og en anemisk kvinne er det lite som minner om det feminine kjønn her. Klientellet består hovedsakelig av mannlige utlendinger på tampen av livet.

– Kvelden starter sent her i Vientiane, unnskylder bartenderen.

Ho Chin Minh-stien

Utenfor krigsmuseet i Vientiane står statuer av soldathelter. Det var offisielt ingen fremmede styrker i landet under borgerkrigen (1959–1975) mellom det laotiske kongelige styret og det kommunistiske Pathet Lao. Men i virkeligheten var det en stedfortrederkrig hvor USA kriget mot Nord-Vietnam, Kina og Sovjet.

Med sin tette og svært kuperte jungel og spredte befolkning var regionen en av de mest ufremkommelige i Sørøst Asia. Primitive jungelstier ble brukt under den første Indokina-krigen (1946–1954). Nord-Vietnam utbedret stiene, og brukte lastebilkolonner til å frakte våpen og forsyninger i sin krig mot Sør-Vietnam og USA. Amerikanerne svarte med bomber. Laos ble det mest bombede landet i verdenshistorien. Fra 1964 til 1973 falt det i gjennomsnitt en bombe hvert niende minutt. Ho Chin Minh-stien er blitt beskrevet som nøkkelen til at nordvietnameserne bekjempet amerikanerne i Vietnam.

Pathet Lao vant krigen i Laos og knyttet tette bånd til Vietnam.

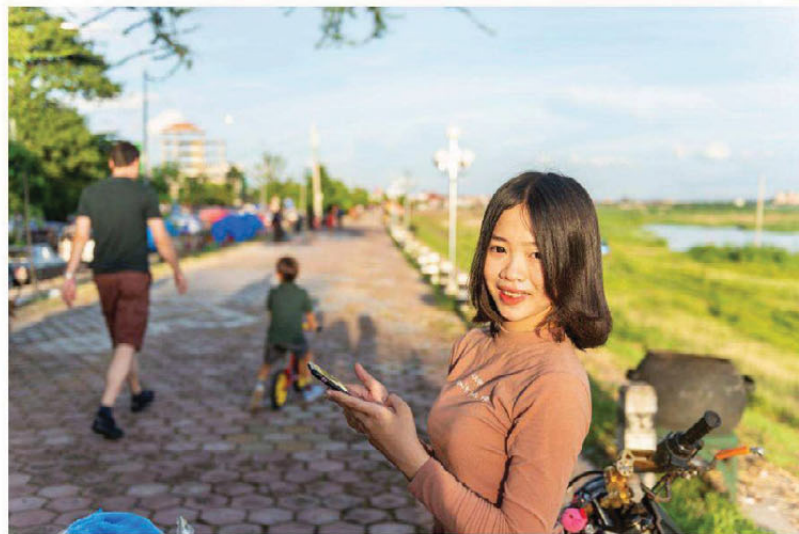
BOMBE BLIR SKJE: Ton smelter om metallet fra bomber til skjeer.

Laos er i dag en av de fem gjenværende kommuniststater i verden, de andre er Kina, Vietnam, Cuba og Nord-Korea.

«The French Connection»

Bakenfor fasaden av smil og vennlighet som utlendinger opplever, er Laos en av Asias hemmelige stater. Ettpartiregimet har nære forbindelser med Nord-Korea og kritiske røster blir tiet. Men, i motsetning til Nord-Korea kan turister bevege seg fritt rundt. Som i Luang Prabang, hovedstaden da Laos var et protektorat under Frankrike og kongedømmet gjeninnført.

«Farang, farang», hører jeg tuk-tuk sjåførene si da jeg kommer nærmere. Det sies at farang (som også brukes i Thailand) kommer fra ordet Frank (en germansk stamme i middelalderen som Frankrike tok sitt navn fra). Språkforskere er imidlertid

SMILENDE VIENTIANE: Nutthida er ute med scooteren. Mekongs bredde er et populært samlingssted ved solnedgang.

uenige om opprinnelsen. Laos var en del av fransk Indokina fra 1893 og «farang» ble brukt om alle utlendingene. Senere ble meningen ensbetydende med hvit utlending.

– Nei, det er ikke fransk, svarer en mann som sitter utenfor et

hus i kolonistil da jeg spør om huset.

Den franske eieren på Boutique hotell forklarer med en overtydelig fransk aksent.

– Det er tabu å snakke om den franske kolonitiden og det gamle kongedømme, sier han.

Visste du at...
Laos ble kåret til
det tredje mest
gjestfrie landet i
verden i 2017?

Slange-whisky

Med en ideell beliggenhet ved Mekong-elven, fransk arkitektur og utallige templer, er UNESCO-vernedede Luang Prabang den største turistattraksjonen i Laos. Det er rent her, og alle menneskene er vennlige, men kanskje ikke så naturlig gjestfrie som ellers i Laos. På det livlige nattmarkedet selges det grillmat, ferskpressede juicer, håndverk, piper, kunst og slangewhisky.

– Vi du prøve slange-whisky, spør Wong og tar opp en stor flaske med en død kobra på flytende på innsiden.

– Skål!

Min lekmannskunnskap i vin-smaking sier aske, slim og ild. Konsistensen er fyldig som en dose hostesaft og fyller munnen. Smaken sitter i resten av natten mens jeg vandrer gjennom Luang Prabangs gater.

– Lady? Hasj? Opium? Tuk-tuk sjåføren smiler vennlig.

Det er tuk-tuk sjåførene som står for omsetningen av ulovlige

KRIGSIDYLL:
Butikk i en liten
landsby på
veien til Long
Tieng. Rester av
bomber og
militære kjøre-
tøy innlemmes
i bygningen og
omgivelsene, på
en høyst kreativ
måte.

**BOMBER OG
ØL: «Bombs
and beer» på
Bomb
restaurant i
Phonsavan.
Skal det være,
så skal det
være.**

GETTY IMAGES

BOMBEREGN:
En bit av Ho Chi
Minh-stien i
Laos under
Vietnamkrigen.
Her regnet
bombene tett.

Om Laos

Laos er 236 800 kvadratkilometer stort og grenser til Burma, Kambodsja, Kina, Thailand og Vietnam. Landet har en befolkning på åtte millioner.

Hovedstaden Vientiane har rundt 720 000 innbyggere. Laos er offisielt fortsatt en kommunistisk ettpartistat. Rundt 60 prosent av befolkningen er buddhister. Laos har tropisk klima med regnesong fra mai til november.

UD's reiseråd: Laos er generelt et trygt land å oppholde seg og ferdes i. Reisende bør følge anvisning som gis av lokale myndigheter, og utvise generell forsiktighet. Myndighetene slår hardt ned på narkotikaforbrytelser, og smugling av narkotika kan medføre alvorlige konsekvenser, inkludert dødsstraff.

Trafikk: På grunn av meget dårlig trafiksikkerhet i Laos, bør du være ekstra forsiktig når du ferdes i trafikken.

Gambling: Poker og andre former for gambling er forbudt. Alminnelig kortspill kan lett forveksles med gambling og det frarådes derfor å spille kort i offentligheten.

Udetonerte eksplosiver:

Udetonerte krigsrester finnes fremdeles i mange deler av Laos, spesielt i Xieng Khouang-provinsen og langs grenseområdene mellom Laos og Vietnam på Ho Chi Minh-stien. For å holde deg trygg, bør du unngå å avvike fra etablerte gangstier og veier, samt unngå å berøre eller plukke opp ukjente metallgjenstander.

Naturkatastrofer: Oversvømmelser og tørke. Kraftig nedbør har ført til flom i Luang Prabang-provinsen nord i Laos.

varer når nattetiden kommer. Luang Prabang er et velkjent sted for backpackere med sterkt ønske om å innta narkotiske stoffer. Å røyke opiumspise eller å drikke opium-te langs elvebredden er ikke uvanlig, men det kan også være en felle. Selgerne jobber ofte sammen med politiet. I et land med strenge straffer og stor korrupsjon, er en dopavhengig et lett offer. Laos har turistfeller ▶

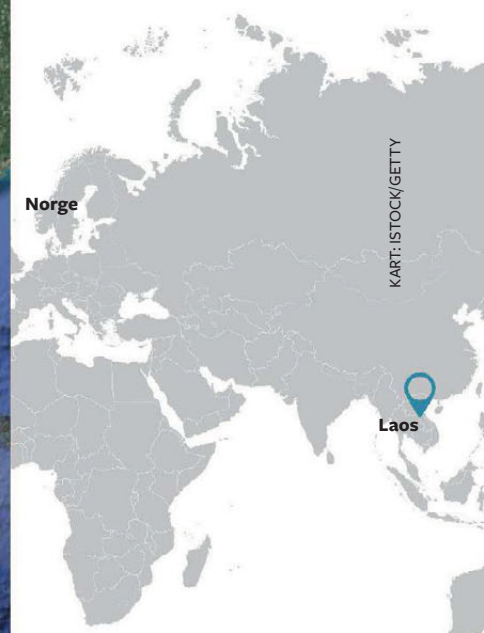
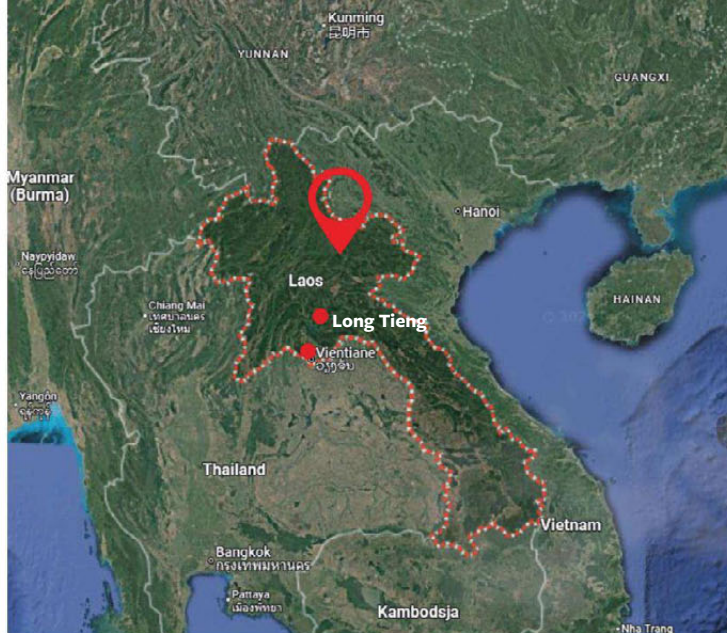
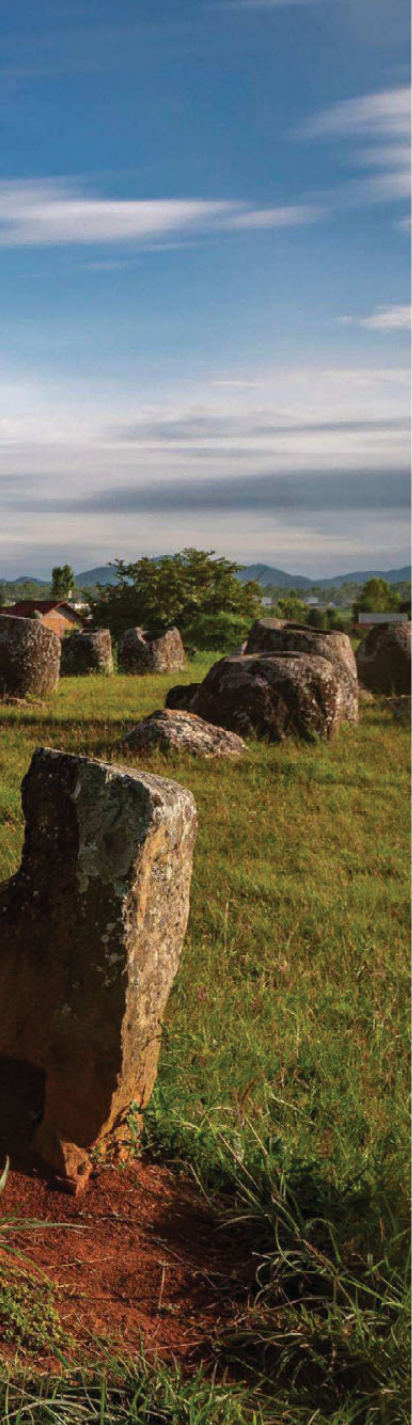
SPEKTAKULÆR: Det vrirler av spektakulære steder på Krukkesletta. Her er de gåtefulle steinkrukkene på område 1.

PROPELL: Propellflyet mellom Vientiane og Phonsavan på Krukkesletta tar en halvtime. Men buss tar det 10 timer.

HMONG: Barn med haner i hmong-landsbyen Nakhampheng.

MANNDOMS-PRØVEN: Wong selger slange-whisky (det er også skorpion i flasken). Det ser ut som noe fra «Alien»-filmene.

delen for å finansiere sine skjulte operasjoner i Laos. Nå er Afghanistan verdenslederen på opium.

Krukkemysteriet

Steinkrukkene ligger i klynger spredt utover den enorme, såkalte Krukkesletta. Størrelsen på krukkene varierer noe, men de fleste er mellom en og tre meter. Jeg er utenfor byen Phonsavan på område 1. Det finnes 90 slike områder med steinkrukker spredd rundt på sletta. De fleste er utilgjengelige på grunn av alle de udetonerte bombene. Hva ble de gigantiske krukkene laget for? Og, hvorfor var det et av hovedmålene for amerikanernes bombing? Opprinnelsen til krukkene er et mysterium. Den franske forskeren Madeleine Colani konkluderte i 1930 med at krukkene ble brukt i begravelsespraksis og de er trolig laget i jernalderen mellom 500 f.Kr til 500 e.Kr.

Ifølge en laotisk legende levde det giganter på Krukkesletta og de brukte krukkene til å brygge risvin. På Internett har legenden dannet grunnlag for konspirasjonsteorier om at USA bombet området for å skjule gigantenes eksistens. Men, det er tydelige spor etter nordvietnamesisk aktivitet i området. I dag er det skyttergravene, for et tiår siden kunne en også finne ammunisjon og utbombede militærbrakker. Her bølget kampene frem og tilbake under Vietnamkrigen. Her lå også flystriper brukt av saktegående, amerikanske observasjonsfly, de såkalte FAC (forward air controllers), hvis oppgave – med livet som innsats – var å markere nordvietnamesiske troppekonsentrasjoner med røykgranater for jagerbomberne som ventet høyt over dem. □

Slik kommer du hit

Flybilletter til Vientiane fra Oslo koster fra 10 000 kroner med to flybytter. Billigflyselskapet AirAsia har daglige avganger mellom Laos og nærliggende hovedsteder.

Dette kan du oppleve

Et av høydepunktene på reise til Laos er Luang Prabang. Opplev den vakre franske arkitekturen i den UNESCO-vernedede byen. Spis på nattmarkedene og se den unike tempelkulturen i byen.

Utforsk de mystiske monumentene på Krukkesletta utenfor Phonsavan.

Fordyp deg i Laos krigshistorie og alle de ueksploderte bombene på COPE besøks-senter og Krigsmuseet i Asias mest avslappende hovedstad Vientiane.

Reis med båt nedover Mekongelven.

Dra til Buddha Park utenfor Vientiane og opplev de mystiske skulpturene. Det er ikke et tempel, men en park hvor en kan slappe av over en øl.

Her kan du bo

Det er mulig å finne hotellrom for 100 kroner natten. For en god standard må du beregne å betale 200 kroner pluss.

Her kan du spise

Laos er at av de billigste landene i Asia å reise i. En flaske av det særdeles gode ølet Beerlao koster omkring 12 000 kip (omkring åtte kroner). Et måltid på restaurant fra 30–50 000 kip (30–50 kroner).

som mange andre land, men der som en holder seg unna ulovligheter er det svært trygt her. Det slår meg hvor ærlige menneskene fremstår når jeg møter dem. Er det frykten for å få dårlig karma og bli gjenfødt som et esel? Er det de strenge straffene til regimet? Eller er det faktisk snakk om genuin, tradisjonell gjestfrihet som ennå ikke er blitt ødelagt av vestlig innflytelse?

Nedenfor Luang Prabang renner Mekong-elven til «Det gylne triangel», grensen mellom Burma, Thailand og Laos. Det stammer fra CIAs navn på området som produserte mest opium i det 20. århundre. Det er dokumentert at både franskmennene og CIA var involvert i opiumshan-

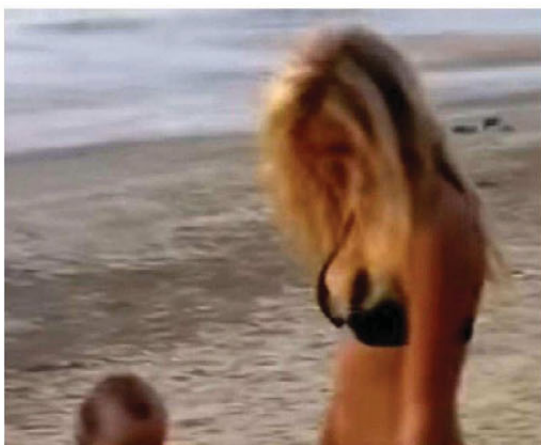

Overlevde ikke hjemkomsten

Skarpskytteren Chris Kyle ble verdenskjent etter filmen «American Sniper». Legendene ble kreditert med 160 «kills» under sine opphold i Irak, og så fryktet at fienden ga ham kallenavnet «al Shaitan» – Djevelen – og satte en pris på hodet hans. Men det var først da Kyle vendte tilbake til USA og begynte som støttekontakt, at han møtte sin skjebne.

V
menn

**Vi gir deg saker
du ikke finner andre
steder – hver uke**

Julen ingen glemmer

Lisa Borg lekte på stranden i Krabi med lillesøsteren da den mørke vegg av vann veltet inn mot den kritthvite stranden. Folk løp til alle kanter. Hylte i panikk. – Jeg glemmer aldri, sier Lisa til Vi Menn, 20 år etter tsunami-tragedien som rystet verden.

Norske klassikere

Hadde du litt mer penger å bruke på bil enn naboen på 1970- og 1980-tallet, fantes knapt en bedre måte å vise det på enn ved å kjøpe en Volvo 240. Vi hyller syv klassikere i den norske bilparken – og plukker også ut tre møkkabiler.

FASTE SIDER

Sløseriombudsmannen
TimeOut
Skjenkens historie
Yans 10 på topp
Blinkskudd
Kule sider
Ny viten
Bilmix
Grafikk
Kryssord
Sudoku
Vi Menn quiz
Reisemix

Alle dine favorittblader – i en app

PRØV
30 DAGER
GRATIS

Hold kamera over
denne QR-koden for
å komme i gang!

Flipp.no

Med Flipp får du tilgang til mer enn 90 underholdende ukeblader og magasiner. Test gratis i 30 dager! Les mer på flipp.no

Ordinærpris etter gratisperiode er 129 kr for nye kunder, 29 kr for abonnenter. Ingen bindingstid, abonnementet løper til du stopper det. Gratisperioden gjelder hvis du ikke har brukt gratisperioden tidligere.

flipp

Returadresse:
ART AS
Postboks 209
2021 Skedsmokorset

LUKSUS I HVERDAGEN!

SPAR 1.200,-

**BESTSELGER FRA SOLINGEN
NÅ MED NYTT PFAS FRITT BELEGG!**

9 delers grytesett Mod. Anita - sort 453

- Nyutviklet lett-slipp keramisk belegg
- Kvalitetsgryter med tykke, solide bunner
- Størrelser 1,5L, 2,0L, 3,0L, 5,0L + 28 cm panne
- Fungerer på alle varmekilder, 100% induksjonsbunn
- Maten brenner seg aldri fast
- 5 års garanti

På anbefaling fra Mattilsynet oppfordres det til å bytte ut gamle gryter og panner som inneholder PFAS giftstoffer!

KAMPANJE!

**PFAS
FRI**

BESTILL I DAG!

Telefon: 69 39 90 40
www.postshop.no

**PAKKEPRIS
1.695,-**

VEIL. PRIS: 2.895,-

GRATIS!

Tre lekre kjøkkenredskap
ved svar innen 14 dager.
Verdi kr: 298,-

**Kjøp nå.
Betal senere
med Klarna.**

Klarna.

Frakt etter Postens takster tilkommer Leverandør: HELGESEN ENGROS AS